

Це історія про дитинство в маленькому місті, про переживання, що постають перед кожним в процесі дорослішання, про щастя, дурощі, біль та страх. Про життя та його багатогранність. Та перш за все – це книга про Толіка. Саме він є причиною появи цієї книги.

Толік сильно вплинув на формування та становлення моєї особистості, став прикладом сили духу, незламної любові до життя та оптимізму. Цією книгою я хочу закарбувати відбиток його життя у світі.

Висловлюю подяку всім учасникам цього твору. Тим, хто був частиною нашого неповторного дитинства.

Дана розповідь написана з використанням мови, характерної містечку Носівка Чернігівської області у часи нашого дитинства. Це данина моїй маленькій Батьківщині.

МАЮЧИ ВСЕ

АНДРІЙ
ТЕРТИШНИК

АНДРІЙ ТЕРТИШНИК

МАЮЧИ ВСЕ

2022

ТЕРТИШНИК АНДРІЙ

МАЮЧИ ВСЕ

Дніпро
«Середняк Т. К.»
2022

УДК 821.161.2 Т35
А00

Тертишник А.

Т35 Маючи все / Тертишник Андрій — Дніпро: Середняк Т.К., 2022 — 308 с.

ISBN 978-617-8111-91-5

(Електронне видання у форматі PDF)

Книга «Маючи все». Рекомендований вік читачів — від 10 років. У книзі описана історія мого близького друга, в якого була невиліковна хвороба — м'язова дистрофія Дюшенна. Зазвичай оточуючі відчують до таких людей жаль і співчуття. Цією книгою я хочу показати, що всі люди рівні, незалежно від фізичних чи розумових можливостей, і потрібно до всіх ставитись однаково, для людей з подібними проблемами це буде проявом поваги. Це реальна історія, так як її вдалось запам'ятати дитині. Всі прізвища та деякі імена в книзі змінені. Крім цього, в книзі розкриті питання дорослішання і становлення особистості автора під впливом зовнішніх факторів. До публікації книги її прочитали представники різних поколінь, і з їхнього фідбеку стало зрозуміло, що кожен читач з твору бере щось для себе, тому не можна сказати, що це книга для певної вікової категорії. Задумка книги в тому, що кожен впізнає себе в цій історії і проживає її разом з Андрієм і Толіком.

ISBN 978-617-8111-91-5

УДК 821.161.2
© Тертишник А., 2022

Присвячується Толіку

"У якийсь момент вашого дитинства ви та ваші друзі виходите разом пограти у дворі востаннє. І ніхто з вас про це не знає".

— Автор невідомий

ЗМІСТ

ПЕРШЕ ЛІТО

1. Знайомство	7
2. Побут	32

ДРУГЕ ЛІТО

3. Недобудована школа	45
4. Приставка і футбол	67
5. День народження Толіка	78
6. Бійка	95
7. Торговий центр	107

ТРЕТЄ ЛІТО

8. Автономність	122
9. Шаховий турнір	150
10. Секретна касета	164
11. Самогон	183
12. День міста	208

ІНШЕ ЖИТТЯ

13. Село Жовтень	226
14. Вступ до інституту	245
15. Розмова з Толіком	261
16. Саня	281
17. Останній дзвінок	289

ЛІТО
ПЕРШЕ

ЧАСТИНА 1

ЗНАЙОМСТВО

Уперше я побачив Толіка, коли він ще ходив. Мені тоді було вісім, і того ранку я сидів у дворі. Точніше, не сидів. Не можна було в нашій сім'ї отак от просто сидіти літом у дворі, треба було обов'язково щось робити. Бо для моєї мами не зайнята людина неподалік від неї розглядалася як об'єкт, який терміново треба чимось нагрузити. Якщо у тебе були вільні руки — то почисти картоплю, випаси гусей, перебери квасоллю. Ідеш із кухні? То кинь котам їсти або винеси сміття. Якщо ж ти не на двір, а у кімнату ідеш? То і що, з тебе не убуде — пройдешся через двір.

Отож, того сонячного ранку я не встиг вчасно втекти на вулицю, тому сидів і щось нарізав біля лавки, коли побачив хлопця, який проходив повз наш будинок. Він ще не з'явився повністю з-за дерев, коли я вже помітив, що його хода була дивною — він ішов повільно та хилитався зі сторони в сторону, сильно вигинаючи ноги у різні боки. Він ішов не по центру вулиці, де був щебінь, а з самого краю, біля паркану. Мені тоді стало цікаво. Я ще ніколи такого не бачив і не розумів, з чого б людина так ходила. Тож я почав спостерігати. Хлопець вийшов із-за дерев, і я помі-

тив ще декілька деталей. На вигляд він був старшим за мене років на три-чотири, та був одягнений у сорочку в світлу полосу та у шкільний костюм. До школи ми мали ходити обов'язково у формі, це було непорушне правило. За спиною у нього був великий чорний рюкзак — бо ми ж мали тягати в школу по шість-сім підручників, зошити та пенал. А у дні, коли була фізкультура — ще й спортивну форму. Судячи з вигляду хлопця, він був старшим за мене як мінімум на декілька років. Він мав коротку зачіску, але його волосся все рівно стирчало в різні боки. Незнайомиць уже пройшов більшу частину нашої ділянки вулиці, коли на двір вийшла моя мама, і я спитав її, вказуючи на дорогу:

— А чого он той хлопець так дивно йде?

Вона кинула швидкий погляд на вулицю, де за деревами суцільного будинку саме зникала постать, і одразу відвернулася.

— Бо йому важко ходять.

— А чого важко?

— Ну отак, важко. Принеси хріну і петрушки з городу.

Вона явно не хотіла продовжувати розмову, а моя цікавість уже згасла. Я все думав, як би непомітно вислизнути з двору, аби мама не встигла видати ще якесь доручення.

Так я забув про Толока на декілька років. Він більше не проходив повз наш двір, бо перестав ходити до школи. Та я про це ще не знав.

Моє життя летіло поперед мене. Спочатку літо, тоді осінь і школа, зима й весна, а тоді знову літо. На кожну пору року у мене були свої заняття, які циклічно повторювалися.

Носівка — це місто за статусом на папері, але із замашками на селище міського типу. Це означає, що у нас було всього

декілька асфальтованих доріг, кілька п'ятиповерхівок у самому центрі, один торговий центр, спорткомплекс, декілька шкіл, залізнична станція, до якої від мого дому пішки було йти десь годину, а від центру — півтори. Маршрутки щодня возили трудяг на електрички: зранку в Київ, ввечері — додому, після зміни. Ще були таксі, на яких приїжджали додому з залізничної станції мажори. А також майже у кожному дворі були собака, кіт і домашня птиця: гуси, кури, качки. Оце й усе.

Головною подією літа в нашій сім'ї була поїздка на море. У батьків не було багато грошей, та все ж кожного літа мама брала на роботу квитки, і ми на два тижні вирушали відпочивати. Ми їхали на море потягом із Києва і завжди заходили у МакДональдз. Це було для мене подією всесвітнього масштабу. МакДональдс був для мене вершиною досягнень людської раси. Швидко, смачно, кока-кола, кетчуп! Про що ще може мріяти дитина. Сама ж поїздка пролітала, як одна мить, тому що ми з братом практично не вилазили з води. Батьки робили багато фото, які потім ще декілька місяців переглядали зі своїми друзями, а потім знімки відправлялися у шухляду і про них забували.

Окрім поїздки на море, в моєму літі не було нічого незвичайного чи захоплюючого. Кожен день нагадував попередній, і так 90 днів підряд. Мій батько працював тренером на спорткомплексі, і я любив бігати туди. У нього було багато дитячих груп, і я разом з ними тренувався. Окрім цього, була ще робота по дому, яка, в основному, крутилася круг городу. Вона була цілорічна, але влітку її було особливо багато. Малим я ще не вмів толком тримати сапу чи лопату, але мама все рівно знаходила мені завдання. Я бігав з дорученнями, підгортав чи насипав картоплю. А моєю особистою парафією вважалася птиця. Я мав пильнувати гусей та качок, аби

вони нікуди не влізли. Качечки були просто святими створіннями. У нас біля будинку була водойма, то вони зранку у водичку залазили, і я цілий день навіть і не згадував, що вони взагалі існують. А от гуси — то була зовсім інша справа. У них були цілі поля, повні соковитої трави, де вони могли пастися, скільки забажають. Але ж ні, так їм було не цікаво. Гуси увесь час норували залізти до сусідів у грядки, і за ними треба було пильнувати. Паркани між сусідськими будинками були умовними, тому гуси могли вільно пересуватись куди хотіли, якщо за ними не слідкувати. Але так як для мене ця задача ніколи не була пріоритетною, час від часу гуси таки залазили, куди не треба, а одного разу поїли у сусідів капусту. Я тоді отримав на горіхи. Від мами, звісно.

Батько мене ніколи не бив, як і Антона, мого молодшого брата. Він міг прикрикнути, якщо ми уже зовсім розходилися і починали його діставати. Батько умів спілкуватися без рукоприкладства. Він працював на спорткомплексі і весь час спілкувався з дітьми, тож знав, як давати нам раду. Ми ж з Антоном розуміли, що якщо що, батько нас бити не буде і не дозволить собі багато зайвого. А от мама була більш імпульсивною, тож могла і по жопі ляснути, і підзатильника дати. Батько намагався пояснювати якісь речі, мама ж любила керувати. І якщо щось ішло не по плану, то ми з Антоном могли отримати прочухана. Як казала мама — по ділу, а іноді просто авансом.

З моїм братом у мене були класні відносини, наскільки це було можливо з такою різницею у віці. Він був молодший за мене на шість років, але з самого дитинства я тягав його за собою. Він мене не обтяжував, як це часто у братів буває, бо я завжди знаходив собі від нього вигоду. Брат носив мені воду і виконував інші мої дрібні доручення. До того ж, тримаючи його

ближче до себе, я мав можливість більше на нього впливати. Наприклад так, щоб він віддавав мені свої цукерки.

Коли нам дарували якісь солодоші, я знаходив спосіб переконати Антона, щоб він їх не їв. Наприклад, коли мій хрещений привіз нам із Києва по снікерсу, то я швидко з'їдав свій, поки Антон ще не встиг прикластись до свого. Йому тоді було роки чотири, і він уже говорив, але був не дуже метикуватим. І я тоді йому кажу:

— Слухай, а ти читав состав снікерса?

Звісно, Антон його не читав, він же ще й читати не вмів. Але йому не хотілося визнавати, що він ще не читає, тож він просто сказав:

— Не читав.

— Там усяке дерьмо в тому составі. Знаєш?

Брат глянув на мене з недовірою.

— Ну а чого ти тоді свій з'їв?

Я не був готовий до такої атаки, тож трохи подумав.

— Просто розумієш, я старше, і мені воно уже норм. А тобі — ну я не знаю, чи треба їсти те дерьмо.

Я бачив, що Антон мені не вірить. Кого в дитинстві цікавить шкода від солодкого, коли ти можеш те з'їсти, і тобі буде смачно. Тож я змінив стратегію на більш дієву.

— Ну просто знаєш, там усякі личинки перебиті і тому подібне. Це ж зроблено у країнах, де їсти таке — норма. Вони до того звикли, а тобі... навіть не знаю...

Антон як це почув, то одразу почав хникати.

— Неєє, я не буду таке їсти. Фууу, не хочу їсти личинки.

Не думаю, що він навіть розумів значення цього слова, та мене це не цікавило. Головне, що личинки послуговували меті. І я, як переможець, урочисто отримав братів снікерс. Цією схемою

я користувався іще декілька років, аж поки Антон не розкусив мене. Він зрозумів, що я його дурю, і коли я нагадував йому про жахливий і огидний склад цукерок, він казав:

— Ну то й що, я це з'їм.

— Але ж то личинки!

Антон тільки посміхався.

— Ну да, я буду їсти личинки.

От так мені довелося змиритися з тим, що тепер брата буде не так просто дурити.

Була ще між мною і Антоном соціальна несправедливість. Кожен вечір ми милися у ванній. Мама виливала туди одне гаряче відро води, яку підігрівала на газовій плиті, та два холодних. І це була у нас така вечірня купіль. Спочатку батьки мили мало-го Антона, а потім казали мені митися у тій самій воді. З цього приводу я часто заکочував скандали, бо чого це я мав митися у тій воді після Антона. У мами на це завжди була одна відповідь:

— А буду я оце кожного разу на всіх воду гріти.

В таких питаннях я не мав права голосу. Як не мав права голосу у виборі одягу. Коли уже час ішов до осені, батьки везли нас у Ніжин на базар, закуплятися усім необхідним перед школою. Це був серйозний і дуже відповідальний захід, на який ми виїжджали всією сім'єю. Батьки купували нам з Антоном підручники, зошити та іншу канцелярію, а також одяг. Це був Гаррі Поттер на мінімалках, тільки у мене не було свого золотого, і все вибирали батьки. Їх не цікавило, чи подобається мені одяг, який мені купують. “Толовне, щоб було зручно і якісно”, — таким був їх девіз. Батько ледь навпіл не розламував кросівки, намагаючись перевірити, чи достатньо гнучкі вони, щоб не попсували мені стопи. Єдине, на що я міг вплинути — це на

обкладинки зошитів, тож я обирав їх з особливою ретельністю.

Пам'ятаю, мені було дуже ніяково, коли ми йшли по рядам базару, а мама вголос озвучувала свої думки: “це не якісне”, “нам таке не треба”, “ширпотреб”. Продавці, які чули такі відгуки, дивилися на нас із злістю, а дехто навіть відповідав. Я в такі моменти мовчки йшов з опущеною головою, боячись зустрітись поглядом з кимось із них. Мені було соромно за маму.

Коли починалася осінь, то мій звичний розпорядок змінювався, але, все рівно, з дня у день повторювалося одне й те саме. Зранку я йшов до школи, і о третій годині вже був вільним. Мені подобалося вчитися, і у мене не було ніяких тусовок з пацанами, тож я або був у школі, або вдома, або на спорткомплексі з батьком.

Після школи я йшов на тренування або приходив додому. І у другому випадку у мене був особливий ритуал. О третій годині батьки ще були на роботі, а Антон у садочку, тож в будинку нікого не було. Я готував собі з того, що було у холодильнику — зазвичай це було яйце, смажене на салі з якоюсь петрушечкою. Тоді сідав у вітальні перед телевизором, де батьки узагалі забороняли їсти, і дивився мультики на каналах ICTV та ТЕТ. Особливими були класні дні, коли показували “Оггі та кукарачі”, “Справжні монстри”, “Невгамовні” та “Черепашки Ніндзя”.

Після мультиків я сідав робити уроки. Якщо ж мама була вдома, то вона ще загадувала якусь роботу по двору, я її робив, а вона поки готувала їсти, а після того ми вечеряли і лягали спати. Іноді, коли по телевизору показували якісь фільми, ми їх дивилися перед сном. Бувало таке, що там траплялися постільні сцени і всякі поцілунки. Батьки робили вигляд, що нічого не відбувається, але по їх непорушних обличчях усе було і так ясно. У таких випадках я ховався під ковдру і робив вигляд, що

не дивлюся. Але сам тихенько піднімав краєчок ковдри і підглядав через шпаринку.

Моя мама працювала в Києві, на Центральному залізничному вокзалі в касі. У неї був графік “сутки через трое”, і у дні, коли вона їхала на роботу, у нас була халява. Батько щось там робив по дому і городу, але нам ніколи не давав жодної роботи, і ми могли цілий день грати.

Ще була халява, коли мене відправляли до бабусі в село Жовтень. От то було справжнє село — у баби Дусі було двоє корів, трое свиней, птиця всіх видів і купа городів. Я любив їздити в село, бо тоді міг їсти купу усіляких смаколиків — починаючи від парного молока, домашнього хліба та свіжих яечок, закінчуючи усіма видами фруктів, які тільки бували. Я був малим, і, на відміну від мами, яка кому завгодно придумала б роботу, бабуся мені ніколи нічого не загадувала. А ще у неї були санки, ковзанка, зимовий ліс і тепла піч, де я дуже любив спати. Я проводив у неї кілька днів, об’їдався усім, що давали, а тоді приїжджали батьки і забирали мене.

В кінці вересня була ще одна важлива подія — це День міста. Не знаю чого, але у всіх маленьких містечках День міста був, як правило, восени. В цей день у центрі Носівки на головній площі ставили імпровізовану сцену і запрошували якихось артистів. Виступав мер з промовою і ще кілька людей, яким, певно, свербіло виговоритися.

Мені то все було не надто цікаво, але я усе одно ходив на ті виступи; окрім цього, нічого цікавого не відбувалося. Був, хіба що, ще футбол, на який ходили багато чоловіків Носівки. У нас навіть була своя доросла команда — “Автомобіліст”. Народ приходив на гру випити, бо типу це було прикольніше, ніж бухати вдома.

Окрім таких заходів, подією в Носівці ще вважалися Дні народження когось із знайомих. Всі запрошували усіх, кого більш-менш знали, і кожен по черзі відбував “повинну господаря” — хазяєва закупляли продукти і увесь день готували. А гості купували подарунки і приходили з квітами. А тоді всі вони разом сідали за стіл, і то уже було надовго. Сідали десь о третій-четвертій годині дня, і аж до ночі. Не знаю навіть, як так узагалі можна було стільки сидіти за столом і от так от їсти й пити багато годин поспіль.

Ми ж з однолітками напихалися їжею та слухали розмови дорослих про політику і про те, як ефективно оприскувати город від жуків. Теми розмов у них ніколи не мінялися. Окрім городу та козлів у Раді, вони ще любили обговорювати київських та як їм там хороше живеться. Найчастіше це були розмови про те, що у Києві немає чого робити, бо там же ж нема городу і не треба нічого обробляти. Нам вистачало якихось півгодини понаїдатись, щоб животи уже починали боліти. А тоді нас відпускали, і ми могли ганяти двором та грати у різні ігри.

Останнім осіннім заходом у нас було збирання грибів. От це я любив. Тобто самі гриби мене мало цікавили, але мені подобалося бродити лісом. У ньому я почував себе спокійно, такі місця заряджали мене енергією.

До речі, цікавий факт про гриби: брат мого батька, дядя Серьожа, був спеціалістом у цьому питанні. У нього було одне око — друге він вибив коли робив якісь роботи по двору. Так от: мій дядько хоч і бачив менше нас, грибів він завжди знаходив набагато більше. Він ніби знав, де їх шукати. Здавалося, що то у нього якась суперсила.

Коли наставала зима, то мінялося тільки те, що я менше часу

проводив на вулиці. З приходом холодів мій маршрут перетворювався на дуже одноманітний — дім-школа-дім. Зимою ще був Новий рік. Це було те ж саме, що і День народження, тільки готувати треба було не один день, а два. А тоді ми сідали за стіл і опівночі з'їдали усе, що наготували.

Зазвичай перед якимось святом мама говорила нам з братом, вказуючи на дорогі страви, яких не виходило приготувати достатньо:

— От це не їжте, зрозуміли? Це гостям. Чуєте? А ви їжте холодець і шубу.

Ми кивали, але щойно сідали за стіл, я, в першу чергу, налягав саме на ті страви. І мама нічого не могла мені зробити, бо у нас не прийнято було вичитувати чи карати дітей при посторонніх.

А тоді наставала весна, і ми уже починали потроху бавитися надворі. Але поки я ходив до школи, часу у мене особливо на ігри не було, бо ще ж були тренування та домашні завдання.

А от уже влітку ми знову починали зустрічатися з пацанами, і коло замикалось.

Три роки пролетіли, і знову я зустрів Толіка, коли мені вже було одинадцять. Це сталося на лавці, біля хати Макса, молодшого брата Руслана — Прізрака, як його ще називали. Руся був із старшаків, а прізвисько своє він отримав від друганів. Поговорювали, що коли на дискотеці починалась якась заворушка, Руся зникав, а коли все закінчувалось, то раптово з'являвся нізвідки і розводив всіх по домівках, як той привид.

Усі хлопці нашої вулиці збиралися на лавці Макса. Ця лавка була магичною серединкою — центром вулиці, а ще там була

гойдалка і гараж, наявність яких робила їхній двір основним місцем збору для всієї вулиці Котовського. На гойдалці зазвичай тусувалася малеча — Максим, Валік, молодший брат мого друга Ваді і Антон, мій малий. Зазвичай вони бігали навколо і створювали забагато шуму. А ще, бувало, один із них набирив швидкості на тій самій гойдалці, а інший пробігав під нею. Така забава продовжувалася, аж поки Валік одного разу не встиг доїхати. Він взяв в Антона велік та вирішив протестувати ручний тормоз якраз посередині шляху, тож отримав гойдалкою по голові. Була кров, слъози, крики, ми всі перелякалися, і ця забава припинилась.

З Валіком було все добре, батьки намазали його зеленкою і через півгодини викинули назад до нас. Не дарма ми називали його “головатий”.

З іншого ж боку вулиці був гараж, у якому збиралися старшаки, яким було десь по вісімнадцять років. Це були Руслан, Жека Старшак і дядя Саня — молодший брат моєї мами. Вони там слухали музику, возилися навколо якоїсь старої машини чи мопеда, і говорили на дорослі теми. А ми — я, Ясік і Вадя — зависали на лавці. Там ми грали в карти, обговорювали новини і захопливо поглядали на гараж старшаків.

У нас всіх було дещо спільне, ми всі були побриті налісо. Мій сусід, дядько Сергій, два рази на літо влаштовував всім нам стрижку, не знаю як це почалось, але в якийсь літній день, всі, хто хотів, без домовленостей приходили, і нас стригли. Ми і Толіка почали привозити. Посеред двору стояв стілець на застелених газетах, а на стільці рушник на плечі для клієнтів. В перукаря була ручна машинка для стрижки, яка могла тільки під нуль стригти, а нам тільки того і треба було. Декілька разів

за день роботи машинку потрібно було чистити від волосся, це займало десь п'ять хвилин, але дядя Серьожа і це перетворював на гру. Він вистригав комусь із нас половину голови, а тоді каже: “Ну все, зламалась, піду спробую полагодити”. Всі бігали навколо стільця і сміялись, поки дядько чистив машинку, а тоді він закінчував і стрижка продовжувалась.

Коли одного дня ми, як завжди, зібралися на тій лавці, Ясік прийшов не сам: він привіз Толіка. Сказав, що познайомився з ним по дорозі сюди. Я згадав його — це був той самий хлопець, який проходив кілька років тому повз нашу хату. Тільки цього разу він був у інвалідному візку.

Ми познайомилися, і Толік одразу включився у розмову, немов уже давно нас усіх знав. Вадя саме розповідав про жука, якого знайшов у себе в кімнаті:

— Отакого розміру, я кажу. І зелений, аж переливався. Ніколи такого не бачив.

— То хрущ. — Усі повернулися до Толіка. — Хрущ, — повторив він.

Вадік недовіжливо глянув на нього.

— А хіба хрущі бувають зелені?

— Бувають.

— Вони ж коричневі.

— Такі теж є. А узагалі, хрущів є більш ніж п'ять тисяч видів.

— Ого. — Вадю це повідомлення захопило. — І всі вони різних кольорів?

— Та ні. В основному вони коричневі.

— Тобто той, що в моїй кімнаті, він рідкісний?

— Не певен. Але, коричневі зустрічаються частіше.

На обличчі Вадіка розплилася усмішка. Я був впевнений, що

тепер він ще не раз згадає про особливого хруща, який до нього залетів.

Я хотів щось додати, але цієї миті до нас підійшов мій молодший брат, Антон. У Антона з собою був м'яч. Для мене м'яч був цілим світом. Я міг гратися з ним годинами, сам на сам набиваючи або стукаючи об стіну. За своє життя я попсував купу тих м'ячів. Формально, м'яч був спільно моїм та антоновим, але через те, що частіше ним грав я, то по факту вважав його своїм. Антон лише іноді брав м'яч, коли хотів побавитися, але й тоді я мав повне право у нього його забрати. І я ж встановлював правила користування. На нього не можна було сидати, а тим більше — ставати, і коли хтось порушував ці правила, хай навіть то була дівчинка, я одразу різко питаю, з погрозою в голосі:

— Що ти робиш?

І коли людина невинно питала “А що таке?”, я різко кидав:

— Злізь. Грижа вилізе.

Так нам завжди кричав тренер на спорткомплексі — Юрій Михайлович, він був грізним дядьком. Його всі боялись і поважали, тому його вказівки не обговорювались, а приймалися як аксіома.

Антон підійшов до нас, і я забрав у нього з рук м'яча і почав його набивати ногою. У мене непогано виходило, я міг набити двадцять раз, а іноді виходило і до тридцяти. Та я хотів набити сто. Це була магічна цифра, якої я мріяв досягти. Певно тому, що тризначна.

Хлопці спостерігали за моїми потугами. Одного разу вийшло набити двадцять шість. На десятій моїй спробі Ясік пирхнув і підвівся.

— Ану, дай я.

— Та ну, це нереально.

— От зараз подивимось.

Тепер уже пирхнув я і простягнув йому м'яч, Ясік почав набивати. Я з посмішкою спостерігав, угукаючи майже щоразу, як він збивався. Мені подобалося, що у нього не виходить, бо вийти мало у мене. Зрештою, м'яч залишили у спокої, і Ярослав повернувся до нас на лавку.

— Та да, схоже, що це нереально.

— Реально.

Усі знову повернулися до Толіка. Цього разу уже Ясік недовіркою перепитав:

— Та ну?

— Так. Рекорд з набивання м'яча — чотирнадцять тисяч раз. Ми пороззявляли роти.

— З чого ти це взяв?

— Прочитав. У книзі рекордів.

— Є така книга?

— Ага. Туди записують усі рекорди, які фіксують. Навіть такі, типу “хто більше з'їсть хот-догів”.

Ми розреготалися, а тоді Вадя спитав:

— І що, там багато таких рекордів?

— Не надто, але деякі є. Наприклад, один чоловік з'їв цибулину носом за півтори хвилини. А ще є рекорд на найдаліше кидання людини. Наскільки я пам'ятаю, щось близько семи метрів.

Толік почав розповідати нам про різні рекорди, а ми їх обговорювали. Найбільше нас цікавили смішні та спортивні. Такого типу розмов у нас до того ще ніколи не було. Зазвичай ми обговорювали те, що почули від батьків чи старшаків. У нас не було

доступу до інформації, новини ніхто з нас не дивився, тож нашим джерелом були дорослі. Від батьків ми дізнавалися плітки та новини, а від старшаків — усілякі реальні історії. Ними ми й ділилися одне з одним, обговорюючи ситуацію і зазначаючи, як би ми вчинили в тому чи іншому випадку. Це була розмова серйозних людей про серйозні речі.

Іноді ми обговорювали фільми, які дивилися, і пробували повторювати сцени з поєдинків Жан-Клода Ван Дамма і Шварценеггера. Ми імітували удари і намагалися бути схожими на справжніх бійців чи боксерів. Коли я з кимось так бився, у мене в голові часто грала музика з бойовиків, які показували по телевізору.

А з Толіком ми вперше декілька годин поспіль просто сиділи і говорили про ті рекорди, а тоді Толік розказав ще багато цікавих фактів про тварин. Отак ми спілкувалися, поки нас не зігнали старшаки, бо ввечері на лавку приходили дівчата, і вони грали їм на гітарі. Хедлайнером вечірніх виступів був мій дядько Саня. Він завжди був популярним серед дівчат. Гітара, гарний голос, мильний фейс робили його фаворитом. Пам'ятаю, як Антон був зовсім малий, Саня садив його на велосипед і їздив до дівчат. Дитятко було як магніт для них. Вони його тіскали, носили на руках, сюсюкались з Антоном, а Саня тим часом до них підкатував. Словом, знав толк у пікапі.

Після того, як нас зігнали, Ясік повіз Толіка додому, а ми розійшлися на обід. По дорозі додому я вирішив, що мені сподобався Толік — з ним було весело і цікаво. До того ж, він був майже моїм сусідом — нас розділяли усього лише два двори, і один з них був закинутим, в якому давно ніхто не жив. Таке часто траплялося на нашій вулиці. Помирала якась бабуся, чи

сім'я кудись виїжджала, тоді для будинку запускався невідворотний процес. Починали безконтрольно рости дерева, кущі та трава, і за досить короткий час ділянка перетворювалася на хащі. І коли вже таке траплялося, то назад дороги не було. Будинок ставав приви́дом. Таке траплялося весь час. Ідеш вулицею Котовського, і то тут, то там бачиш такі от закинуті ділянки. У мене чогось було таке враження, що це так природа відбиває свої території.

Саме так сталося із ділянкою між мною та Толіком. Вона була закинута, скільки я себе пам'ятаю, тільки іноді, два-три рази за літо, туди приїжджав чоловік. Дорослі називали його дачником. Він приїжджав на декілька днів, щоб впорати грядки, але часу на все у нього не вистачало, тож там усе рівно залишалися джунглі. Він тільки набирав собі торби продуктів і їхав назад у Київ.

Не знаю, як той дачник ставився до хащів, але для нас то був справжній скарб, бо це було наше місце збору. Звісно, була лавка Макса, та все ж вона не належала нам. На неї претендували і малявки, і старшаки, а іноді навіть і діди. Хіба що категорію “дорослі-батьки” вона не надто цікавила, і на тому добре було. Звісно, малявок ми могли зігнати, зі старшаками домовитися чи хоча б посперечатися, а от з дідами ми уже нічого не могли зробити. Дідів чіпати не можна було. Лавку займали дід Вадіка, дід Семенець і дід Ясіка, у якого на лівій руці був один палець, тому він натягував на нього шкарпетку, аби ніхто цього не бачив. Навіть не знаю, що мало привертати увагу більше — один палець чи шкарпетка на руці.

До дідів ми ставилися з повагою. Бо це ж діди! Для нас вони були істотами з іншого тисячоліття, я навіть і думати не міг, скільки їм може бути років. Навряд чи я міг би досягнути таку

цифру. Дідів ми дуже поважали і завжди з ними віталися. Ще й батьки підігрівали наш трепіт фразами типу “ой молодці діди, вони так держаться, молодці”. От і ми дуже поважали їх, за те що вони “от так держаться”.

Далі по вулиці в нас жив дід Бровко, так то взагалі була жива легенда, він і війну пройшов, і був одним з найстаріших мешканців Носівки, і завжди ходив пішки в Центр за продуктами, до мера ходив, просив, щоб освітлення на вулиці зробили. Про нього часто писали в місцевій газеті.

Хоч якась частка лавки таки і належала нам, це вже було не безроздільне володіння. До того ж, на лавці ми завжди були на виду, так би мовити — під пильним контролем. Тому нам потрібно було місце, щоб робити усе, що ми захочемо. Усе, що ми захочемо, означало — робити те саме, що й завжди, тільки з відчуттям повної свободи, а це ж уже зовсім інше.

І для цих потреб ідеально підходили хащі. Вони були трохи правіше через дорогу від лавки, відразу за гойдалкою. Туди ніхто не совався, навіть той дачник, тож ми зробили там базу — розчистили там собі цілі кімнати та тунелі, поставили туди пеньок. А пізніше навіть розширили прохід, щоб можна було завозити і Толіка. Певно, уже тоді я відчув, що Толік стає частиною нашої компанії.

Наступного дня Ясік знову привіз Толіка на нашу лавку. Цього разу ми вже зовсім розговорилися. Я розказував, що вчора подивися фільм “У пошуках пригод”, з Жан-Клодом Ван Даммом:

— Там коли він усіх вирубив, то бармен аж пролив повз чашку! А взагалі, там бійки непогані були, канешно. Треба буде спробувати повторити ту сцену, де він бився в якомусь провулку.

Та, як виявилось, окрім мене, цей фільм бачив тільки Толік:

— Я його дивився, але десь рік тому. Прикольний фільм, но я уже не все пам'ятаю. А його вчора по якому каналу показували?

— По-моєму, ТЕТ.

— А, ну я вчора дивився Дискавері, там була передача про природу Австралії.

— І що там у тій передачі?

— Розповідали, що Австралія — єдиний континент, який не затронув Льодовиковий період. І того там збереглося дуже багато природи.

— Це якої?

— Ну ті види, які вимерли в Європі, Азії, Америці. Там багато різних змій і хижаків. А ще є сумчасті.

— Це хто?

— Це тварини, що носять малюків у спеціальних сумках. Кенгуру там, чи вомбати.

— О, про кенгуру я знаю. А Австралія від нас далеко?

— Да, дуже. Навіть на літаку туди летіти 20 годин.

Я знав, де розташовується Австралія, але навіть гадки не мав, що летіти літаком аж настільки довго. Я ніколи не бував в літаках, але для мене вони були чимось надзвичайно швидким, якщо, звісно, не рахувати ракети.

— А що там ще цікавого було в передачі?

— Ну ще показували дику природу і розказували цікаві факти. Наприклад, Австралію з усіх боків омиває океан, столиця Австралії — Канберра, там знаходиться найбільший риф на планеті, а ще в Австралії є найбільший паркан у світі.

— А хіба це не в Китаї?

— У Китаї — це стіна, а там саме паркан. У передачі говори-

ли, що його построїли багато років тому, щоб захищати отари овець від диких собак Динго, ввезених туди штучно більш ніж п'ять тисяч років тому. Довжина паркану — майже шість тисяч кілометрів.

— Ого, як ти це все запам'ятав?

— Не знаю. Просто не забув.

Ми розсміялися.

— А ще щось цікаве було?

— Та потім прийшла бабуся, бо то був час новин, а вона завжди їх дивиться. А я не люблю новини, бо там нічого цікавого — одні суцільні розборки та вбивства.

Ми всі закивали, а Ясік сказав:

— Я теж не дивлюсь новини. Вообщє не розумію, нащо воно батькам.

Ми знову закивали.

— Я один раз дивився, то так нудно було. Одне і те саме кожного дня, і я почув про те, як в якомусь селі від баби коза утєкла, і її шукали три дні всім селом. Тіпа всім дуже цікаво таке дивитися.

Ми ще трохи обговорили недоліки новин і перевагу мультів та фільмів, а тоді Вадя запропонував зіграти в карти.

Він завжди був ініціатором таких ігор. Вадя був азартним типом, тому в усіх наших іграх ми мали робити ставки. Замість грошей у нас були саморобні талончики номіналом по п'ять і по десять одиниць. Ці талончики з'явилися у нас не одразу. Раніше ми грали так — перша ставка п'ять копійок, а тоді двадцять п'ять. Але ми швидко зрозуміли, що такий розклад був для нас занадто накладним, бо багато грошей ми не мали. Особисто у мене було усього кілька статей доходу:

1. Коли мама відправляла мене на Поворот по хліб. Він коштував п'ятдесят копійок, а мама давала гривню. Решту я залишав собі.
2. Коли мені в школу давали кишенькові на обід, і я заощаджував, витрачаючи не все.
3. Коли гроші улюбленому онуку давали бабусі. Вони могли дати і по п'ятдесят, і по сто гривень.
4. Надходження від колядувань і засівань.

Так, збираючи решту з покупок хлібу та обідів, я міг непогано назбирати. Бабусі були теж ділом прибутковим. Але справжнім багатієм я ставав під час сезону колядувань. До цієї нагоди у мене був свій маршрут. Починався він з нашої сусідки — баби Галі. Вона давала п'ятдесятку майже завжди, а іноді навіть сотню. Потім я ішов до баби Сані, вона жила навпроти нас. Я її бачив рідко, переважно тільки тоді, коли колядувати до неї ходив. Але бабусям подобалось, що я до них ходжу. Я вивчив дуже гарну колядку і з нею зривав джекпоти.

Тільки я починав: “Нова радість стала, яка не бувала, зірка ясна над Вертепом весь світ осіяла”, — одразу в очах бабусь стояли сльози, а рука тягнулась до цукерок і грошенят для мене.

Після цього мій маршрут продовжувався до іншої баби Галі, маминої мами. Вона мені теж непогано давала — зазвичай двадцять, а бувало, і п'ятдесят гривень. Далі я йшов до баби Ніни — це була рідна сестра моєї бабусі Галі, яка жила біля вокзалу. Для мене вона була як третя рідна бабуся. Була зима, туди йти було довго і важко. Але в погоні за грошима я готовий був подолати будь-які труднощі. Плюс баба Ніна завжди годувала мене як на забій, тож цей похід цілком себе окупав.

Після баби Ніни я виходив на центральну вулицю, на зупинку Дімітрова, сідав на автобус і їхав у село Жовтень до баби Дусі, мами тата. Їхати було дванадцять кілометрів, автобус долав цю відстань за сорок хвилин, бо дорогою ми весь час зупинялися.

Після прибуття на зупинку я йшов через усе село, аж під самий ліс, бо бабуся жила на кутку, на краю села, де було всього шість хат. Там мій маршрут закінчувався, і, зібравши дань з усіх бабусь, я зі спокійною душею, повними пакетами солодошів і кишенями, набитими грошенятами, їхав додому.

Моєю цільовою аудиторією завжди були бабусі. Їм подобався я зі своєю чуйною колядкою, і вони давали більше грошей. В цьому я впевнився не раз.

Одного разу, прямо на вулиці, мене гукнув якийсь дід. Іди, каже, сюди, поколядуй. “О, — подумав тоді я, — зараз бабло буде”. Я поколядував, а той дід дав мені десять копійок. Це була така образа. Менше одної гривні мені ніколи не давали. Звісно, тому діду я нічого не сказав, але до нього я більше ніколи не ходив.

А було декілька разів, коли в мені прокидався бізнесмен, і я вирішував, ідучи по моєму звичному маршруту, заходити у кожен будинок, який минав. У ті рази моя загальна виручка сягала аж п'ятсот гривень.

Частину заробітку я завжди віддавав батькам. Причин цьому було декілька. Перш за все, я просто не знав, куди витратити таку суму. У ті часи усі покупки, які мене цікавили, обмежувалися чіпсами, колою, інколи ще жуйками. Навіть пізніше, коли я почав купувати касети і журнали, на це не можна було витратити так багато грошей. Мені навіть у голову не приходило, що одяг, взуття чи ще щось можна було купити самому, без батьків. Усього іншого мені вистачало. Книжки я брав у бібліотеці, і ку-

пувати їх не було потреби. А іграшками мені слугувала вулиця. У мене було все і не було нічого. І це мене цілком задовольняло. Другою причиною було те, що я розумів, що батькам важко, і їм треба допомагати. Але, навіть віддаючи батькам більшу частину наколядованого, мені все рівно нормально залишалося.

Як бачите, доходи у мене були, переважно, сезонні, і у всіх хлопців так само. І через це гроші в іграх доводилося заміняти на папірці.

Після карт ми вирішили зіграти в квадрат. Це класна гра, коли в тебе є футбольний м'яч, але мало людей. Ми паличкою посеред дороги малювали квадрат, а тоді розбивали його на чотири менших квадрати, і м'яч мав стукатися у твоєму квадраті не більше одного разу. Якщо ж таки стукався, то людина вилітала. Поки ми грали, Толік був з нами і вболівав та підначував нас.

Після того ми грали в тридцять три на баскетбольній сітці. Її повісили старшаки, бо грати в баскетбол було модно. Вони щось з тиждень потусувалися навколо з м'ячем, та їм швидко набридло, і вони віддали сітку нам. Таке у старшаків іноді бувало. Як от з грушами для боксу. Руслан з Жекою повісили їх у дворі і гамселили кілька днів, а тоді закинули. Але груші нас не цікавили. Ми були проти агресії.

А от баскетбол — будь ласка. Правда, у сам баскетбол ми грати не уміли, а навчити нас не було кому. Толік, як виявилося, знав правила, і спробував нас навчити. Він поділив нас на команди, і розказав основні правила:

— Значить так, не можна штовхатися, особливо ліктями. Треба весь час стукати м'ячем об підлогу, максимальна кіль-

кість кроків без удару м'ячем — три. Є аут, коли хтось викидає м'яч за поле. Тоді один з гравців противника з тої точки, де він вилетів, кидає м'яч. На атаку — двадцять чотири секунди...

— Чекай, це як?

— Ну от коли ваша команда заходить за лінію трьох метрів, відраховується двадцять чотири секунди на атаку.

— Коротше, давайте спробуємо, а там подивимось.

Ми чесно пробували, чесно старалися. Але у нас не виходило не порушувати правила, і Толік увесь час кричав:

— Стоп, фол!

Після години марних спроб ми здалися і почали грати у “тридцять три”, по черзі закидаючи м'яч з різних відстаней. Того дня ми грали аж до вечора, поки нас не порозганяли по хатах батьки. Коли кликали когось одного, інші розуміли, що то знак для всіх.

На третій день я вже сам забрав Толіка, бо Ярослав не привіз його на лавку. Ясік жив у Броварах — це місто під Києвом, а у Носівку приїжджав до бабусі з дідусем. Батьки його забрали, бо їм щось там було треба. І тоді я пішов за Толіком сам. Він сидів у колясці біля свого ганку, а неподалік від нього поралася баба Катя, його бабуся.

— Здрасте.

— Здрастуй, здрастуй. Що, сьогодні ти Толіка забираєш?

— Ага, Ярослав поїхав додому.

— Це ти — Андрей? Мама Іра в тебе?

— Да.

— Ну ти ж дивись, акуратно там. І щоб Толіка ввечері привіз.

— Ну звичайно.

Я забрав Толіка, і ми трохи почекали на лавці Макса, але Вадік не прийшов, тож я повіз Толіка до себе.

Мої батьки були вдома. Я не міг завезти Толіка до себе в дім, бо у нас був великий ганок, на який коляска би не заїхала. Мама поралася на кухні, тато підійшов до нас і сів поруч зі мною на лавку. Я познайомив його з Толіком, і він трохи з нами посидів. Мій батько був тренером, і тому він багато знав про оздоровлення і лікування. Батько трохи попитав нас про справи та порадив Толіку займатися легкими вправами:

— От береш, до прикладу, от таку паличку, — він простяг її Толіку, — і потроху підіймаєш. Тоді м'язи не будуть атрофуватися. І ви не сидіть отак просто. Ти бери, — звернувся він до мене, — м'яча, і кидайте його одне одному. Це корисно.

Ми покивали, хоча нам не дуже цікаво було таким займатися. Батько ще трохи з нами посидів, а тоді залишив нас удвох. Я показав Толіку двір, і ми розказували один одному історії з нашого життя. Як виявилось, Толік багато читає і дивиться пізнавальні передачі. Він навіть купував “Древо познання” — щотижневий пізнавальний журнал, який читав, і акуратно розкладав випуски в папки. Окрім футболу, Толік ще дивився хокей, а коли його батько був вдома, то вони разом дивилися радянські фільми про війну. Толік їх не любив, він надавав перевагу Діскавері та іншим пізнавальним каналам. Ще, до цього всього, він читав книги, і що мене здивувало — усі підручники, які нам задавали в школі як літню програму. Я був певен, що їх взагалі ніхто не читає.

За якийсь час моя мама покликала нас з Антоном на обід. Толік сидів з нами біля лавки. Поки ми їли, моя мама усе хотіла

хоча б чимось його нагодувати. Певно, їй було незручно бачити, як ми з Антоном усе наминаємо, а Толік сидить і не їсть. Толік спочатку відмовлявся, казав, що вже поїв вдома. Та мама не переставала пропонувати, а ми піддакували. Бо не можна було так — щоб був удома гість, і його не нагодувати. Зрештою, Толік таки погодився. Тоді вона поставила на лавку миску вареників, і ми сиділи на лавці, говорили та їли.

Потім мама, як завжди, загадала мені роботу.

— Для початку почисти картоплю, буде на вечерю. А тоді прополи бур'ян у моркві.

Ми сіли у дворі, мама винесла мені відро та ніж. Я чистив картоплю, а Толік сидів поруч і розказував мені усілякі історії та цікаві факти, які він почув зі вчорашньої передачі про океани. Коли я дочистив картоплю, то відправився на город, і Толіка повіз з собою. Ми і там говорили, поки я полов.

Коли почало вечоріти, Толік спитав, чи не завезу я його додому, бо вже холодно. Звісно, я відвіз. На виїзді з мого двору у нас виникли деякі труднощі. Справа в тому, що до нашого будинку був невеличкий спуск від дороги. І коли я віз Толіка до себе, то мав притримувати коляску, щоб вона не покотилася. А назад я не зміг завезти його з першого разу, і довелося робити розгон. Я прийшов додому, помився після Антона і побіг до телевізора. От так і закінчився той день.

А наступного дня Толік сам приїхав до мене. Я побачив його з вулиці — він їхав задом, крутячи руками колеса за спеціальні ободки. Дорога у нас була поганюча, з купою вибоїн, і передом він сам би не проїхав. Я побіг забрав його, і ми поїхали у наш двір.

З того моменту почалися наша дружба, і Толік став невід'ємною частиною мого життя.

ЧАСТИНА 2

ПОБУТ

Увесь наступний місяць ми з Толіком бачилися майже щодня — гуляли і спілкувалися, іноді компанією, а іноді — удвох. Я забирав його зранку, під пильним наглядом тьоті Нелі чи баби Каті і віз до себе або на лавку до Макса. Наш спільний з Толіком час дуже відрізнявся від того, як ми проводили його в компанії. З хлопцями ми хоч і ділилися новинами і думками, та це відбувалося не так часто, як ви могли подумати. Розмова — це, швидше, такий додаток до наших ігор. Ми ніколи не сиділи з метою поговорити. Коли ми грали у квача, карти, хованки, квадрат чи просто йшли кудись, іноді зав'язувалась розмова.

А коли я був з Толіком, ми обговорювали безліч тем. І в кожній з них він умудрявся згадати якісь цікаві факти, чи дати пораду. Коли я порався біля картоплі, Толік підказував, як краще її чистити, щоб було швидше і легше. А тоді додавав:

— А ти знаєш, що в Америці немає отакої картоплі?

— Як це — зовсім немає?

— У них вона трохи інша. Називається батат. Він трохи іншої форми, ніж наша картопля, і батат солодший.

На усі звичні мені речі Толік дивився по-іншому, і завжди давав несподівані пояснення, з приводу яких у нас починалися розмови чи дискусії. Всі інші теж любили слухати Толіка, і ми, бувало, збиралися на лавці і засипали його питаннями.

Крім того, ми почали питати у Толіка його думки про різні ситуації, а він, як мудрець, видавав нам коментарі і поради. Я питав у нього, чи правильно я вчинив у якийсь момент свого життя:

— Ну от, дивись, пару місяців тому у школі один пацан, мій однокласник, почав задиратися. Він забрав у мене ручку і дразнився, ну то я йому і вмазав по носу. От скажи, я правильно зробив?

Толік думав якусь мить, а тоді видавав:

— Ну він, звісно, не правий, що поліз до тебе. Але ж ти міг його і попросити просто повернути тобі ручку.

— Ну я і попросив. І даже декілька раз. А він тільки кривлявся.

— Тоді, в принципі, ти правий. У тебе ж не було іншого вибору.

— Не було.

Мені дуже подобалося, коли Толік визнавав, що я правильно зробив. Тож коли я йому щось розказував, то завжди трохи підганяв під себе факти, щоб виглядати благородніше.

Загалом, можна сказати, що прихід Толіка в нашу компанію додав більше змісту у наше спілкування. Ми уже не тільки ганили вулицею, а й говорили на усілякі цікаві теми.

Та, незважаючи на те, що я та Толік уже досить тісно спілкувалися, я ще ніколи не бував у нього вдома і не знав, як він живе. Цієї частини його життя для мене просто не було. Толік починав існувати тільки тоді, коли я забирав його з двору, і ніби зникав, коли я залишав його там увечері.

Але одного дня усе змінилося. Того ранку була десята, коли я пішов по нього, а це було вже пізно. Зазвичай, коли я не забирав його так довго, Толік приїжджав до мене сам.

У дворі його не виявилось, і мене це здивувало. Коли я приходив, Толік завжди сидів біля лавки у дворі чи коло Шарика. Шарик — то невеличка собачка, яка прибудилася до їх двору. Шарик був уже дорослим і не любив дітей. Як казав Толік, це, певно, тому, що вони його ображали. Тому він зазвичай сидів у будці, але, коли бачив дітей на полі або чув їхні голоси на вулиці, то починав рватися з ланцюга, як звірюга, голосно гавкаючи.

Іноді я забирав Толіка біля самого крильця. Якщо Толік стояв там, то це означало, що його тільки-но вивезли, і тьотя Неля відійшла ненадовго закрити двері чи ще щось. А тоді вона уже перевозила його до лавки.

Я трохи постояв у дворі, поглядаючи на Шарика. Заходити у дім мені не дуже хотілося. У двір ще можна було, а от дім для мене був уже приватною територією. Шарик, не рухаючись, лежав під кущем і дивився на паркан. З дому не було чути ніяких звуків, і я зважився. Постукавши у двері будинку, я вперше зайшов усередину. Спочатку треба було пройти один темний передпокій, тоді інший. Там я наткнувся на маму Толіка.

— Здрастє.

— Здрастє.

— А де Толік?

— Він зараз у туалеті, треба почекати.

— Ага.

Я трохи постояв, не знаючи, чи сказати щось іще, чи піти, коли мама Толіка знову заговорила.

— Ти такий молодець! Дякую, що забираєш Толіка, і ви гуляєте.

Я зніжковів і почувався незручно. З чого б мені було дякувати? Я не робив нічого такого особливого. Пробелькотівши “та будь ласка”, я втік надвір. Там я сидів на лавці хвилин п’ятнадцять, очікуючи. А тоді Толіка в колясці вивезла мама, і я покотив його до себе додому.

— Чого ти сьогодні так довго?

— Да так, розстройство було.

Я хотів сказати “зрозуміло”, закривши тему, але відчув цікавість.

— А як ти ходиш у туалет?

— Мама пересаджує мене на спеціальний стільчик з отвором, під яким стоїть відро.

— Прикольно. А по-маленькому?

— Для цього у мене є горщик.

В цей момент я вперше подумав про те, що для Толіка не все так само, як для мене. А як тоді усе для нього? Мені захотілося порозпитувати його ще, дізнатися про його можливості.

— А ти пробував підніматися?

— Раніше — так. Я пробував вставати, ходити по хаті.

— А тепер уже ні?

— Ні. Вже не виходить. А одного разу я встав і дуже жостко впав, сильно розбив ніс. Не міг піднятися, тож так і лежав у крові, поки мене мама не знайшла. І тоді я зрозумів, що уже все. Я вже не можу вставати.

— Це жостко.

— Ага. — Відповів Толік, дожовуючи щось.

Ми доїхали до мого двору, і я спитав:

— А як узагалі трапилося, що ти перестав ходити?

— В мене хвороба називається м'язова дистрофія Дюшена, я не можу ходити, бо в мене м'язова дистрофія, і через це слабкі ноги.

— Ого. А я декілька років тому бачив тебе. Ти тоді ще ходив.

— Да, я до 7 класу міг ходити в школу.

— А потім ти в один день просто не зміг піти?

— Ну да, в один день я пройшов півдороги до школи, і зрозумів, що далі я уже не зможу. Я сів на лавку, відпочив і пішов додому. А тоді мене повезли в лікарню, проводили там тести.

— Це які?

— В ногу вставляють велику голку, просто велетенську, і починають пускати по ній струм. А тоді лікарі дивляться, як ти реагуєш і записують показники.

— Це ж боляче, напевно.

— Ага.

— І ти плакав?

— Ні, не плакав, мене навіть дуже терплячим назвали.

— А скільки днів ти там був?

— Один день.

— Капець. Це тоді був твій перший раз в лікарні?

— Ну з тестами да. А до того я там був одного разу, мені поставили мій діагноз і все. Тупо якось було. Я сидів під палатою, а лікар в палаті розказував батькам, що я скоро перестану ходити. Я чув усе, бо медсестра якась забігла і не закрила двері. Я тоді ще не розумів всю ситуацію, тому навіть не плакав.

— А там є такі, як ти?

— Так, але це дуже рідкісна хвороба. Не знаю, скільки таких,

як я в Україні, але хворіють один із п'яти тисяч людей. І прикинь, хворіють тільки хлопці.

— Як так? А що з дівчатами?

— Жінки тільки можуть переносити хворобу.

— Ясно.

Ми вже заїхали в мій двір. Того дня я заїждив в сад, і ще квасоллю перебирав, а Толік контролював. Ввечері я відвіз його додому, залишивши у дворі. Відтоді для мене почало потроху відкриватися розуміння того, що було багато речей, які для Толіка були зовсім іншими, ніж для мене.

Через декілька днів після того, коли я прийшов забирати Толіка, його знову не було. Я уже впевнено зайшов до будинку. Думав, Толік знову в туалеті. Але його мама зустріла мене і запросила зайти. Тоді я зайшов уже в сам будинок. Там була велика кімната, де був гардероб, а тоді місце, де, певно, Толіка пересажували, бо там стояла його коляска. Далі був прохід у кухню, а інші двері вели в хату, до кімнат. Спочатку були двері в кімнату, яка, як я пізніше дізнався, була гостьовою. А далі, у наступній кімнаті, стояло два ліжка — певно, Толіка і його батьків. Між ними був невеличкий прохід близько метра у ширину, а у кутку стояв великий телевізор на підставці. В кінці проходу будинку була кімната баби Каті з зачиненими дверима.

Толік сидів на своєму ліжку, і його мали годувати. Його ліжко було невисоке, посеред нього був прогин через те, що Толік увесь час сидів на одному й тому самому місці. По ліжку можна було зрозуміти, як Толік спить, бо він не рухався уві сні.

Тоді я вперше побачив процес годування Толіка. Це була ціла процедура. Спочатку його треба було зручно посадити, далі — миття рук. Тьотя Няля приносила тазик з водою, мило і рушник,

а тоді ретельно вимивала йому руки. Далі мама Толіка ставила перед ним стульчик, потім приносила миску з їжею, давала йому ложку в руку і клала шмат хліба біля тарілки. І тільки після цього Толік починав їсти.

Він тримав ложку не так, як мене вчили, а як йому було зручно — у кулаці. Толіку застиляли на ноги рушник, щоб він не обмазав штани, бо йому треба було нагинатися до тарілки. Поки він їв, я його щось питаю, і коли Толік хотів відповісти, то починав жувати менше та одразу ковтати, та це швидко помічала його мама і підбігала до нас, шурхаючи довгою спідницею, зі словами:

— Так, потім поговорите. Толік, пережовуй, пережовуй же гарно.

Мені і Толіку, звісно, не подобався такий розклад. Нам хотілося поговорити, тож, помовчавши декілька хвилин, ми знову бралися за своє.

Тоді ж Толік уперше показав мені свою коробку з касетами для SEGA і розказав, що в нього є приставка. Коробка з касетами стояла під ліжком, і Толік попросив її дістати. Коли я її діставав, то зачепив його нічний горщик, і мені стало незручно. До того у моєму житті горщики були тільки у дітей. А це ж виходило, що Толік не може в туалет ходити. Він сюди ходить. Я ніби побачив те, на що не мав права дивитися.

Я швидко дістав коробку і підвівся. В середині були акуратно розкладені касети, а ще з боку лежав товстий зошит. В той зошит дуже акуратним почерком Толік записував усі пройдені ним ігри та всі футбольні ліги, всі назви команд, хто скільки очок набирив, результати сезону. Толік не був сильним фанатом футболу, але йому подобалося робити такі записи.

МАЮЧИ ВСЕ

A. Валенсия а	B. Тсв	C. Стандарт
Сванси а	Динамо З.	Зальцбург а
Кубань	Чорноморець а	Ельфсборг
Санкт-Галлен	Лудогорець а	Есбьерг а
D. Дубин а	E. Фиорентина а	F. Бордо
Виган	Днипро а	Ахес
Марибор а	Пасум-де-Фрейра	Айнтрахт Ф. а
Зюльте-Вареген	Пандурій	Маккаби ТТ-А, а
G. Динамо К. а	H. Севилья а	I. Лион а
Бенк а	Фрайбург	Вал-Бемис а
Ванг З.	Емтори	Витория-Сетубал
ПТол	Слован а	Риека
J. Lazio а	K. Потенхем а	L. Аз а
ПТрабзонспор а	Аттики а	ПАОК а
Легия	Меркур	Маккаби Х.
Атлантик	ПТрапсе	Маккаби К.
Ювентус - ПТрабзонспор 2-0; 2-0.	Есбьерг - Фиорентина 1-3; 1-1.	* - 2. 1 - 2. 0 - 2.
1/8: Аттики - Аз 0-1, 0-0.	Лудогорець - Валенсия 0-3, 0-1.	* - 3. 0 - 4. 1 - 3.
Наполи - Порту 0-1, 2-2.	Пизера - Лион 1-1, 2-1.	* - 3. 0 - 4. 1 - 3.
Бемис - Севилья 2-0, 0-2.	Потенхем - Бенфика 1-3, 2-2.	

Він гортав сторінки і розказував мені про команди, ключових гравців. Ще він розповідав мені про ігри, які у нього були поки я діставав касети, одну за одною.

Толік розповідав, як він її проходив, які рівні були, які особливо складні моменти. Також він випишував назви рівнів, з якими у нього були бої. Ми переглянули майже весь зошит, а тоді Толік каже:

— Треба буде якось разом у приставку пограти.

Звісно, я погодився. Колись давно у мене була приставка, коли я був ще зовсім малий. Батьки подарували її мені, але забороняли багато грати. Ну а я, звісно, не знав міри, і сидів за нею, поки батьки її в мене не відбирали. В результаті, приставку почали ховати, і видавати мені на пару годин в певні дні. Та я швидко знайшов місце, де її ховали, і почав таємно її звідти брати та грати на ничку, поки батьків вдома не було.

В таких випадках я просив Антона побути на стрьомі, він сидів біля вікна і дивився на заїзд у вулицю, щоб вчасно побачити папку, який їхатиме на велосипеді. Звичайно ж, через декілька днів Антон провтикав, і папка спіймав нас. Приставку переховали, але ми її успішно знайшли в сараї і продовжили грати.

Та одного разу, коли я вкотре таємно витягнув приставку, я дуже розізлився через програш і почав стукати джойстиком об підлогу. Коли кнопки перестали реагувати, я зрозумів, що зламав його. Я був такий злий, що без жодного звуку вимкнув телевізор, мовчки склав приставку і, тамуючи агресію, засунув її на місце.

Десь за тиждень я дістав її ще раз, в надії, що джойстик якось сам по собі полагодився, але цього не сталося. Тоді джой-

стик коштував 100 грн, а це для мене була ну просто нереальна сума. Тож я поклав приставку туди, де взяв, і більше її не брав. За деякий час усі про неї забули. Батьки, певно, були навіть раді, що я її більше не прошу.

Коли Толік доїв, мама пересадила його в коляску. Це теж була ціла процедура. Тьотя Неля закидала одну руку Толіка собі на плече, щоб другу руку він брав в замок. Тоді вона його брала, піднімала і пересажувала в коляску, яку ставила так, щоб їй було зручно. Я тоді теж брав участь — тримав коляску, щоб не відкочувалася. Я ще був надто малий, щоб піднімати Толіка.

От з того часу я почав задумуватись про те, чим життя Толіка відрізняється від мого. І мені все було цікаво дізнаватися усілякі різні аспекти його побуту, тож коли в моєму житті щось відбувалося, я думав: “а як це відбувається у нього”. Наприклад, коли моя мама мала їхати на роботу до Києва, я спитав Толіка:

— А твоя мама десь працює?

— Так, на Дарницькому вокзалі, станційний працівник. Коли вона на роботі, мені допомагає Баба Катя і батько. А коли мама дома, то вона доглядає за мною. Плюс за мене доплачують.

— Як це?

— Ну, типу пенсію.

— Через твій стан?

— Да. По догляду за інвалідом.

Толік так тоді себе назвав, і це було якось дивно для мене. Я не сприймав його як якогось іншого, відмінного від мене. Та й ні Ясік, ні Вадя не ставилися до Толіка з жалістю, як до якогось знедоленого, і ми ніколи не піддавалися йому, коли у щось

грали. Я ніколи навіть не думав про Толіка, як про інваліда. Як про одного з тих, кого показували по телевізору — нещасних, сумних людей, які не мали надії на нормальне життя. От тих інвалідів, з телевізора, я жалів. То були нещасні люди. Але Толік — то геть інше. Для мене він був Толіком, моїм другом.

Це була уже середина серпня, і батьки сказали, що треба готуватися до школи. Трохи пізніше, коли ми з Толіком гуляли, я сказав йому про це:

— Слухай, Толян, уже починається школа. Я не зможу тепер забирати тебе щодня. Хіба що заходити ввечері.

— Ясно, розумію.

— А ти як? Ти ж не ходиш у школу?

— Ні. Мама сходила в школу, залишила заяву. Є програма, приходять викладачі і мене вчать.

— І як тобі таке?

— Та ніяк. Вчать мене потроху. Спочатку ходило двоє, вони по пару раз в тиждень приходили, я з ними сидів, вони давали якісь завдання. Зараз мені приносять підручники, я сам їх читаю.

— І все? Ніяких перевірок?

— Бувало, раніше приходили, казали написати диктант, а тоді перевіряли його та й усе. Або питали, чи зрозумів я щось. А якщо і не розумів, то не сильно пояснювали. Вони більше про мене люблять поговорити. Я радий, що навчився читати і писати, мені цього достатньо.

Як я уже казав, Толік був дуже розумний, він сам вчив англійську, математику, історію. Як він це робив — для мене залишилося загадкою. Бо я навчався тому, що розумів — коли не вивчу, то мені поставлять погану оцінку, зроблять запис до

щоденника. А тоді я прийду додому, і мені буде соромно перед батьками. По суті, це був єдиний момент, який примушував мене добре вчитися. А так, я сидів на уроках, і думав, що хочу вже пошвидше на футбол. Якби не страх перед поганими оцінками, то я б і не вчився.

А у Толіка ж узагалі не було контролю, і він усе рівно добре вчився, читав всі підручники та додаткову літературу. Певно, йому подобалося навчатися, і це не вкладалося у моїй голові. Мені не вірилося, що навчання у школі може подобатися.

От так і закінчилося наше перше літо. Я пішов до школи, і бачилися ми з Толіком дуже рідко, бо ввечері в мене були постійні тренування з футболу. Тож приходив я до нього хіба що на вихідних. І то, ми вже не гуляли, бо надворі було холодно, а Толік не міг рухатися, тому швидко мерз. Та ми не сильно про це турбувалися, бо у нас була SEGA. І для мене, і для Толіка це стало важливою частиною нашого спілкування — спільна гра у приставку. Ми могли годинами не випускати з рук джойстики, проходячи рівень за рівнем. Для нас це було ніби окреме життя. А події з нього були не менш важливі за ті, що відбувалися у реальному світі.

The background of the entire image is a bright yellow, crumpled paper texture. The paper has various folds, creases, and wrinkles, giving it a tactile, three-dimensional appearance. The lighting is even, highlighting the texture of the paper.

ЛІТО ДРУГЕ

ЧАСТИНА 3

НЕДОБУДОВАНА ШКОЛА

Того шкільного року сталися деякі зміни, які надзвичайно мене порадували. Уся справа була у моїй мамі і її давній любові до танців. Мама дуже любила танцювати. Все своє дитинство вона ходила на танцювальний гурток, виступала в місцевому Будинку культури, але її мрія виступати на великій сцені виявилась нездійсненою. Тож мрію мав реалізовувати я.

З самого дитинства мама возила мене на велосипеді на народні танці, а тоді забирала звідти. Кажучи відверто, виходило у мене непогано, я навіть їздив у Чернігів виступати. Наш виступ навіть показали по регіональному телебаченню, на каналі Бобровиця. Бобровиця — це сусіднє з Носівкою місто. Для жителів Носівки то був величезний успіх, коли тебе показали по каналу Бобровиця.

І коли ми виступали з танцями в Чернігові, телебачення це теж знімало. Викладачка з танців нам говорила:

— Так, усі стараємося, нас буде знімати телебачення.

А потім, на занятті, через декілька днів нагадувала:

— Так, пам'ятаєте, нас позавчора знімали на концерті? Сьо-

годні в новинах будуть показувати нас. Так що дивіться.

Я приходив додому і казав мамі:

— Вчителька сказала, що сьогодні нас будуть показувати по новостям по Бобровиці.

Тоді мама телефонувала бабі, діду, і вони ввечері приходили, щоб подивитися.

Канал Бобровиця — це канал привітань, де 90% часу — то привітання з Днем народження, по типу: “Колеги вітають Наталію Сергіївну Малишко з Днем народження”. А тоді їй читають якийсь стандартний вірш і включають пісню Меладзе чи щось типу того.

І от такий репертуар всі мої рідні дивилися по півтори години, щоб почалися новини і мене на 2 секунди у них показали. Я цього не розумів, але мені подобалося хвилювання, що піднімалося, щойно на екрані на кілька митей з’являлося моє обличчя.

Та все ж, питання було в тому, що мені не подобалися танці. Я був пухляшком, і через те соромився та почував себе невпевнено. До того ж, тоді у нас був популярним брейк-данс, і на дискотеках це виглядало надзвичайно круто. Рака-мака-фо! Модні пачики крутились на головах, вдягали рвані джинси, великі светри і кольорові кросівки. А я виступав у шароварах і туфлях.

На початку моєї танцювальної кар’єри я змирився зі своєю долею і покійно відвідував заняття та виступав. Мабуть, я сподівався, що мама зрозуміє, що мені це не цікаво. Та минав час, а каторга не закінчувалася. Тож я почав протестувати.

Спочатку супротив був обережний і несміливий, але поступово почав набирати обертів.

Закінчилося усе тим, що мамі доводилося ледь чи не силою тягати мене на заняття. Зазвичай мама не питала мене, хочу я щось чи ні, так треба. Вона не хотіла щоб я ходив на футбол і завжди пояснювала це однією фразою: “Хватить нам в сім’ї одного спортсмена”.

Зрештою, після декількох місяців сліз і вмовлянь, їй довелося здатися, і дозволити мені втілити у життя свою мрію — піти на футбол.

Тож в той навчальний рік я здобув перемогу — то був кінець танцям. Але це ще не все, перед самим літом трапилася ще одна важлива подія.

Я вчився в математичному класі, у якому було п’ять дівчат і двадцять п’ять хлопців. Мені подобалося навчання і, зокрема, математика. Причина була не тільки в тому, що я любив цей предмет, ще у нас була дуже прикольна вчителька, Надія Дмитрівна. На її уроках завжди було весело. Вона ніколи ні на кого не кричала і не сварилася. Коли хтось порушував правила, не знав відповідь чи не виконував домашку, вона його висміювала. А так, як таке траплялося майже кожного уроку, у нас на математиці завжди було цікаво. До прикладу, коли якась дівчинка не могла відповісти біля дошки, Надія Дмитрівна казала:

— Ну що ти, Аню, знову не вивчила? От не будеш знати теорему Піфагора, ніхто ж тебе заміж не візьме.

Чи, коли хлопці шепотілися на задніх партах, вона переривалася і казала:

— Серьожа, я розумію, що у нас в класі дівчаток мало. Але ж не настільки твій дружок Діма гарний, щоб отак до нього залицятися весь урок.

Її приколи були жорсткі, і за деякі з них її навіть викликали

до директора. Як, наприклад, коли вона сказала дівчинці, яка на контрольній підказувала своїй подрузі:

— Лена, ти так багато підказок даєш, що мені здається, як ти помреш, і тебе в гробу будуть нести, то ти пальцем показувати-меш, куди саме треба йти.

Хоч її і викликали до директора за такі приколи, я її любив. Тим більше, мене не було за що висміювати, бо математику я знав дуже добре. Я був на другому місці в класі. На першому був Богдан, а за друге ми весь час змагалися з Жекою Котенко, у нас був такий змагальний момент з ним, який підштовхував мене краще готувати домашку та писати контрольні.

Щороку серед шкіл проводились олімпіади з математики, української мови та інших предметів. Того року я вперше взяв участь в олімпіаді з математики. На неї відбирали двох учнів з кожної паралелі. Від шостих класів обрали Богдана та мене, бо я на невелику долю переважив Жеку.

Для нас з Богданом олімпіада була надзвичайною та важливою подією. Ми сиділи в актовому залі нашої гімназії, надзвичайно схвильовані, і спостерігали, як в приміщення заходять учні з інших шкіл. А тоді занесли стільчики та столи, нас порозсаджували і дали вирішувати різні задачі. Це нагадувало якусь контрольну.

Після тих задач нас поділили на команди за школами, і ми опинилися серед учнів старших класів. Серед них ми були наймолодшими. Після цього, учителі почали загадувати задачі на команду, і у нас було 5 хвилин, щоб обговорити її та дати відповідь. От тут ми з Богданом сиділи, як два баранця, та тільки очима кліпали. Задачі були дуже важкими, продвинутого рівня, і ми навіть половини умови з задач не розуміли. Відповідали тільки 11-класники, а ми хіба що намагалися робити вигляд,

що беремо участь в обговореннях.

Один з хлопців за нашим столом правильно відповів на запитання, і викладач задав нам наступне:

— Назвіть десяте число послідовності, за якою будується золотий перетин, якщо послідовність починається з одиниці.

Я полегшено видихнув. Хоч я і мало чим міг допомогти, але все рівно переживав за успіх нашої команди. І це питання було дуже простим. Тоді розповідав мені про золотий перетин. Він був розроблений на послідовності Фібоначчі, суть якої була в тому, щоб додавати два попередні числа і так утворювати наступне.

Та, глянувши на хлопців, що сиділи навколо, я побачив у їх очах збентеженість, а у деяких навіть переляк. Схоже, вони поняття не мали, що таке золотий перетин. Я вичекав декілька секунд, щоб упевнитися, що точно ніхто крім мене не знає, а тоді схопив листочок.

— Так, я знаю, зараз, секунду.

Тоді казав мені, що послідовність починається з “0” та “1”. Викладач уточнив, що починаємо з “1”. Тоді за нею має бути ще одна одиниця. Я виводив числа, озвучуючи їх, а всі навколо спостерігали. Моя впевненість танула з кожною названою цифрою.

— 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21...34...55. Так, це уже...десять чисел. Тоді відповідь — 55!

Один зі старшокласників прискіпливо оглянув мій папірчик.

— А ти впевнений?

Я ще раз глянув на листок, подумки перерахував числа і невпевнено відповів:

— Так.

Хлопець підняв руку і викладач підійшов до нас.

— Так, я вас слухаю.

— У нас готова відповідь.

— І яка ж вона?

Старшокласник кивнув мені, щоб я відповів. В голові аж запаморочилось від відповідальності.

— 55.

Викладач перевів погляд на мене і звирився зі своїм зошитом, який тримав у руках.

— Правильно! — Він глянув на мене і на листок, що лежав на столі, але нічого не сказав. — Готові до наступної задачі?

Усі закивали і переключилися на наступну задачу. А я сидів збоку і думав про те, що у першу чергу побіжу до Толіка і розповім йому про цей випадок.

Нарешті, коли задачі закінчилися, почали оголошувати хто яке місце зайняв. Переможців оголошували по принципу спочатку з третього місця по перше. Починали з шостих класів, тобто з нас. Усіх вишикували у довгу лінію, а завуч почала урочисто виголошувати:

— За третє місце нагороджується Сурменко Богдан!

“Ой, ну все, — думаю. — Якщо Богдан та третьому, то я, напевно, на тридцять третьому”.

І тут завуч така:

— За друге місце нагороджується Тертишник Андрій!

Я думав, що неправильно почув. Але помилки не було, я зайняв друге місце і обійшов Богдана. Це був шок для мене. Та що там казати, це був шок і для Богдана, і для Надії Дмитрівни. Мені видали грамоту та шоколадку. Після цього завуч оголосила:

— За перше місце нагороджується Дуденець Ярослав!

До нас приєднався ще один хлопець з іншої школи, коли він отримував нагороду за перше місце, то я не побачив на його обличчі жодної емоції, а тоді почали оголошувати, які місця зайняли всі інші.

Після нагороджень нас відпустили по домам. Дорогою я з'їв шоколадку, тож батькам сказав, що отримав тільки грамоту за друге місце. Ця подія була не менш важлива, ніж можливість не ходити на танці, бо я зайняв вище місце, ніж Бодя. Для мене це було справжньою подією. Батьки звичайно раділи, але не сильно, тому що вони наче розуміли, що це нормально для мене. Я багато часу присвячував навчанню.

А за декілька тижнів почалося літо, чарівна пора, коли ти вільний від домашки і не треба вставати щоранку. З Броварів приїхав Ясік, і ми знову зібралися нашою бандою. Поки ми ходили в школу, до Толіка, як завжди, пару раз на місяць приходили викладачі. Вони залишали йому книжки та інколи пояснювали незрозуміле. Чи то через те, що Толіку було самому нудно, чи справді він хотів навчатися, але Толік вчився добре.

Для мене школа теж була прикольною, бо там була фізкультура, математика і англійська. До усіх інших предметів я ставився нейтрально. Вони не заважали мені, а я їм. Я любив вчитися і ходити на тренування, тож однаково любив усі пори року без виключення.

А от Ясік у цьому плані змінив свою думку. Та і загалом — він змінився. Коли він знову приїхав на літо у Носівку, і ми вперше зібралися, Ясік одразу почав розказувати про свої нові досягнення:

— Я спробував пиво, мені сподобалось. Оболонь смачніше

за Чернігівське, але дорожче, ми з пацанами скидаємось і беремо пляшку на трьох.

Я глянув на Ясіка. Мене ця тема не надто цікавила.

— А, понятно.

— Мене тепер уже це все не цікавить.

— Що не цікавить?

— Ну... це, усе: навчання, гуртки. Не цікавить мене, кароче. Школа мені набридла. Я уже чекав літа, триндець просто, як чекав.

Мені не було що йому сказати. Ясік змінився. Він почав матюкатись, спочатку це було прикольно, але потім якось вже різало вухо. Почав курити і пити пиво. І намагався цим кичитися. Для мене це виглядало смішно, хоч я йому про це і не казав. Ясік з гордістю розказував, як старшаки дають йому цигарки. Для нього, певно, це означало, що він і сам уже майже старшак.

Мене старшаки того року теж учили курити. Але на відміну від Ясіка, у мене все закінчилося зовсім по-іншому.

Я був у шкільному туалеті, і старшаки запропонували мені цигарку. Ментолову. Я ще тоді цього не знав, але ментолові цигарки набагато ядреніші за звичайні.

Мене проінструктували:

— Диви, береш сигарету, затягуєшся. Але нормально так, не цмокай. І маєш на вдиху сказати “м-а-м-а”. Давай, пробуй.

Ну, я зробив усе, як мені сказали. Навіть зміг сказати “мама” на вдиху. Але краще б я не зміг. Бо це був такий прикол, щоб легені повністю затяглися димом. Зробивши це, я ще хвилин двадцять кашляв і мене тягнуло блювати. Тоді я дуже перелякався, і до цигарок більше не хотів і близько підходити.

Толік теж не кутив, бо йому не можна було через хворобу.

Тому Ясік і відчував себе крутим. Коли він кури́в, то поводи́в себе як Дольф Лундгрєн з бойовика кінця 90-х. А коли ти Дольф Лундгрєн у тілі одинадцятирічного пухкого хлопчини, то збоку це виглядає і справді смішно.

У Ясіка навіть з'явився його послідовник з малих — Макс. Він теж хотів здаватись старшим. І якщо Ясік рівнявся на старшаків і намагався до них підлизуватись, то Макс рівнявся на Ясіка, і за його прикладом теж почав курити. Він бігав за ним хвостиком, намагаючись копіювати його в поведінці, в жестах, в розмовах.

Наша компанія почала деформуватися, я відчував, що Ясік починає віддалятися від нас. Йому пріоритетно було покурити і випити пива. У нас ставало усе менше спільних інтересів. Але, разом з тим, ми все ще гуляли разом.

Через декілька тижнів з початку літа ми зібралися на лавці, і Ясік оголосив, що у нього є пачка сигарет:

— Дивіться, витяг с куртки батька. Вона лише наполовину пуста. Я хочу покурити в недобудованій школі.

— Це де?

— Да на полі за Максовим двором. Це як вийти на головну і ліворуч, а тоді ще ліворуч, і ще. Там старшаки увесь час курять. Я там був декілька разів. Це ідеальне місце, щоб курити чи пити. Там нікого нема, навіть сторожа.

Ми з Толіком там ще ні разу не були, тож вирішили піти разом з Ясіком і розвідати, що то за місце. З нами пішов Макс, бо ж тепер він хотів з нами тусити, а Ясік йому дозволяв.

Але вирушили ми не через головну дорогу, а трохи в обхід, щоб випадково не зіткнутися з нашими батьками і уникнути запитань типу “а куди це ви зібралися”. В той час на головну вулицю

Вокзальна нам можна було виходити тільки з дозволу батьків. За звичайної ситуації ми б із чистим серцем сказали “на Поворот”. Але ж вони могли спитати “а нащо”. А ми боялися спалитися у спробах щось вигадати. Легше вже зробити так, щоб вони зовсім не знали, що ми кудись ходимо. В їхніх головах ми гралися десь на вулиці Котовського і цього їм було достатньо.

Тож ми поїхали вглиб нашої вулиці та повертали праворуч. Там була кривенька піщана дорога. Везти по ній Толіка було важкувато, але реально. На друге літо я вже розібрався з коляскою і віртуозно возив Толіка, ми могли проїхати майже по будь-якій дорозі. П’ятнадцять хвилин — і ми на місці.

Школа була майже добудована, навіть із дахом. Її будували вже більше десяти років, десь з початку 90-х років. Основною причиною такого застою було те, що по факту, усі прибудови, зроблені за останні десять років на сусідніх вулицях, були побудовані з матеріалів, на які мали закінчити школу. Відбувалося це так: адміністрація виділяла гроші на завершення будівництва, до школи звозили цеглу, пісок та інші матеріали, а жителі швиденько розтаскувати їх до себе. І так декілька разів.

Коли я народився, школу вже рік як будували і планувалось, що я буду туди ходити на навчання. Але не судилося, вчився я в центрі в школі №1, а з п’ятого класу в Гімназії.

Трохи далі від школи стояла стара котельня, яка повинна була опалювати школу. Ясік завів нас туди. Це була невеличка будівля, обшарпана як зовні, так і всередині. В кутках там валялися пляшки і недопалки.

Ясік збирався закурити, але спочатку треба було підготуватися. Він знайшов дві палички, відійшов від нас з Толіком і чиркнув сірником. Ясік курив, як малявка, чисто чмокав ци-

гаркою, не затягуючись.

Як виявилось, для того, щоб покурити і не спалитись перед батьками, у Ясіка було декілька непорушних правил:

1. Тримати цигарку паличками, а не пальцями, щоб руки не смерділи.
2. Стояти на відстані не менше десяти метрів від нас з Толіком, щоб ми не провонялись.
3. Жувати жуйку після куріння, а краще не одну.
4. Не носити з собою цигарки, бо батьки могли влаштувати несподіваний рейд.

Після того, як Ясік покурив, ми вийшли з котельні і під'їхали до школи. Цигарки ми поклали Толіку в коляску, там точно ніхто шукати не буде. Ясік забрав їх ввечері і переховував десь у себе в дворі.

Дослідивши територію, ми зрозуміли, що не зможемо зайти з Толіком до школи, бо сходи побудувати не встигли, і треба було б лізти по каркасу. Тож ми поїхали назад.

Ця прогулянка відкрила нам новий об'єкт — школу. Ми з Толіком мало де зависали. Основними нашими локаціями була вулиця Котовського, мій двір, магазин на Повороті і двір баби Галі, ми туди виноград їздили їсти, і дід Толік з нами в карті іноді грав. А тут такий цікавий, закинутий об'єкт. В мені прокинувся дослідник і захотілося негайно її вивчити. Бо це ж було, як у грі — коли йдеш по карті вперед, і з туману з'являються нові будівлі і простори.

І от одного дня ми вирішили залишити Толіка вдома, і сходити туди полазити. Охочих виявилось багато, і, окрім мене, туди пішли Вадя, Ясік та Юля.

Юля також була з вулиці Котовського. Я познайомився з нею того ж літа, що і з Толіком. Як виявилось, з ним Юля вже була знайома. Їхні будинки були навпроти, через вулицю, тож це було і не дивно. До того у нашій компанії були самі тільки хлопці. Та й узагалі, наша вулиця була дивною — у нас не було жодної дівчини. Хоча ні, брешу. Була ще сестра Ясіка — Таня, але ми її не рахували. Вона була старша за нас на цілих чотири роки і відносились до нас зверхньо. Можна сказати, Танька навіть бісила нас, тому що бували дні, коли вона забирала Юлю до себе для своїх дівчачих штук. Для нас це була втрата, оскільки Юля не жила в Носівці, а тільки приїжджала на пару місяців з батьками. Вона була з Росії, з Мурманська. І говорила російською. Для нас це було трохи дивно. Ніби вона одна з тих крутеликів з великого міста.

Вона мені сподобалася. Юля нам усім подобалась. Коли вона була в компанії, ми всі боролися за її увагу і намагалися напербій довести їй свою крутість. Хоча, звісно, одне одному ми у цьому не зізнавалися. Навпаки, між собою ми говорили, що вона дурненька, а ми ж така крута пацанняча компанія, дівки нам ні до чого. Минулого літа ми погуляли з нею тільки декілька тижнів, а тоді вона поїхала назад додому. Цього разу вона приїхала і залишилася уже на довше.

Окрім усіх, кого я перерахував, з нами була вже звична свита Ясіка — Макс. Спочатку Макс нас дратував, а потім нам стало якось пофіг. Як говорив один дядько на футболі: “Остерецька вода — не пользи, не вреда”.

По дорозі Вадя нам розказував, як він чув, що в тій школі були сатаністи. Ми не знали, що таке сатаністи, але все рівно уважно слухали. Саме по собі слово було незвичне і натякало на якусь

небезпеку. Вадя розказав страшну історію, яку від когось почув. У Ваді був такий собі загадковий хтось, який завжди йому все розказував. Ми не знали, хто той хтось. Це був міфічний персонаж, і Вадя від нього завжди знав усякі дорослі штуки.

Так от, хтось розказав Ваді, що в тій школі знайшли козу, підвішену за ноги до стелі. Ми затихли і уважно слухали.

— І коли сонце зайшло, то люди почали чути якісь дивні звуки з школи, якісь крики, співи.

— Співи?

— Да, співи, щось там співали, непонятні якісь тексти. І люди чули це, але всі побоялися туди ходити. А тоді на наступний день пішли у школу, і там була коза, вона висіла, і в неї була спущена кров.

Я питаю:

— А хто це пішов?

— Да пішов там хтось, з тих, хто чув співи.

— Ага, ага, і що потім?

— Ну і, кароче, там була коза, і там були на стінах якісь малюнки намальовані.

— А що ті люди зробили?

— Викликали поліцію, а поліція нічого не може зробити, тому що це не в їхніх компетенціях. І ніхто не знає, що з цим робить. Але тепер після заходу сонця краще біля школи не показуватись. Бо невідомо, коли ті сатаністи ще там соберуться.

— Да, це страшно, чувак.

— Ага.

— А ми зайдём у ту комнату з козою?

— Ну да, якщо її там не запечатали.

Вадя накалив обстановку, і для нас ця історія створила ауру

замку Дракули, і ми хотіли знати, що ж все ж таки було тоді вночі. Або хоча б побачити ту нещасну козу.

Ми дісталися школи, і спочатку полізли нагору, але там не було нічого особливо цікавого, тільки голі стіни з графіті, недобудовані прольоти сходів, недопалки та какашки. З одного з вікон школи відкривалася панорама на нашу вулицю, і було видно мій будинок. Дуже дивно було дивитись на нього з висоти третього поверху. Раніше я не розглядав свій дім як об'єкт, окремий від мене. Я завжди думав, що це невід'ємна частина мене, бо ніколи не бачив його на відстані, більшій за десяток метрів. Тож бачити свій дім з такої відстані, в оточенні інших будинків і дворів, це було наче побачити свою руку окремо від тіла.

Ми трохи полазили верхньою частиною школи. Мені було страшно, бо декілька переходів між частинами школи були недобудовані, і треба було перестрибувати по стовпчикам на рівні другого поверху. А я ж боюся висоти. Але робити було нічого — з нами ж пішла Юля, тож я намагався не показувати, що мені страшно. Вадя ж, натомість, стрибав по стінам, ніби якийсь ніндзя. Ми ходили з поверху на поверх, але все було однаманітне, і ми не знайшли ніякої кімнати з козою. Вадя сказав, що, напевно, уже все прибрали.

Тож ми вирішили спуститися у підвал. Він був велетенський, і пробратися туди можна було через невеликі віконця, які знаходилися під стелею підвалу. Ми намагалися крізь одне з них подивитися, що ж там всередині, але побачили лише шмат підлоги, який освітлювали промені сонця, які пробивалися крізь вікно, а далі була суцільна темрява. У нас не було ліхтариків, і ми всі боялися туди заходити. Але цікавість перемогла, і ми по черзі стрибнули донизу.

Очі швидко звикли до темряви, і ми побачили обриси стін і прохід, який здавався безкінечним. Підвал являв собою коридор, від якого розходилися кімнати з маленькими віконцями під стелею. По суті, це була копія першого поверху школи, тільки під землею. На деяких стінах були надписи, а у кутках валялися недопалки і коричневі купки. Так починаються всі фільми жахів.

Ми скрадалися коридором, відчуваючи себе справжніми правопорушниками. У мене шалено калатало серце. Хоч ніякої кози ми так і не побачили, містичні історії Ваді таки дали свій ефект. До того ж, атмосфера підвалу цьому сприяла. Мені здавалося, що, крім нас, тут ще хтось є. До того ж, могло виявитися, що козу зарізали не зверху, а десь у підвалі. Я обережно оглядався навколо, щоб не закричати від несподіванки. Ми тихо ступали і говорили майже пошепки.

Коли ми зайшли в одну з кімнат і почали там усе обмацувати у пошуках чогось цікавенького, біля одного з віконць раптом щось гупнуло. Хтось зойкнув, ми всі повернулися і побачили велику ногу дорослого дядька. Всі притихли, намагаючись не рухатись. Минула довга мить, і роздався гучний голос власника ноги:

— Ах ви ж засранці, зараз я вас усіх переловлю!

Як виявилося, сторож у школі все-таки був.

Спочатку ми розгублено дивилися на ногу, а коли вона зникла, то мов по команді кинулися тікати. Ми бігли через центральний коридор підвалу, а він був мов з сипучих пісків. Уже потім я зрозумів, що то була м'яка глина, але тоді нам здавалося, що це справжні піски, які засмоктують нас. Наші ноги загрузали і кожного разу, як хтось відривав ногу від поверхні, воно голосно чвакало.

Ми всі були в кросівках, крім Ясіка. Він був у капцях, і по-

губив їх ще на півшляху. Але повертатися не було часу, тож усе, що робив Ясік — це біг і кричав:

— Народ, я загубив тапочки, я тапочки загубив!

Добігши до вікна в іншій частині підвалу, ми почали вибиратися. Усім було страшно, ми метушилися. Спочатку виліз Вадя, бо він добіг перший, тоді я, і допоміг вибратися Юлі. Після нас вибрався Ясік, та ми уже не надто дивилися, бо почали тікати у бік дороги. І тут почули крик Ясіка:

— Чекайте! Андрей!

Я повернувся. Ясік стояв біля вікна, з якого ми щойно вилізли, а з підвалу було чути крики Макса:

— Подождіть! Подождіть мене! Не кидайте мене, заждіть!

Ми втрюх повернулися. Макс був самим малим, і не міг дострибнути до вікна, щоб вхопитися. Ми бачили тільки його пальці, які час від часу з'являлися у вікні, коли він підстрибував. Ясік намагався його витягнути, але в нього не виходило.

— Треба швидше, зараз сторож прийде. Давай, допомагай!

Я схопив Макса за другу руку, і разом ми його витягнули. Щойно Макс опинився на поверхні, всі знову дременули. Ми бігли майже до нашої вулиці через піщану дорогу, і першим ділом, звісно, пішли до Толіка, щоб розповісти йому про наші пригоди. Ми прибігли, захекані і брудні, а Ясік ще й без тапок, і почали навперебій розказувати, хто що бачив:

— Ми шукали козу, але там її не було.

— Ми майже одразу спустилися у підвал!

— А тоді у вікні як гупнула нога!

— А там же ж нічого не видно!

— І крик такий!

— Да, він кричав, що зараз нас всіх поймає!

— І ми всі як по команді дременули!

— Я біг туди, кудюю ми залізли.

— Та не туди ти біг, там узагалі тупік був. Я тобі кричав — повертай наліво!

Ясік махнув рукою:

— А я ж останній тікав і, дивлюсь, у цей момент той сторож уже дивиться, заглядує у вікно. А Макс хватається за мене, ми чуть не падаєм. Я бачу, що ви уже побігли вперед.

— А я просто бежала за вами, я даже ни о чем не думала! Вы так резко начали убежать!

Вадя показав на свої брудні ноги:

— І тут ми забігаєм у цей великий коридор, а там зибучі піски.

Ясік закивав:

— Да-да! Це я тапки там погубив. Я чувствую, що в мене одного нема, тоді другого. А Макс то вообще засосало одну ногу, то ми ледь вилізли.

— Да-да, я елі виліз з тої ями.

— Ну а я знав, що там буде вихід. Я туди і біг. І тут ми добігаєм до того вікна, я бачу, що ви відстали, і я ждав вас.

Я теж встряв:

— Да, і я потім виліз, щоб усім подать руки.

І тут Юля каже, зробивши великі очі:

— А вы видели, что когда мы пробегали мимо той комнаты, перед самым концом, там был свет, какие-то глаза?

Вадік піддакнав:

— Да, я тоже звернул увагу, але не хотів лякати вас. Ти теж це бачила?

— Да, я что-то видела такое.

— Блін, капец, ми з Максом бігли останніми, ми нічого не

бачили. Може, воно перешло в другу комнату.

Макс перебив Ясіка:

— Ну ви тоже, мене чуть не оставили!

— Да ніхто б тебе не оставив.

— По-любому!

— Ми своїх не кидаєм.

У цій історії кожен намагався виставити себе сміливцем і додати до нашої пригоди містичності та небезпеки. Тоді слухав нас, слухав, а тоді питає:

— Понятно, ну а що там сторож?

— Та не знаємо, ми його тоді вже не бачили, ми втекли.

— А, ну ясно. Ну більше в подвал не полізете.

— Ну блін, може ще повторим.

Звісно, Ясік отримав від батьків по шапці, бо повернутися додому без тапок — таке тоді не пробачалося, і його пару днів не випускали з нами гуляти. Але нас це не зупинило. Наступного разу ми пішли в ту школу через тиждень. На кран.

Так як школа була недобудована, біля неї наготові стояв будівельний кран, висотою десь метрів з двадцять. Висоту крану ми оцінювали по розмірам п'ятиповерхівок в центрі Носівки. І у Ясіка виникла ідея залізти на той кран.

Туди треба було лізти по стрілі. Це була така труба, усередині якої було щось типу драбини. Ясік і я полізли туди, залишивши унизу Тодіка з Максом. Ми лізли дуже довго. Так довго, що у якийсь момент я вже забув, куди лізу і навіщо.

Та труба була приварена до кабіни, і ми одразу потрапили всередину. Коли ми таки долізли, то у нас накрила хвиля страху. По-перше, було високо і тісно, бо кабіна крана була мала, розрахована на одну людину, і ми ледь туди влізли. А,

по-друге, нам відкрився краєвид, якого ми ще ніколи не бачили. Носівка була мов на долоні, навіть будинки в Центрі було видно. Ми пробували плювати з крану і дивитись, чия слина долетить швидше.

Ми сиділи у кабінци з роззявленими ротами, аж поки не почули крик якоїсь бабці, що запримітила нас знизу:

— А що це ви там робите?!

Ми з Ясіком підскачили і кинулися злазити. Це був подвійний страх. Перше — ми боялися попадати з такої висоти. І друге — ми боялися, що бабця добереться до підніжжя крану швидше, ніж ми, і схопить нас. Тож намагалися злізати одночасно швидко та обережно і справді ледь не попадали.

Коли ми спустилися донизу, там були тільки Толік і Макс. Ми з полегшенням видихнули, та покарання усе ж настигло нас. Та бабця прийшла до моїх батьків і усе їм розказала.

Справа у тому, що мого батька знали всі на нашій та прилеглих до неї вулицях. Ну а хто ж міг вилізти на кран? Звісно ж, Андрій.

Тож батько зібрав усіх нас і провів виховну розмову на тему “Чому не можна лазити на кран”. І Толік теж це слухав. До речі, йому перепало більше за всіх, бо він же найстарший, і мав за нами наглядати.

Ну а ми і справді більше не лазили, бо дуже полякалися. Але хоч кран ми і залишили у спокої, інші наші експерименти продовжувалися. Як от мої спроби возити Толіка оригінальними способами. Бо це ж так нудно — увесь час возити коляску, тримаючись за ручки, що були створені спеціально для того, аби за них триматися. Тож, у мене виникла дурна (тоді я вважав її геніальною) ідея, що можна спробувати везти Толіка задом на-

перед. Тоді мені здавалося, що через те, що ззаду колеса більше, то так везти його буде швидше.

У результаті усе закінчилося тим, що ми наїхали на цеглину, Толік впав і вдарився головою. Тоді мені пощастило, бо Толік не випав з коляски, а лише перекинувся назад разом з нею. Я б його сам назад в коляску не зтяг.

Це було перше падіння Толіка. Загалом, їх було всього п'ять:

1. Їзда задом–наперед.
2. Коли Женька Опришко, наш знайомий, що жив у кінці вулиці, вирішив його покатати. Він не вмів управляти коляскою, а в моєму дворі, куди він його віз, був невеличкий спуск, і треба було приторможувати. Тож Жека, як недосвідчений водій коляски, не притормозив, а просто продовжував їхати з Толіком. Вони розігналися занадто швидко і впали в траву. Водій сам його підняти не міг, і Толіка зтяг на коляску наш сусід, дядько Сергій.
3. Коли я не побачив, що в одному з дворів є поріг. Я їхав з пристойною швидкістю, і ми з силою втаранилися в той поріг передніми колесами. Від удару Толік вилетів з коляски, як мішечок з картоплею. Спочатку мені було не смішно, але коли я вже посадив Толіка на місце, то в моїй уяві раз за разом проносився незграбний політ Толіка, і я реготав, зупинитися не міг. Толік не сміявся. До речі, тоді я вперше зміг підняти Толіка сам.
4. Ще одного разу Толіка перекинула Юля. Вона допустилася типової помилки новачка і наїхала на камінь, не притримуючи коляску. Звісно, Толік на неї не образився, тому що соромно було показувати слабкість перед

дівчинкою. Впав і впав, нічого страшного.

5. І останнє падіння, коли Толіку привезли нову коляску, і ми її обкатували.

От це вже ціла історія. Того дня Толік виїхав на новій колясці, і ми, на честь такої події, вирушили в центр. Не встигли ми проїхати і сто метрів, як на пристойній швидкості у коляски відвалилося переднє колесо. Ми сіпнулися, і Толік полетів убік. На щастя, він встиг схопитися руками за ручки коляски, і я теж вчасно зреагував, схопивши його за плече, тож Толік не вивалився.

Я трохи відкотив коляску убік від дороги, і почав прилаштовувати колесо. Це було важко, адже я не міг зсадити Толіка з коляски, і доводилося робити це, трошки відхиливши коляску набік, і при цьому ще й правильно нею балансувати. Більше того, колесо навідріз відмовлялося ставати на місце.

І то ще був лише початок. Я уже майже здався і хотів підвестися, коли коляска знову хитнулася, і я інстинктивно схопився за неї, щоб вона не впала. Як виявилось, ненадійною в колясці були не тільки колеса, а ще й спинка — Толік оперся на неї, і вона відвалилася. От тепер це вже точно був повний крах. Треба було їхати додому.

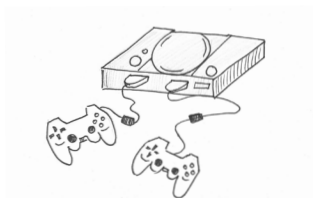
Я поклав поламані частини коляски Толіку на коліна, і ми повернули на зворотній маршрут. Через те, що переднє колесо було відсутнє, мені треба було штовхати коляску, балансуючи на двох задніх колесах. Толіку теж довелося несолодко — позаду нього з'яяла діра, і йому треба було сидіти, як курці в гнізді, зігнувшись вперед і незграбно тримаючись руками за ручки коляски. А коли Толік втомлювався, я підставляв йому свій бік, і він спирався на мене.

І все ж ми впоралися. Більше через те, що їхати нам було не багато. Нам пощастило, бо якби ми доїхали до центру, то це був би капець, самі ми б додому не дісталися. Та така пригода була для нас більше розвагою, ніж приводом сумувати. Таким собі випробуванням нашої відважності та креативності. Ми любили вляпатися у щось таке цікаве і непередбачуване, у чому ви ще матимете нагоду переконатися.

Наше друге літо з Толіком відкрило нам нові можливості. Я потроху ставав крутим водієм коляски, і вже міг іноді самостійно піднімати Толіка на колясці на високі сходинки. Ми відкрили нову територію — школу, яка після наших пригод стала для нас таким собі міфічним місцем, куди ми приїжджали робити всілякі заборонені дорослими штуки. Наприклад, пити пиво, яке ми купляли на повороті. Нам його продавали, бо ми казали, що купуємо це для батьків.

Ми їхали до школи нашим таємним шляхом, виїжджали до сусідньої вулиці, а тоді повертали праворуч і виїжджали на головну вулицю. Там ми зупинялися біля магазину і щось купували. Зазвичай колу і чіпси. Тоді поверталися до школи, прибухували там колу і їхали додому. Таким ми займалися тільки тоді, коли моїх батьків не було вдома, і ми з Антоном залишалися під умовним наглядом бабусі з дідусем.

З Толіком ми вже зовсім здружилися. У нас з'явилося багато спільного, такого, що ми робили разом. Наприклад, грали в приставку, у шахи. Разом робили усі роботи по моему дому. А от Ясік почав від нас віддалятися. Він усе частіше покидав нас, намагаючись тертися серед старшаків. Тож ми все рідше збиралися разом. Усе почало мінятися, і я все більше часу проводив з Толіком.

ЧАСТИНА 4

ПРИСТАВКА І ФУТБОЛ

Влітку у нас виникла проблема — треба було вигадувати причини, аби залишитися вдома і пограти у приставку. Уся справа в тому, що Толік був змушений частину осені, всю зиму і частину весни проводити дома, адже на вулиці для нього було надто холодно. Тож, улітку потрібно було використовувати час по максимуму, проводячи його на свіжому повітрі. Це розуміли наші батьки. Але не ми. Нам по барабану було те свіже повітря. Для нас приставка була цілим світом.

Коли ми грали в якусь гру, то, зазвичай, мали дві взаємовиключні цілі — максимально швидко її пройти та якомога довше грати. Бо, з одного боку, хотілося швидше побачити найцікавіше та відкрити максимум секретних рівнів, а з іншого — не хотілося, щоб захоплююча гра закінчилася. Взагалі, у нас були касети з іграми двох типів — на проходження та змагання між гравцями, які включали в себе футбол, перегони або бійки.

Коли ми починали якусь гру на проходження, то вона ставала центром нашого життя. Для нас це було надзвичайно важливо, ми тільки про це й говорили. Щойно ми зустрічались

— одразу починали проговорювати план, як ми все це будемо проходити. І чекали моменту, коли ж ми зможемо знову дістатися до телевізора.

Якщо я вечері мав іти від Толіка, і ми не встигали пройти запланований рівень, я був дуже засмучений. Тому старався затримуватися у Толіка допізна, хоч я і боявся темряви. Мені доводилося повертатися затемно, повз кущі сусіднього, закинутого будинку, і скрізь мені ввижалися монстри. Так, незважаючи на те, що вдень ми з хлопцями любили там ховатися від очей дорослих, вночі хащі ставали містичним місцем. Щоразу я пробігав повз те подвір'я без оглядки, і щоразу було відчуття, що за мною хтось біжить і ось-ось схопить. Та це мене не зупиняло, бо бажання до останнього грати у приставку було сильніше.

Тож, коли розпочалося літо, відкривався сезон боротьби за ігри. Перш за все, коли я зранку забирав Толіка, то ми намагалися хоча б годинку пограти. Ми просили тьотю Нелю, аби вона не пересаджувала Толіка, і дала нам трохи часу. Другу спробу дорватися до телевізора ми робили, коли поверталися увечері додому. Але там уже було складніше, бо ввечері ми боролися за телевізор з бабусею Толіка. Вона завжди дивилася новини ввечері. Спочатку на одному каналі, ICTV о 18:30, потім, коли там новини закінчувалися, вона переключала на інший канал і дивилася ще раз те саме. І от так весь вечір. Ми ж сиділи і дивились новини з нею разом з надією, що їй набридне і вона піде спати, але, зазвичай, вона трималась до останнього.

Та найбільшою проблемою було те, що телевізор мав “відпочивати”. Батьки Толіка купили дорогий телевізор, і баба Катя його дуже берегла. Тож нам не можна було грати більше двох годин у приставку, а перед новинами він мав постояти трид-

цять хвилин мінімум, аби не перенавантажуватися. Я ненавидів ці моменти перерв між іграми, коли після двох годин гри Толік говорив, щоб ми виключали приставку і телевізор. Такі півгодини тягнулися цілу вічність. Ми просто сиділи і дивились на виключений екран телевізора, а я через кожні дві хвилини мацав приставку і говорив:

— Вже остила, давай вмикати.

За цих обставин для нас влітку найбільшою радістю був дощ. Так, саме він. Бо у такі дні ми не могли гуляти на вулиці, і тоді у нас з'являлася офіційна причина залишитися вдома і грати в нашу SEGA. У такі дні ми могли непогано просунутися вперед в іграх на проходження.

Усі наші досягнення Толік записував у той свій зошит, який лежав разом з касетами в коробці під ліжком. Час від часу ми його перечитували і обговорювали. Це для нас було справжнє занурення у спогади наших пригод. І емоції були такими сильними, ніби усе те було насправді, у реальному світі.

Звісно, наші діалоги під час обговорень були не надто зрозумілі пересічній людині. Особливо незрозумілими вони ставали, коли ми безпосередньо грали:

— Давай пригай, треба персик забрати.

— Да не можу я дотягтися, потім заберемо.

— А той прохід, як тут?

— Я підстрахую, ти проходи. У тебе ще два життя.

— Добро, я за головним, а ти поки збирай нам фрукти.

Так, для звичайної людини, це скидалося на розмову, яка могла відбутися в психушці. Але нам з Толіком усе було зрозуміло. Ми відчували себе у русі, ми жили грою. Вона захоплювала нас повністю.

Бували особливо складні моменти, коли треба було швидко пальцями натискати на джойстик, і їх проходив я. А так ми завжди грали на рівні.

Як ви пам'ятаєте, у нас було два типи ігор: на проходження, і на поєдинки, в які ми грали без кінця. Однією з таких ігор був футбол. Це була дуже емоційна гра. Ми кричали, тикали факи один одному, так у всіх фільмах робили. Це було нормою.

Та одного разу, коли ми отак грали, Толік забив мені черговий гол. Я програвав. Ну і у звичній нашій манері, Толік закричав:

— Воооу, на тобі, нааааа!

І тикнув мені два факи руками, які продовжували лежати в нього на ногах. І я образився. Це була образа не на Толіка, а примітивна, дитяча злість на мій програш. Я підірвався на ноги і кинув:

— Ну все, набридло мені грати. Я додому!

Толік одразу перемінився в обличчі.

— Та все, чого ти, заспокойся! Все, не будемо грати. Хочеш, у щось інше пограємо? Сядь-сядь, будь ласка, сядь! — голос Толіка звучав знервовано.

Мені стало незручно. Якось слизько усередині. Я знав, що йому не було за що вибачатися. Це була наша звична манера гри, і за декілька хвилин до того я сам тикав у нього факи і вигукував “наааа!”. Минуло кілька дуже неприємних секунд. Я дивився на Толікове перелякане обличчя, і мені було боляче і соромно. А тоді я повільно повернувся на місце і пробурчав:

— Ну гаразд, давай пограємо у щось інше.

Ще декілька хвилин, поки ми підбирали нову гру, мені було не по собі. А тоді усе знову пішло своїм ходом.

Коли я вже мав іти, Толік знову повернувся до тої теми:

— Ну всьо, бувай. І давай, не ображайся. Завтра зайдеш?

Толік спробував перевести усе на жарт. І від цього я відчув новий наплив незручності. Толік на мить став якимось незахищеним, вразливим. І причиною цьому був я.

Та зовсім скоро ця тема уляглася і ми більше до неї не поверталися.

Крім футболу на приставці, у нашому з Толіком житті був іще один футбол — звичайний, реальний. Моя заповітна мрія збулася — мене звільнили від танців і відпустили на футбол. І тепер я грав за Носівську ДЮСШ. Попри всі вмовляння мого батька, про те, що легка атлетика краще якогось там футболу, я жити не міг без цієї гри.

І того літа я запросив Толіка на свою гру. Це був один з перших моїх матчів. Ми мали грати за збірну нашого району. На той момент Толік не був у центрі вже три роки, з тих пір, як перестав ходити до школи.

Ми заздалегідь домовилися, що поїдемо на гру. Зранку я взяв свої кеди, і вирушив до Толіка. Коли я прийшов до нього у двір, він вже сидів на звичному місці в колясці. Я завмер, здивований. Толік був, мов нова копійка.

Як виявилось, для тьоті Нелі поїздка Толіка в Центр стала цілою подією. Вона дуже переживала за нього, тож одягла сина у все нове, натягла йому на голову кепку, яку він ніколи до того не носив, помила колеса коляски, і навіть всунула йому носовичок. Носовичками ми з Толіком зроду не користувались, хоч і жили в Носівці.

Толік почував себе трохи незручно від усієї тієї метушні, що здійснюлася навколо його від'їзду, тож ми швиденько виїхали з двору.

Доїхавши до кінця вулиці, ми виїхали на асфальтовану дорогу і повернули направо. Це було незвично, бо до того ми завжди повертали ліворуч — коли їхали в магазин, їсти чіпси в закинуту школу чи купатися на Енгельса.

Дорога до спорткомплексу проходила через центр міста. Поки ми були на шляху до головної площі, Толік увесь час помічав зміни, що сталися за три роки, які для мене були зовсім не новими:

- О, блін, нова автобусна зупинка.
- Та її поставили два роки тому.
- Ну, я ж то її не бачив.
- А, ну да.
- О, а у твоєї бабусі новий забор поставили?
- Ага, та уже більше року тому.
- Прикольно. О, а тут магаз поставили. Його ж раніше не було?
- Ну, його поставили десь рік тому.

Для Толіка добра частина нашого шляху була сповнена несподіваних змін. Для мене ж усе було звично, бо зміни відбувалися поступово, а я ходив цим шляхом кожен день в школу. До того ж, я не надто звертав увагу на дрібниці.

На вулицях людей було небагато, бо була неділя, а в неділю був базарний день. Ми летіли вулицею, майже не натрапляючи на перепони. Та все швидко змінилося, бо наш шлях пролягав через базар. А там стояло безліч машин, ходили люди з велосипедами і без. Носили якісь ящики. Всілякі кури, качки, кролі. В цій метушні на нас не сильно звертали увагу. Але коли вже

помічали нас, то затримували погляд на пару секунд. Спочатку мене дивувала така увага, але згодом я зрозумів, що і сам бачив дуже мало людей в інвалідних колясках. Може, хіба що декількох. Тому я міг зрозуміти людей, які на нас поглядали. Це ж лише я звук до Толіка.

Ми проїхали базар і направились у Центр. На перехресті в центрі міста ми звернули ліворуч. До спорткомплекса була ще обхідна дорога під річкою від базару, але з Толіком ми б тим шляхом не проїхали. В одному місці там був маленький місточок, через який могла пройти тільки одна людина, навіть люди з велосипедами зупинялись і переносили їх в руках. Я, як і більшість моїх одноліток пробував проїхати через місточок без зупинки, бо це ж так довго — злазити з велосипеда, потім тягнути його, а тоді знов сідати. Така операція здавалася безкінечною, тож я декілька разів намагався схитрувати і на швидкості проскочити. Та мокрий одяг і брудний велосипед дуже швидко відбили бажання експериментувати. Тому з Толіком таке повернути я не намагався, і ми їхали цивілізовано — алеями та асфальтованими дорогами.

Коли ми прибули на стадіон, там уже були люди. Пацани з моєї команди сиділи на третьому ряді трибуни. А ще там були мої знайомі та друзі. Загалом, чоловік п'ятнадцять. І всі вони, побачивши нас, повставали і почали спускатися, бо було зрозуміло, що Толіка я до них привітатися не затягну. З Толіком вони ще були не знайомі, тож поки всі тиснули йому руку, я їх представляв:

— Це Толік. А це Серьога, це Юра, це Гриша, це Макс, наш вратарь, це Костя, це Ігор, я тобі про нього розказував, пам'ятаєш, наш нападник?

Я їх називав, вони по черзі підходили і тиснули руку. Після того, як усі привіталися, я підкотив Толіка до першого ярусу, і поставив біля проходу. Там якраз сиділи мої корефани, які за нас вболівали.

І так вийшло, що всі, хто хотів пройти нагору, мав пройти повз Толіка. І усі тиснули йому руку, бо так було прийнято на стадіоні. На футбольні матчі ходило не так уже й багато людей. Десь близько ста чоловік. І це були приблизно ті самі люди. Ми не знали їх імен, але знали в обличчя. Тож було заведено тиснути одне одному руку, як знайомому. Було весело спостерігати зі сторони за Толіком, якому кожні декілька хвилин хтось тиснув руку.

Після того до нас підійшов мій тренер, Григорій Григорович. Він був дуже емоційним, на наших тренуваннях дуже хвилювався і любив кричати та розмахувати руками. Побачивши мене з Толіком, він ледь не розплакався. Григорій Григорович потиснув нам руки.

— Ну, хлопці, ви ж молодці, що приїхали. Так тримати. Молодець, Андрюха. Толік, не хвилюйся, всьо нормально буде.

Він трохи постояв з нами і пішов на поле. Я теж пішов переодягатися. За десять хвилин почалася гра. Моя позиція на полі була у захисті, в мене добре виходило відбирати м'яч. Зазвичай у таких іграх між районами було багато грубощів. Нестачу технічних вмій багато хто успішно компенсував за рахунок грубої сили.

Того дня ми грали проти команди з Бобровиці, вони були нашими найзапеклішими суперниками. У турнірних таблицях ми були завжди поруч, і шанси виграти були в обох команд. Тому ігри з ними завжди були особливо завзятими. Ми билися, штовхалися, підніжки ставили. Коли ми грали між собою, таке

теж бувало, але на районних змаганнях ще й часто траплялися бійки. Не обійшлося і цього разу. Нашого нападника жорстко збили з ніг, і в результаті трапилася сутичка. Ми трохи поштовхались і продовжили гру. В таких розборках уже ніхто не бачив нічого особливого.

Того разу удача була на нашому боці, та і суддя був за нас, тож ми виграли. Я був у чудовому гуморі, і коли ми їхали назад, Толік коментував гру. Ми обговорювали, хто добре грав, хто погано, де можна було б забити гол.

— От тоді, в кінці першого тайму, треба було тобі пас віддати.

— Кому?

— От тому хлопцю, сьомому номеру. Він добре грав.

— Та він же ж був закритий.

— Та ні, я бачив. Там можна було.

— Ну, може і так.

— А от яка у вас стратегія?

— Та яка стратегія. Хто вище б'є, той краще грає. Ми на тренівках в основному у футбол ганяємо, у нас мало всіляких там вправ, та воно і не так цікаво, як грати. Григорович нам дає м'яч, а ми бігаємо собі. Хіба що він нам іноді щось підказує. Стратегія одна — менше пропустити, більше забити.

Під час наших обговорень, я виявив, що Толік підмічав багато деталей, на які я не звертав уваги. От як, наприклад, зелені гетри. Був у нас чувак на полі, і я усю гру ніяк не міг зрозуміти, що з ним не так. Я бігав полем, і той хлопець весь час кидався мені в очі. Але чому саме, я не знав. Коли я сказав про це Толіку, той одразу ж відповів:

— Та він же ж у зелених гетрах був. А всі інші у чорних.

— Тю, точно.

В цьому плані Толік був дуже уважним. Він міг помітити, що на якомусь дорожньому знакові не вистачає літери, чи коли на якійсь вулиці з'являлося щось новеньке. Я ж такі деталі не помічав. Для мене оточуючий світ був яскравою плямою, з якої я вихоплював необхідні мені елементи.

По дорозі додому ми заїхали в магаз і купили чіпси з колою. Ми їхали, обговорюючи гру, розкошуючи напоями і хрустячи чіпсончиками. Толік пив колу з трубочки. В нього вдома була своя одноразова трубочка, яку мама йому мила, і він її з собою возив. Бо для Носівки трубочка — це було щось на мажорному, купити її отак просто було неможливо.

Після того дня ми з Толіком стали їздити на всі футбольні ігри. Не лише на мої, а й на матчі нашої дорослої команди — “Автомобіліст”. Це стало нашою традицією — їздити туди вболівати щотижня, а після того, дорогою додому заїжджати в магаз і брати колу з чіпсами, іноді фанту. Через це я від поїздки на стадіон отримував подвійне задоволення.

Коли ми того дня повернулися додому з моєї гри, я завіз Толіка у його двір. Там на нього вже чекала тьотя Неля. Вона вибігла нам назустріч, примовляючи:

— Ой, Толіку, ну як ти? Все нормально? Не сильно втомився?

— Все нормально, зупинки поміняли, а ти не казала.

Залишивши Толіка, я вирушив до себе додому. Там на мене вже чекали батьки з серйозною розмовою, на яку я ніяк не сподівався. Першим заговорив батько:

— Як з'їздили?

— Чудово, ми виграли!

Незважаючи на цю радісну звістку, обличчя батька все рівно залишалося серйозним.

— Це добре. Скажи мені, як себе почував Толік?

Це було дивне запитання. Я не зовсім розумів, що він має на увазі, але все рівно спробував відповісти:

— Ну...нормально. Йому сподобалося.

Батько шумно втягнув повітря.

— Андрію, послухай. Ми з твоєю мамою поговорили, і вважаємо, що не треба тобі Толіка возити на такі далекі відстані.

Це стало для мене ще більшою несподіванкою.

— Чого?

— Бо він втомлюється, йому важко. Може, він тобі про це й не каже...

— Та нормально йому було.

— Може, він це скриває. Але для нього, у такому стані...це може бути утомітельно.

Для мене було незрозуміло, чому батьки вважають, що Толік приховує свій стан. Він чудово себе почував, ми класно провели час.

Звісно, я не питав про це Толіка, то й так було зрозуміло. Але такі розмови з батьками ще повторювалися декілька разів. Мама Толіка, як виявилось, теж вела з ним подібні розмови. Схоже, дорослі бачать цей світ зовсім по-іншому.

ЧАСТИНА 5

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ТОЛІКА

14 липня 2003 року Толіку виповнювалося п'ятнадцять років, і він запросив мене на свій День народження. За день до того я забрав його до себе, і ми їхали дорогою, коли Толік сказав:

— Слухай, там мамка наготовила трохи, приходь до мене завтра на днюху. Будуть всі свої. Ясіку і Юлі я вже казав, може, ще мій друг Міша приїде. Мій однокласник, я тобі про нього розповідав, пам'ятаєш? Я йому тоже казав, коли він в мене був останнього разу. Прийдеш?

— Ну да, прийду.

Спочатку я зрадив, бо днюха — то ж купа смачної їжі. Ще й зберемося компанією, буде Юля. Та коли день закінчився, я відвіз Толіка додому та повертався до себе, то зрозумів, що не все так просто. Це ж треба щось дарувати, а я не знав, що треба і як саме це робити. До того дня мене ще ніколи не запрошували на дні народження окремо від батьків, навіть якщо ми мали йти до мого друга, бо мої батьки дружили з батьками більшості моїх друзів. А в школі у нас іменинник просто роздавав на початку

дня усім солодощі, і нікого нікуди не запрошували. Я народився влітку і гулівери в школу не носив. Тож такі питання як вибір подарунка і як його дарувати завжди вирішували батьки.

Я вирішив не мудрувати і, повернувшись додому, пішов до мами:

— Мам, мене Толік запросив завтра до себе на День народження. А що мені йому подарить?

Мама, не задумуючись, сказала:

— Ну, купим торта і візьмеш 50 гривень.

Як бачите, рішення було правильним — тягар подарунка впав з моїх плечей.

Наступного дня батько купив торта в Центрі, а мама знайшла конверт для грошей. Як виявилось, у нас вдома на такий випадок навіть були конверти з квіточками. Я поклав туди 50 гривень, взяв торта і пішов до Толіка. Дорогою мені було дуже незвично, отак іти з подарунком у гості, та без батьків.

Зазвичай я виходив з двору не через хвіртку, а через заїзд. Перед самою вулицею у нас були посаджені два великих дерева. На них жили птахи, які, майже безперервно, галасували. Дерева були по-справжньому високі, і ми з Антоном декілька разів намагалися на них залізти, але в нас нічого не виходило. Гілки починалися дуже високо, і ми до них не діставали.

Я вийшов якраз навпроти двору баби Сані. Парканчик у неї був невисокий, і я бачив, як вона сидить біля хати і перебирає вишні. Певно, на якесь варення.

Далі на шляху була лавка Макса. Неподалік від неї, біля гаража, стоїть батько Макса і Руслана — дядя Толя. Це було його стандартне місце для куріння. Він виходив туди декілька разів на день і, поклавши руки на паркан, курив і спостерігав за вулицею. Я ступив

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ТОЛІКА

ще кілька кроків, і на паркан кинулася величезна вівчарка. Вона гавкала і біла лапами по хвіртці. Дядя Толя обернувся:

— Тихо, Діна!

То була його вівчарка. Він завжди тримав у себе велику вівчарку.

— Здрасьте!

Дядя Толя кивнув у відповідь, підніс цигарку до рота і відвернувся, спостерігаючи за малишнею навпроти. Валік, Антон і Макс гралися на гойдалці біля нашого баскетбольного щита. Як я зрозумів, в стандартну гру — хто далі стрибне з гойдалки. Макс щось доводив Валіку, який тицяв на свою п'ятку і не відступав назад.

Я пішов далі, вздовж кущів закинутої ділянки дачника. В нашій таємній халабуді, звісно, нікого не було. Всі ж пішли до Толіка. Праворуч від мене був двір баби Семенець, вона поралася по дому. Я прокричав їй “здрасьте”, але вона не почула. Одразу після їхнього двору з'явилося подвір'я Толіка. Парканчик у нього був, як і у баби Сані, старий і низенький, тож я одразу побачив Толіка та Ясіка.

Посеред двору вже стояв стіл. Навколо стояли табуреточки для гостей. Мама Толіка носила страви з будинку. На столі вже стояло декілька тарілок. Я привітався, трохи пововтузився, не знаючи, що робити з подарунком, і, зрештою, поклав конверт і торт на стіл поруч з Толіком.

— З Днем народження.

— Дякую.

Тут вийшла мама Толіка з черговою стравою і побачила подарунок.

— Андрюша, спасибі. Я зараз цей тортик вам наріжу, ви його

попробуєте.

Вона забрала подарунок і пішла в хату. Я сів за стіл.

— А де всі інші?

— Думаю, скоро будуть. Ми тут з Ясіком гадаємо, хто прийде наступний.

— І що?

— Я ставив на тебе, а Ясік на Юлю.

— О, он Юля йде.

У Толіка був низенький паркан, тож ми добре бачили вулицю. Юля перейшла дорогу і приєдналася до нас. Вона також принесла Толіку конверт і коробку цукерок в пакеті. А за декілька хвилин на велосипеді приїхав шкільний друг Толіка, Міша. Я трохи чув про нього від Толіка, але бачив тільки мигцем, колись давно у школі. Міша жив далеко від нас. Далеко у Носівці — це коли ти не можеш дійти до місця пішки, і треба їхати на велосипеді чи на маршрутці. Толік казав, що Міша — хороший хлопець. Його батько — мисливець, і він також любив полювати. А ще він був трудолюбивим і завжди допомагав батькам.

Ми привіталися, і Міша сів за стіл. Поки мама Толіка закінчувала накривати, повисла незручна тиша. Ми всі не знали, як себе поводити. Це все дуже нагадувало нашу звичну щоденну зустріч, от тільки з нами був Міша, і ми зібралися не просто так, у нас була причина для зустрічі. Це було дивно — мати причину, щоб зібратися. А Міша був старший за нас, одного з Толіком віку, і ми його не знали.

До того ж, усе було якось занадто офіційно. Ми сиділи за столом, який стояв спеціально для нас, як справжні дорослі. Батьки одягли усіх в чистеньке, майже святкове. Ясік прийшов

у тому, в чому він приїжджав з Броварів. У нього був такий спеціальний комплект одягу. Це були звичайні футболка та шорти, і відрізнялися вони від решти одягу лише тим, що були чистими. На початку літа Ясік приїжджав у них з Броварів, а з початком осені їхав в тому ж додому. Не скажу, що Ясік був грязнулею, в нас усіх було нормою, коли батьки одягали на тебе чисту футболку і шорти, які були чистими рівно перші п'ять хвилин перебування на вулиці, а іноді й менше. Якась трава, краплі фарби, залишки їжі, пісок, малина, ржавчина — що ми тільки не знаходили.

Вийшла мама Толіка і поставила на стіл ще одну тарілку.

— Ну от і все. Когось ще чекаємо, хто ще буде?

Толік кивнув у наш бік.

— Та більше нікого, всі вже зібралися.

— Ой, то все? А як же Вадім?

— Його не буде.

Вадя хоч і вважався нашим другом, але, фактично, не входив до нашої компанії. Перш за все, тому, що жив не зовсім на нашій вулиці. Його будинок знаходився на вулиці Котовського, але хвіртка виходила на головну вулицю — Вокзальну. Така дрібниця перетворювала його на “не нашого”. До того ж, у Ваді були трохи інші інтереси. Його не цікавили активні ігри, у нас не було спільних тем для розмов. Та й узагалі, Вадя був дуже скритним, і по більшій мірі займався собі своїми справами у себе вдома. Мені навіть здавалося, що Вадя до нас виходив, не тому що хотів, а бо так треба було. Може, батьки його примушували на вулиці гуляти, не знаю.

Єдине, що цікавило Вадю — азартні ігри. Він завжди намагався затягнути нас грати чи в карти, чи в наклейки. Гра

в наклейки була азартною, бо матеріал для гри купувався на справжні гроші. У нас в магазині на Повороті продавалися жуйки, всередині яких були паперові наклейки. Такі майже прозорі, вони слугували матеріалом, у який загортали жуйки.

Одного разу я знайшов у батьковій зимовій куртці десять гривень. Коли у мене закінчувались гроші, я іноді заглядав до гардеробу, в надії знайти в кишенях гроші. Того разу я на радість купив цілих два блоки тих жуйок. Я жував їх, аж поки у мене щелепа не заболіла, та самі жуйки мене не так цікавили. Моєю ціллю було отримати побільше наклейок, і на те була дуже серйозна причина. Як у тюрмі для в'язнів валютою були сигарети, так для нас валютою були наклейки з жуйок. Ну, принаймні, так у фільмах показували. Ми носили їх пачками штук по триста, і через ці наклейки влаштовували всякі обміни.

А суть була от в чому — ми клали ті наклейки на стіл, і по черзі били по ним долонею. Коли наклейка переверталася, ти забирав її собі. Таким чином, у нас були цілі колекції тих наклейок.

В моєму розумінні наклейки ні на що не клеїлися. Вони носилися в кишені і витягалися, коли ми збиралися у щось зіграти. Осяяння зійшло на мене, коли через декілька років я побачив журнал з футболістами. Там були сторінки, у які треба було купувати наклейки і вклеювати туди. І я такий: “блін, це ж реально, наклейки треба на щось клеїти”. Для мене тоді наклейки відкрилися з іншої сторони.

Спочатку наклейки мали для нас надзвичайну цінність, а тоді нам набридло. Пізніше я вже роздавав наклейки усім підряд. Хоча, їм знайшлося ще одне застосування — у нас вдома був старий холодильник, і він почав ржавіти. І ми з батьками

почали заклеювати той холодильник наклейками.

Але навіть тоді, коли всім уже не було діла до тих наклейок, Вадя все рівно з ними носився. Та й загалом, щойно мова заходила за карти чи якісь суперечки, він тут же ж активізувався. Думаю, то він так косив під свого батю, дядю Вову. Коли я бачив батька Ваді, то зазвичай він був веселий і в якійсь компанії. Із слів Ваді, його батько любляв тусити і грати в азартні ігри. А коли бачив мене, то завжди кричав, вимахуючи руками:

— Андрюха, привіт! Батькам привіт передавай!

Я дуже добре до нього відносився і завжди кричав йому у відповідь: “Здрасте, дядь Вов”.

Та все ж, незважаючи на спроби Ваді бути схожим на батька, компаній він унікав. А його замкнутість і те, що його двір виходив не на нашу вулицю, у сумі призвело до того, що на якісь спільні зібрання та вилазки він не часто з’являвся, тож на Дні народження його не було. Тьотя Неля попричитала з цього приводу, а тоді сказала:

— Ну добре, тоді не буду вам заважати. Я вже все накрила, святкуйте.

Вона декілька разів кивнула і пішла в хату. Ми декілька секунд сиділи мовчки, а тоді я спохопився:

— Ну що, давайте вип’ємо.

Цю фразу завжди казав хтось з дорослих, коли ми збиралися на якесь свято. Ніби прозвучало доречно. Усі закивали, і ми розлили по стаканах сітро. Я почував себе дуже серйозно дорослим. Тоді здійняли стакани вгору і Міша сказав:

— За Толіка!

І всі підхопили:

— За Толіка!

— За Толіка!

Ми випили, а тоді повисла тиша, бо ми почали наминати за обидва вуха. На столі була купа смачнющих страв: шпроти з огірком на обжареному хлібі, салат олів'є, бублики з м'ясом, смажена риба, курячі ніжки запечені, якісь салати. Ми пхалися тими стравами, як тільки могли. Це було на рівні інстинктів — їсти зараз і швидко, бо потім не буде. А якщо і буде, то не таке смачне. Пхалися усі, окрім Толіка та Ясіка. Толік в принципі їв небагато, йому треба було тримати форму і не набирати зайву вагу. А от у Ясіка була печальніша причина — у нього був нежить, і дихати носом він не міг. Він намагався запихнути до рота стільки ж, скільки й ми, але одразу починав задихатися. Ми з цього ржали, як дикі коні, а Ясік бісився:

— Капець! Я не можу, я не можу вдихать. Так, чекайте! Чекайте кажу, оставте мені бубликів з м'ясом. Оставте бубликів!

Нам було так смішно, що уже і ми не могли нормально напихатися, і Ясіку стало трохи легше змагатися з нами.

Тьотя Неля періодично виходила до нас і казала:

— Ой, ви ж їжте он те. Ой, бублики вже з'їли? То он, візьміть курочку. Всі пробували курочку?

При ній ми намагалися сильно не напихатися і їсти спокійніше, але щойно вона йшла в дім, то ми знову їли з усіх сил. Юля їла з нами на одному рівні, хоч і була вполовину меншою за кожного з нас. За перший місяць після свого приїзду вона трансформувалась. Спочатку Юля була дуже стримана і мовчазна, але вже через пару тижнів грала з нами у м'яча, у вибивного, возила Толіка.

Коли найсмачніше було з'їдено, а все інше понадкушувано,

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ТОЛІКА

ми трохи видихнули. Боротьба за страви-фаворити була завершена, і ми могли спокійно дожувати те, що залишилося на тарілках. Зазвичай, коли ми приходили з батьками на день народження, для мене свято проходило у два етапи:

Швидко напхатися усього, що бачиш.

Відпроситися у дорослих і побігти грати з іншими у квача чи хованки.

Але тепер усе було інакше, бо не було ніяких дорослих, від яких можна було б звалити пограти. Ми змели зі столу все, що змогли, і, зрештою, трохи пригальмували. Я відкинувся назад, щоб штани не тисли на пузо, і Ясік зробив так само. Ми ще дожовували, але загальний ажіотаж спав, і знову між нами повисла якась незручність. Бігти грати у квача було якось не те — все ж таки, Толік запросив нас до себе, тому, певно, треба було сидіти за столом.

Я уже хотів подумати, що б такого сказати, коли Ясік спитав у Міші:

— А ти ж охотник?

— Ну як охотник, батя в мене полює, а я так — балуюсь.

— А куди ходите на охоту?

— У поля. Там у нас зайців багато.

— А ви патрони десь купуєте?

— Патрони?... Не, патрони ми самі робимо. То дорого дуже, їх купувати. Мій батя робить. Можна купити гільз пустих і набори спеціальні, щоб їх набивать.

Тут уже в розмову включився я:

— І багато треба на один патрон потратить часу?

— Та не, один патрон можна зробити за півгодини, може, хвилини за 15 навіть.

— А ви тільки на зайця, чи на кабана теж можете?

— Та, на кабана я ще взагалі не ходив, я поки тільки на зайця. Щоб іти на кабана, то треба довго готувиться, треба, щоб сезон був. А я так, в поле з собакою виходжу, і ми там шукаємо зайців.

— А собака тобі допомагає?

— Да, в мене кобель. Я йому тільки слово скажу, він мене вже розуміє з півслова. Він дуже розумний собака. От ми з ним ідемо в полі, і він знає, що треба бігти, куди я йому скажу. І даже в дворі, коли до нас хтось незнайомий заходить, то він одразу підскакує і дивиться, але не нападає. Він чекає, поки я йому команду віддам, і не вкусить. Я взагалі вже з ним в магазин без повідка ходжу. Навіть коли там якісь коти чи собаки є по дорозі, він від мене не відходить. Поки я йому не дам команду, стоятиме біля мене.

— Вау!

— Ага, круто.

— Та да.

— Да. А от у батька ще була собака — овчарка. Така розумна, батя її навчив і на кабана, і на зайця, да на кого завгодно. Бо це ж треба дресировати собак, усе їм пояснюють, і тоді вони будуть хороші. Можна буде з ними куди завгодно ходити.

Ми слухали Мішу з роззявленими ротами, бо полювання — то було щось нове для нас усіх. І, до того ж, цікаве.

— Я от недавно зі своїм ходив у магазин. Дивлюсь — а там стоять дві дівчини. І вони такі дивляться, і до мене, і одна з них пищить:

— Ой, яка собачка! А можна погладити?”

Ну, а я їм:

— Ну, якщо вам рук не жалко, то гладьте.

Вони злякалися, а я підходжу ближче і кажу, що пожартував.

Дівчата такі “хі-хі, ха-ха”, і давай гладити. Ну і я зрозумів, що вони хочуть, щоб я з ними там стояв і далше розмовляв, хочуть ще собаку гладити, але в мене на це все времені немає, я краще додому піду, роботи багато. Я постояв з ними пару хвилин і пішов. А вони там ще мені кричали, щоб я приводив собаку, і ще кудись підемо погуляємо.

Ясік знов питає:

— А у нас на полі є зайці?

— Ну, у вас не велике поле, але да, може і єсть.

— Так може і ми підем на охоту? Привозь собаку, підемо шукати.

Міша похитав головою.

— Та не, у вас таке поле, його там пройти можна за 20 хвилин. А мені треба таке поле, де можна весь день іти, і кінця краю не буде видно. — Міша повернувся до Юлі. — А у вас там в Мурманську є охота?

— Я не знаю. У нас зайцы какие-то есть, вроде бы. Но я не помню.

Юлі явно ця тема полювання і собак не подобалася. Вона мовчки сиділа, щось жувала, і відповідала односкладно, не включаючись в розмову. Хоча, хто зна — вона в принципі була людиною спокійною і дуже рідко показувала свої емоції.

Задаючи питання Міші, ми продовжували їсти.

— А які є види мисливських собак?

— Та їх дуже багато видів, усі і не перерахувати.

В розмову включився Толік:

— А я пару місяців тому дивився одну передачу по телевізору про мисливських собак. Вони, виявляється, поділяються за призначенням.

— Як ружья?

— Ну типу того. Наприклад, є гончі. Вони для того, щоб заганяти звіра. А є норні — для того, щоб полювати різних гризунів, які ховаються під землею чи в густій траві. Ще є лайки, вони для того, щоб лякати і заганяти звіра. Насправді, там ще є дві чи три категорії, але я вже і не пам'ятаю. Я от тільки скажу, що був здивований. Ви знали, що такса — це мисливська собака?

— Нє.

— Нє, не знав.

Міша кивнув:

— Ну я знав, звісно.

— Такса — це норна мисливська собака.

— А, ну да, по ній видно.

— Ага, вона така довга.

Ми знову трохи посиділи у незручній тиші. Через те, що Міша був для нас незнайомцем, складалося враження, ніби між собою ми уже всі теми обговорили, і говорити про щось між собою вже не було сенсу. Зрештою, Толік сказав:

— А мій Шарік щось на дітей так сильно гавкає.

Міша повернув голову в сторону будки.

— Ну це точно його в дитинстві травили, десть там кричали на нього, бо ж собаки не люблять такого.

— Да-да, бо щось він прийшов, так в нього хвіст був обрізаний.

— Ага, діти зараз жорстокі, можуть і таке робити. Ненавиджу таке.

Через якийсь час тьотя Неля винесла нам тортик. Нам уже не було куди його заштовхувати, та ми піднатужилися, і тортик теж вліз.

Тут ми з Толіком згадали, що Міша не бачив наш фокус.

— Слухай, Міша, а ти знаєш, що Андрій відчуває красні карти?

— Це як?

— Ну в колоді є два види карт, з красними і чорними знаками. І Андрій може з зав'язаними очима їх розрізнити.

— Ага. Я від красних карт ніби тепло якесь відчуваю.

Міша недовірливо хмикнув.

— Ага, розкажіть мені.

— Та чесно. От у Ясіка спитай, ми йому цей фокус показували пару раз.

Ясік закивав:

— Та вообще, я не можу понять, в чому прикол. Він реально з зав'язаними очима вгадує всі карти.

Міша кивнув:

— Ну давайте, покажіть.

Ясік побіг до себе по пов'язку та карти, а я тим часом сів ближче до Толіка. Увесь наш фокус був у тому, що під час вгадування я торкався ноги Толіка. Я брав карту в руки, і якщо Толік непомітно натискав пальцями ноги мені на ногу, то я розумів, що карта червона. А якщо я тримав карту, і Толік пару секунд не натискав, то я розумів, що це чорна. Таким чином ми розігравали Ясіка уже не раз. На нього це справляло дуже сильне враження. Юлю ми теж уже намагалися розіграти, але вона швидко здогадалася.

Ясік прибіг, захеканий. Я взяв карти в руки.

— Міша, дивись. Мені треба трохи потримати карту, і якщо я відчую від неї тепло, то зрозумію, що це красна.

— Угу. Давай уже, показуй.

Ясік обійшов навколо мене і зав'язав пов'язку. Крім того, він завжди ще тримав руками ту пов'язку, хоч ми уже не раз перевіряли, що через неї підглядати неможливо.

— Ну всьо, можна?

— Щас, Міша їх перетасує... Не, ти ще тасуй, щоб нормально було... Ага, ну тепер можна.

— Так, дайте мені карти в руки.

Міша вклав мені в руки перетасовані карти. Я взяв верхню карту, покрутив її в руках, і відчув легкий дотик пальця Толіка.

— Так, ну це красна.

Навколо стало тихо. Ясік сильніше притиснув долоні мені до очей.

— Та не дави ти так, голову мені оторвеш.

Хватка трохи послабилася. Я відклав карту собі на коліна і взяв наступну. Толік не доторкнувся.

— Це чорна.

Ясік знову почав тиснути мені на очі.

— Та блін, перестань так давити!

Я знову взяв карту, і Толік доторкнувся до ноги.

— Це красна.

В цей момент я почув, як Міша заливається сміхом, і зрозумів, що він нас розкусив. В принципі, це було дуже очевидно, бо ми сиділи впритул. Але Ясік під час фокусу завжди стояв ззаду і був сильно захоплений картами і тим, щоб закривати мені очі. Я теж почав усміхатися, але взяв наступну карту. Толік знову торкнувся ноги.

— Знову красна.

Міша почав все сильніше сміятися, і тут уже розсміявся Толік. Я сиджу і теж давлюсь сміхом. Відчуваю, як Ясік відпустив мені голову. Якусь мить було чутно тільки сміх, а тоді Ясік такий:

— Аааааа! Так ти його ногою штурхаєш!

Я вже не можу перестати посміхатися.

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ТОЛІКА

— Та не, ти шо, не!

— Ага, а ти прибери ногу від Толіка. Давай, одсувайся, щас подивимося.

— Ну добре! Давай!

Я прибираю ногу і, звісно, без Толікової підтримки у мене вже не виходить вгадувати. Тепер ми вже всі разом сміялися, і я зняв пов'язку. Ясік стояв переді мною, усміхаючись.

— Всьо понятно!

— Ну да. Но ми ж тебе три раза надурили, а ти тільки зараз зрозумів.

— А Юля що, теж знала?

— Да, они меня пытались разыграть, но я сразу поняла.

Ясік невдоволено засопів, і ми повернулися до поїдання тортику.

Тоді уже Юля сказала, що їй час додому, а Міша поїхав до себе, бо він далеко жив. Ми ще трохи посиділи, а тоді пішли грати у приставку. На цьому, можна сказати, День народження вже скінчився. Ясік теж пішов додому, бо він не надто любив грати у приставку. До того ж, було тільки два джойстика, і хтось мав відпочивати. А це не прикольнo сидіти і дивитись, як хтось інший грає.

Десь за годину і я попрощався з Толіком і пішов до себе додому. На кухні мене зустріла мама, і, звичайно, почала розпитувати:

— Ой, ну що, як пройшло?

В той момент, від такого серйозного сидіння за столом і наших розмов я відчував себе дуже дорослим. До того я бачив, як батьки, коли поверталися з гостей, мали такий розслаблений настрій, і завжди казали щось типу: “ой, в гостях хорошо, а дома лучше”. От і мені захотілося теж так виглядати, і я кажу мамі,

таким замріяним тоном:

— Ой, да, понаїдалися.

— А що їли?

— Ну там греночки усіякі, бублики з м'ясом.

— А що робили?

— Поспілкувалися, в приставку грали.

Мама і далі розпитувала, а я відповідав дуже поважно. Для мене те застілля стало тим, що надало мені вже інший статус. Статус дорослого.

МАЮЧИ ВСЕ

ЧАСТИНА 6

БІЙКА

На нашій вулиці знаходилося близько сорока будинків. Кожного року закинутих серед них ставало все більше, коли помирала якась бабуса, чи люди виїжджали до Києва або в якесь інше місто. Для нас же наша вулиця складалася лише з десятка будинків, тих десяти ділянок, на яких жила наша компашка. Це і була для нас вулиця Котовського. Ми були, як банда Нью-Йорку. Це був наш райончик, наша лавочка біля Макса, наша гойдалка, наше баскетбольне кільце. Тобто — своя територія.

Як ви вже знаєте, Вадя не вважався своїм, бо його хвіртка виходила на вулицю Вокзальну. Окрім нього, на Котовського був ще один хлопець, якому також не пощастило з розташуванням — це був Жека, він жив у самому кінці вулиці. Формально він був своїм, та все ж жив достатньо далеко — на умовному кордоні, який ми собі встановили, і тому не мав такого статусу. Можна сказати, що Жека і Вадя були такими собі окремими острівцями, а ми були материком між ними. Жека ніби був нашим другом, та все не міг повноцінно стати частиною нашої компанії. Відстань у кілька десятків метрів відігравала у цьому

випадку велику роль. Ми ставилися до Жеки, як до знайомого, який час від часу приходив пограти з нами. Та колись він таки був, хоч і суперечливою, але частиною нашої банди, аж поки не трапився один випадок. Того дня я сидів у себе вдома і виконував чергове важливе завдання від мами, а Ясік з Толіком пішли на лавку. Раптом біжить до мене Ясік. Він запихався і махав руками.

Я в цей час саме займався важливою справою в кінці городу — палив мурах. Процедура дуже проста: знаходиш якусь пластмасову штуку і підпалюєш біля мурашника. З неї починає капати палаюча капля з таким звуком пшшш, пшшш. І ти перетворюєшся на вершителя долі мурах, тільки ти вирішуєш хто сьогодні виживе.

— Андрей, Андрей! Бігом, туди! Я скочив з табурету.

— Шо, що сталося?

— До Макса на лавку, бігом, побігли! Там таке!

Ясік ще не встиг добігти до моєї хвіртки, як я уже вибігав з неї. Він розвернувся, і ми побігли разом. Біля лавки сидів Толік, поруч з ним стояв Макс. А перед ними на землі сидів Антон і шморгав носом.

— Що трапилось?

Ясік ткнув рукою у кінець вулиці.

— То він. Жека вдарив Антона в живіт.

— Реально?

— Та да. Ні за що!

Я дивився, як мій малий, скрючившись, тихо схлипує, і кров закипіла у моїх жилах. Ми з Антоном билися нещадно, і з кожним роком бійки у нас ставали все жорсткішими. Звісно, ми були друзями. Але у нас була різниця в шість років, а це дуже

відчувалося. Того літа ми билися з особливим завзяттям, і на такі бійки у нас ніколи не було причини. Просто ми це любили. Бувало, сидимо ми з Антоном, і такі:

— Ну що, давай поборемся?

— Ну давай.

І спочатку це були такі собі ігри. Ми займали бойові стійки з наших улюблених бойовиків, і починали легенько одне одного турсати, паралельно гикаючи. Але, поступово, удари ставали сильнішими, і ми серйознішали, а в якийсь момент починалося справжнє гасилово. Звісно, я був сильнішим за Антона, і йому доводилося відступати. Він починав бити мене різними предметами чи кидатися ними. Звична братерська любов, тут дивуватися нічому. Найбільше бісило те, що Антон не здавався. Я його вже заламав і кажу: “кажи, що здаєшся”, а він: “не скажу”, і так могло тривати 10–15 хвилин. Я придавлював сильніше, але малий не відступав, тоді мені набридало, і я відпускав його. Через декілька секунд ми вже дивились телевизор. Але одного разу я не розрахував і сильно надавив. Антон не здавався, і в якийсь момент я зрозумів, що його опір послаблюється і він починає відключатись. Ото я злякався тоді, бігав навколо нього, воду носив, в результаті — попустило. Але я більше в такі ігри не грав і не пробував зламати бойовий дух противника. Таких впертих, як мій брат, ще треба пошукати.

Такі бійки найбільше нервували нашу бабусю. Вона інколи залишалася наглядати за нами, коли батьки мали їхати на роботу.

Бабуся була свята людина, вона вставала о четвертій ранку, лягала о дванадцятій ночі і завжди щось робила. Бувало, як вона з нами сиділа, і ми починали битися, вона вже не могла нас розняти, тому просто стояла неподалік і примовляла:

— Хлопчики, не бийтеся, я вас прошу. Ну не бийтеся ви. Не треба, не треба битися. Перестаньте, хлопчики.

Ну а ми, звіно, її не слухали. То ж бабуся, чого її слухати. І тоді вона просто в якийсь момент ішла на кухню і там сиділа, бо зробити нічого не могла. А ми, понаставлявши одне одному синців, забігали до неї, хапали кухлі, хекали, і заливали у себе холодну воду. І тоді вона знову починала примовляти:

— Хлопчики, ну ви ж не бийтеся, гаразд? Чуєте мене?

Ми кидали:

— Ну да-да, всьо.

Кидали кухлі та бігли, а через кілька хвилин вже знову биліся. Бо ми ж брати, як без цього.

Антон, так як він був менший, звісно, був малою падлюкою. Коли йому якось сильно прилітало, то він одразу робив усе, щоб батьки про це дізналися. Одного разу він сам себе вдарив коліном у ніс, коли від мене відбивався, і розбив собі його. З носа капнула крапля крові. Усього крапля, але ж то кров! Ми полякалися, особливо я, і кажу:

— Антон, пожалуйста, тільки не кажи батькам.

Ну і брат одразу такий, зі страдницьким обличчям, притримуючи поранений ніс:

— Ой. Не скажу. Не скажу. Я щас, непомітно пройду в ванну, щоб ніхто не бачив.

Антон відкриває двері на кухню, де сидять батьки, і нічого їм не каже, але всім своїм, бляха, видом, показує, що з ним щось не так. Тримається за ніс, кривиться і охає. Ну і батьки одразу ж:

— Антон, що таке, що сталося?

І брат, тримаючись за ніс, слабким голосом тягне:

— Ох...ну нічого. Нічого страшного, ох, все нормально.

І, звісно, я відхвativ. Бо це ж я старший, і маю слідкувать, щоб ми не билися. Хоча ми обидва з Антоном це любили. Знову ж таки, тут вступала в силу наша соціальна несправедливість, під назвою “бо ж Антон молодший”.

♦ ♦ ♦

Але, незважаючи на всі наші розборки, бити Антона міг тільки я, усім іншим бити його було заборонено.

Щойно усі трохи вгамувалися, а Антон перестав хлипати, як було постановлено збирати банду і йти до Жеки на розборки. Ми відправили Макса, щоб він забрав Вадю, а я пішов додому, переодягати стару футболку. Антон був “моїм”, тому, навіть не обговорюючи, усі знали, що мститися за нього буду я. За 10 хвилин ми всі зустрілися біля лавки Макса. Зійшлися я, Ясік, Макс, Толік, Вадя, Валік і Антон. І от такою серйозною компанією у повній тиші ми вирушили до Жеки.

Дорогою я майже ні про що не думав. Тільки про те, що не дозволю нікому чіпати брата і що Жека за це розплатиться. Ми проїхали наш таємний поворот на школу, і через декілька будинків був двір Жеки. Усі стали з іншого боку вулиці, а я, як головний месник, сам перейшов дорогу і став біля хвіртки. Звісно, я був хоробрим і повним бажання помсти, але далі хвіртки не пішов. Я не знав, де зараз його батьки, і це була чужа територія, тож далі йти було небезпечно. Ну і присутність великої чорної собаки в дворі також мала свій ефект. Я трохи відкрив хвіртку і став кричати:

— Женькааа! Женькаааааа! Вихоооодь!

З хати виглянула його мама, і сказала, що зараз він вийде. Вона навіть не підозрювала, що ми прийшли на розборку. За декілька

хвилин двері дому поволі відчинилися, і з-за них вийшов Женька. З його обличчя було видно — він розумів, чому ми прийшли. Я відійшов трохи далі на середину вулиці. Він підійшов до хвіртки, і побачив, що я не один, зупинився перед парканом і далі йти не збирався. Поки що він знаходився на безпечній відстані від дому, щоб, якщо що, вчасно чкурнути, тож поводив себе спокійно.

— І що ви, всі на одного, так?

Я зробив впевнений крок уперед.

— Не, тільки ми вдвох. Я і ти. Виходь, зараз розберемося.

Женька обвів усіх поглядом. Хлопці стояли шеренгою на іншому кінці вулиці з грізними обличчями. Тільки Толік усміхався. Але ніхто не рухався, тож Жека повільно вийшов за хвіртку і зачинив її.

Я зробив крок уперед, наставляючи кулаки. Хлопці утворили навколо нас півколо. Обличчя у всіх були серйозними і напруженими. Толік крикнув:

— Так ніхто не вмішується, б'ються тільки двоє.

Женька зовсім осмілів і зробив ще декілька кроків у сторону мене. Ми зайняли бойові стійки. Можна сказати, боксерські, але від боксу там явно було небагато. Я почав повільно підступатися, та мені вже цього зовсім не хотілося. Мій бойовий дух підупав, щойно я зрозумів, що бійка таки буде. Але показувати це я не збирався.

Ми стояли на відстані півметра одне від одного, тримаючи кулаки наготові. Збоку це мало виглядати надзвичайно грізно. Хлопці з боків щось вигукували, підначуючи нападати. У голові в мене грала напружена музика з фільмів, коли головний герой іде на вирішальний поєдинок. Не вистачало тільки якихось фраз типу “ти пошкодуєш, що народився”.

І хоч я і уявляв себе, як мінімум, Жан-Клодом Ван Даммом, по факту ми з Жекою стояли на заплюдженій вулиці в тапках і боялися одне до одного підійти. Та у нас була публіка, тож, поволі, але нам довелося таки зійтися. Ми почали робити різкі випадки, викидаючи руки і намагаючись дістати одне одного з максимально далекої відстані. Ми то сходилися, то розходилися, по черзі стукаючи одне одного. Ясік репетував, куди мені краще бити, та я у його крики не сильно вслуховувався. Хоч ми з Жекою і тримали дистанцію, потроху кожному з нас прилітало. То я встигав поцілити йому в живіт і відскочити, то він пробивав мій блок і давав мені по ребрам. Я вже навіть розпалився і почав атакувати з ближчої відстані, коли Жека раптово розвернувся і почав тікати до хвіртки. Вже біля двору він спіткнувся й упав. Я кинувся за ним, але він встиг підвестися і чкурнути до себе за хвіртку. Я зупинився перед парканом. Жека добіг до будинку, коли з-за дверей вийшла його мама і побачила мою погоню.

— Що це ви тут робите?!

Женька забіг на ганок і сховався за матір. До мене підійшли хлопці, і ми всі разом стали біля хвіртки.

— Чого ви прийшли, ідіть звідси! От мамкам вашим розкажу, що ви тут влаштували!

Коли дорослі кажуть таку фразу, то завжди відчуваєш небезпеку. Все ж таки вони можуть і справді піти до батьків та поскаржитися. Та, з іншого боку, досвід підказував, що зазвичай дорослі лінувалися, тому погроза так і залишалася лише словами. До того ж, був певен, що правда на нашому боці, тож закричав:

— Так а шо, він побив малого! Він сам винен!

— Ану пішли звідси, щоб я вас не бачила! Як це не соромно от так приходити і бити дитину! Босяки!

І Женька з-за спини матері висунувся:

— Да, ідіть отсюда, поняли!

Його мама продовжувала голосно причитати, і, схоже, заспокоюватися не збиралася, тож ми розвернулися і пішли назад, на лавку Макса. Я йшов посеред дороги, праворуч від мене йшли Макс та Ясік, ліворуч — Вадя, Валік та Антон. Перед собою я котив коляску з Толіком. Ми їхали назад так впевнено, мов ми — банда Шварценеггерів, які щойно перемогли всіх злочинців. Я ж почував себе так, ніби переміг усю планету. Час від часу хтось з хлопців хмикав чи казав “ну от”. І всі розуміли, що це — підтвердження нашої цілковитої перемоги.

Ми дісталися лавки, і тут уже розгорілася дискусія.

— Да, канешно, класно ти його.

— А тоді треба було під дих йому дати, він би швидше втік.

— Та взагалі, боягуз він. Ніхто ж його не чіпав. А він кинувся до мами.

— А ви бачили, як він ховався у неї за спідницею? Бачили, бачили?

— Ну а що, він сам винен. Не треба ображати малих.

— Я його хоч ще раз зустріну, то він у мене побачить.

— От якби не його мама...

Розмова була дуже серйозною, кожен хотів докинути якесь слово. Ми ще десь з півгодини обговорювали ситуацію, і були дуже діловими, але так ні до чого і не прийшли. Хоча до чого там було приходити? Нам просто було приємно обговорювати нашу блискучу перемогу. Під час обговорення я сидів посеред усього цього і почував себе главою якоїсь банди, але виду не

подавав. Всі тільки й говорили, який Жека боягуз, і хай він їм тільки попадеться... Насправді ж уже через тиждень Жека знову до нас приходив гуляти, і ми поводилися, ніби нічого й не сталося. Але після тої бійки бачитися ми почали рідше, назад своїм він уже не став.

Того дня ми засиділися на лавці, аж прийшли старшаки з гітарою — Саня, Руся і Жека. Саня став перед лавкою:

— Так, пацани, що це ви тут. Ану посиділи, дайте і нам посидіти!

Ми розсміялися і повставали. Старшаки завжди були до нас дружельюбними і привітними. За виключенням Жеки. Він був не дуже говіркий, а мене взагалі уникав. Мені здавалося, що це через наші з ним ігри у войнушки декілька років тому.

Коли мені було років десять–одинадцять, Жека покликав мене до себе у гості. Ми з ним сусіди, тож часто бачилися. І він запропонував мені зіграти у войнушку, і я, звісно, погодився.

У Жеки вдома була ціла купа іграшок. Більше двох пакетів різноманітних машинок та фігурок. Як великих та гарних, так і маленьких та погано зроблених з кіндер сюрпризів. Мені, звісно, завжди діставалися іграшки з кіндерів, а собі він забирав усе гарне. А ще, через те, що батько Жеки курих, у нього були купи пачок з-під цигарок та сірників. З цього добра ми будували замки.

Суть гри була в тому, що я завжди нападав на його “королівство”, а він захищався. Спочатку ми будували його замок, а тоді обговорювали правила. Їх було безліч, і всі придумував Жека. Він щось навіть записував собі у блокнот, у який мені не можна було дивитися. І у нас була своя валюта. Ми години три будували замок, обговорювали правила, а тоді вже переходили до гри. Сам бій тривав у нас хвилин 5.

У наших войнушках завжди перемагав Женька. А все тому, що він, коли починав програвати, прямо під час гри міняв правила. Приміром, перед грою він клав на підлогу монетки, а зверху ставив сірники, і це були кулі. Перед початком гри ми домовлялися, що на одну мою іграшку треба два сірники. Коли він клав на неї сірники, то все, значить мій убитий. Та коли я починав прориватися вперед, Жека казав:

— О, а от тут прилетіло супер усіленіє, тепер, щоб твоїх убивать, треба не дві пулі, а одна!

І він клав сірник на мою фігурку, що вже почала розвалюватися його замок, і ми відкидали її в коробку використаних матеріалів. Або Жека міг сказати:

— У мене построїли перерабатующий завод, і у мене патрони тепер перерабатуються, тепер у мене більше патронів.

В перші рази я не розумів, що він мене дурить, і щиро засмучувався:

— От блін, супер усіленіє, ну ладно, капец. А то я міг би виграти.

Та навіть потім, коли я вже все розумів, то все рівно мовчав. Мені було соромно щось казати, бо ми були в нього вдома, та й іграшки його. Хіба що коли я помічав якісь разючі зміни, то міг сказати:

— То ж не так минулого разу було.

Та Жека завжди мав готову відповідь:

— Та не, це — по правилам, ми просто з таким ще не стикалися.

Загалом мене не сильно засмучували мої програші. Мені було цікаво грати з Жекою, бо він був старшим на 5 років. А це завжди цікаво – грати зі старшими. До того ж, мене захоплюва-

ло те, скільки у нього було іграшок, сірників, коробочок. І мені дуже подобалося будувати замки, а цим ми займалися більшу частину часу.

Ми грали у війнушки недовго, але після цих ігор Жека став уникати мене. Схоже, йому було соромно через те, що він грався з малявкою. І коли ми з ним пересікалися, він завжди відвертався і робив вигляд, що не помічає мене.

І хоч пройшло вже декілька років, побачивши мене серед інших, Жека одразу втупився в підлогу і трохи відійшов.

Ми віддали лавку старшакам і порозходились по домам. Коли я повернувся додому, мій бойовий дух підупав. У мене боліло все тіло та ще й голова — Жека таки нормально мене настукав. Декілька годин поспіль ситуація тільки погіршувалася, і мені вже було зовсім не прикольно від того, що я вважався переможцем. “Краще б ми й не билися”, — думав я, лежачи на своєму ліжку. — “Насправді, усі ці бої — не так уже й круто, як здається. Просто нам ніколи не показують, як почуває себе актор після усіх тих сцен з бойовиків. На наступний день в фільмі він вже свіжий, як огірок, і ніби нічого й не сталося. А от мені завтра буде зовсім не прикольно”.

Коли наступного дня я прокинувся, то спершу здалося, ніби все пройшло, але щойно я встав, то відразу зрозумів, що не так все радісно. Тіло боліло, особливо рука, якою я бив Жеку. Поки я йшов на кухню попити води, то зрозумів, що не можу повертати голову, бо болить шия. Певно, під час бійки я десь головою сильно смикнув. А сама ж голова була ще й у синцях, що теж було дискомфортно.

Я набрав води, почав її пити, і думав про те, що я не хотів би часто битися. От ця ейфорія після перемоги, не настільки

БІЙКА

вона мені принесла задоволення, щоб після того от так страждати. Бо я чомусь завжди вважав, що коли побитися, то виникне ейфорія, і тільки й будеш думати, що хочеш іще. А я, сидячи зранку на кухні і обмацуючи голову в пошуках ще якихось гульок, зрозумів, що надалі я намагатимуся битися тільки у крайніх випадках.

ТОРГОВИЙ ЦЕНТР

Торговий центр — це міфічне місце кожного маленького містечка України. Місце, де збирається молодь, як правило, з двох причин: бо зазвичай це велика будівля з лавками і сходами в центрі міста, де можна посидіти, ну і, по суті, в містечку більше немає куди йти.

На початку 2000—х саме навколо отакого Торгового центру крутилося все наше, переповнене енергією, життя. Там знаходилися як не надто примітні, побутові штученції, які більше цікавили наших мам — продукти харчування та одяг, так і більш актуальні для нас — ігрові касети для нашої SEGA, гральні автомати, прокат приставок.

Ми з Толіком удвох їздили туди особливо часто. Кожна наша подорож у Центр для всіх оточуючих була подією надзвичайної важливості. Тьотя Неля, незважаючи на наш уже солідний досвід у поїздках на далекі відстані, продовжувала готувати Толіка до виїзду, наче до польоту на Місяць: старанно випрасувала футболка і штани, нові капці, кепка, щоб сонце не напекло голову, вимиті колеса коляски (хоча, після подібних поїздок,

коляска була наче джип після сафарі). Мої ж батьки, знайомі з нашою любов'ю поганяти, переживали, щоб нічого не трапилось з Толіком по дорозі. За той час у нас уже відбулося декілька серйозних розмов на тему наших з Толіком поїздок, але їм так і не вдалося переконати мене не робити цього. На диво, такі поїздки батьки мені не забороняли, хоча цілком і могли це зробити. Мені іноді забороняли робити речі, які мені подобалися. Але саме в цьому випадку батьки чомусь тільки говорили про небажаність таких поїздок, хоч і наполегливо.

Така увага до наших виїздів забавляла нас. Ми ж до поїздки в Центр відносились як до звичайного дня із нашого літа. Чергового дня в раю. І щойно завершувалися необхідні приготування, ми радісно виривалися з рук наших батьків, і, мов на крилах, летіли в Центр. Це, зазвичай, супроводжувалося максимальною кількістю звуків, які могли видати два роти і коляска.

Одного разу, ми навіть вирішили влаштувати челендж і засікти, наскільки швидко ми зможемо добратись до Центру. Відстані від вулиці Котовського і до Центру Носівки було два кілометри. Для середньостатистичної людини ця дорога займає тридцять хвилин пішого ходу. Але то для звичайних, пересічних людей. Ми ж з Толіком могли набагато швидше. Після двох літ дружби я навчився віртуозно управляти коляскою, і ми могли пролізти де завгодно. Це також давало нам можливість брати Толіка абсолютно всюди. Я ставав однією ногою на підставку, а іншою відштовхувався, і виходило наче їхати на самокаті. Ми могли набирати вражаючу швидкість. Наш рекорд по трасі Котовського–Центр — шість хвилин (вірите чи ні, але ми два кілометри проїхали за шість

хвилин! А це значить, що ми розвивали швидкість двадцять кілометрів за годину). Толік засікав час на телефон, тому коливання може бути до тридцяти секунд максимум. Ми стартували від двора Ваді і закінчували на перехресті в Центрі. Але зазвичай ми їхали спокійно, і Толік розказував мені про черговий випуск свого журналу або переказував якусь наукову програму.

Всіх людей, яких ми зустрічали на нашому шляху, можна було поділити на два типи. Перші робили вигляд, що не дивляться на нас, другі таращилась на Толіка з таким жалем, наче він зараз “коньки відкине”, от прямо на місці.

Також часто по дорозі ми зустрічали діда Хаврона. Він любив випивати і завжди їхав на велосипеді на точку за добавкою. Ми любили його, тому що як тільки він нас бачив, то розпливався у щирій усмішці, і завжди під'їжджав до нас, говорив якісь повчання, хвалив нас без причини, плакав, витирав сльози рукавом, клав Толіку руку на плече і саме головне — давав десять гривень, які ми завжди знали куди пристроїти.

Того літа я або хтось із нашої банди забирали Толіка о дев'ятій–десятій ранку і привозили його назад після восьми вечора, це якщо була погода хороша, бо щойно вечоріло, Толік починав мерзнути, і гуляти йому не можна було. Якщо ж погода була погана, тоді, бувало, привозили і раніше. А, бувало, що ми ховали Толіка в гараж до нас від дощу і грали в карти, під лампою, яка ніколи не світила на всю потужність. Звичайно, там було не дуже зручно, тому що заважав Запрожець, старе авто мого батька, яке уже давно стояло в гаражі і нікуди не їздило.

Як і в більшості випадків, коли того дня я відкрив хвіртку у двір Толіка, його коляска стояла біля лавки, на якій сиділа баба Катя.

— Здрасте, баба Катя, як у Вас діла!? — треба було говорити голосно, тому що у баби Каті були проблеми зі слухом.

— Здрасте... куди сьогодні? — запитала вона.

Раніше в мене було таке враження, що баба Катя мене недолюблювала, бо часто, коли я приходив, вона тихо і нерозбірливо щось бурчала. Але за роки нашої дружби з Толіком я зрозумів, що то у неї була така звичка, і її бурчання не адресувалося особисто мені. Насправді, вона дуже любила і Толіка, і всіх нас.

— Сьогодні на Центр! — Відповів я, потиснувши руку Толіку. Толік не міг піднімати руку високо, вона лежала або на нозі, або на підлокітнику, і він просто повертав її для рукостискання.

Баба Катя, як і всі інші дорослі, завжди знаходила причину, щоб ми не поїхали.

— Чого ви туди їдете? На вулиці така жара, Толіку голову напече.

— Не напече. — В розмову втрутився Толік. — Ми на декілька годин поїдемо і назад.

Це була неправда. Сьогодні ми їхали на весь день і планували їсти чіпси, пити колу і грати в приставку Sony по три гривні за одну годину гри. Три нові приставки поставили в Торговому центрі замість ігрових апаратів, на яких пропала не одна пияцька душа.

Якщо приїхати після одинадцятої, то буде пізно, і приставки будуть зайняті, а немає нічого гіршого, ніж сидіти і дивитись, як хтось грає.

Мої батьки не завжди знали, що ми їдемо грати у приставку.

Іноді я казав, що ми збираємося в Центр, щоб купити нових касет чи щось подібне. Зазвичай, коли відчував, що мене можуть не відпустити. Бо батьки дуже переживали, що я багато часу проводжу за приставкою, ще й Толік зі мною. А Толіку ж треба гуляти!

Звичайно ж, ми не знали міри і сиділи за приставкою, поки очі не вилазили. Коли ми виходили із Торгового центру після дня гри на Sony, то ми були наче у віртуальній реальності: все розмите, всюди ввижаються персонажі з гри, слух загострений, тому всі звуки здаються голоснішими, ніж зазвичай. Поки ми доходили додому, все стабілізувалось, і ми могли ще пограти на толіковій SEGA.

В Торговий центр ми їздили не тільки грати на Sony, ще ми купували ігрові касети до Толікової приставки. Для нас це було одне з найцікавіших занять. Купували ми їх в магазині Сташивця. В Носівці він був місцевим бізнесменом і мав кілька магазинів техніки та електроніки. Ми відвідували його магазин в Торговому центрі. Там продавалося все, починаючи з тостерів, і закінчуючи пилососами та телевізорами. В тому числі там були приставки і касети для нашої SEGA.

Через те, що магазин був невеликий, а всіляких приладь там було дуже багато, то проходи були не дуже широкими. В цілому, там могли розійтися дві людини. Але через те, що коляска була достатньо широкою, людям доводилося притискатися до полиць, коли ми проїжджали. Ми минали усі полиці і зупинялися в самому кінці магазину, щоб нікому не заважати.

За прилавком працював або сам Сташивець, або його син, Ярик. Я його не знав, але він був знайомий з Толіком. Ярик був десь на рік старший за нього. І коли ми заїжджали, то він завж-

ди казав, — “О, Толян, привіт”, — і виставляв нам коробку з нашими касетами. Тут починалось. Відбір касет завжди проходив декілька етапів:

Ми відбирали всі нові ігри, яких у нас ще не було.

Співставляли наші бажання з нашим бюджетом.

Розуміли, що грошей у нас не вистачає, бо коштували касети зазвичай по п'ять гривень, коли там була одна гра, і по десять, коли гри було три чи більше. В хороші дні ми відбирали до десяти касет, на загальну суму сімдесят-сто гривень, а у нас зазвичай була максимум двадцятка.

Далі ми відбирали те, що точно хочемо купити. Це були дві-три касети.

Після цього ми дивилися, що до цього ще можна дібрати.

Потім ми порівнювали ще раз усі касети і дивилися, чи не повторюються там якісь ігри, і чи можемо ми зекономити.

І остання стадія — ми сиділи і зважували. Обговорювали, які ігри у нас уже є, думали, скільки часу знадобиться, щоб це все пройти, і коли ми повернемося сюди наступного разу.

І от в таких діалогах ми відбирали три-чотири касети і купували їх. А коли їхали з ними додому, то починалося:

— Блін, це треба було не цю взяти!

— Та да, можна було замість цієї за чотири з половиною гривні взяти ту на проходження за п'ять. Там рівнів набагато більше, проходили б довше. Там би тоді все рівно лишилося на чіпси і колу.

До речі, про чіпси і колу. Це була дуже важлива частина нашої поїздки до Центру. Я б навіть сказав — одна з ключових. Але іноді ми могли пожертвувати грошима на це заради ще однієї касети. Та таке бувало дуже рідко, бо кола і чіпси по дорозі

від Центру — то було святе.

У відборі касет іноді було складно. Бувало таке, що траплялася касета з грою, в яку ми дуже хотіли пограти. Але, крім тої гри, на ній ще було дві, які ми вже проходили. І тоді доводилося платити десять гривень, по факту, за одну гру, в яку ми реально хотіли пограти.

А також складні дні бували тоді, коли нам траплялися не цілі числа. Наприклад, коли касета коштувала не п'ять чи десять гривень, а сім, тоді як інша — чотири гривні п'ятдесят копійок. І тоді підрахунок наших можливостей перетворювався у справжню математичну задачку — як так усе це відібрати, щоб у нас вийшла максимальна кількість ігор на усі гроші, що ми мали.

За вибором касет ми з Толіком могли провести від тридцяти хвилин до двох годин. Впродовж усього цього часу до магазину заходили і виходили люди, кидаючи на нас швидкі, здивовані погляди. Найчастіше в магазин електроніки заходили, аби поповнити собі мобільний. Люди приходили, купували картку за п'ятдесят гривень, прямо там стирали код і вводили його в телефон. І паралельно розглядали нас та купу розкладених на підлозі касет.

Перевозили ми куплені касети, звичайно ж, у моїх трусах.

“Чому в трусах?” — можете запитати ви. Все дуже просто, нам забороняли купувати касети, тому що мої батьки думали, що ми багато граємо і повинні більше часу проводити на вулиці. А ховати у будь-якому іншому місці було небезпечно, бо будь-коли міг статися шмон, і тоді б касети відбирали.

По факту, таких ситуацій з нами ніколи не траплялося. Просто одного разу, коли ми з Толіком були у мене в дворі, я поклав касети на лавку. Ми дивилися на них і обговорювали, як будемо

проходити наступну гру, коли вийшов батько і побачив ті касети.

— Андрей, ну що ви от це граєте в ті ігри. Вам треба на вулиці бути, особливо Толіку. Що ви гроші тратите на цю дурню. Зачем воно вам нада?

І ми полякалися, що коли батьки ще раз побачать у нас касети, то повідбирають. До того ж, нам подобалося відчувати себе такими шпигунами, які таємно проносять нові касети на базу.

Тому перед тим, як заїхати у двір, я ховав всі касети за резинку трусів і діставав, тільки коли Толіка пересаджували з коляски на його ліжко. І щойно ми залишалися на самоті, я клав нові касети в нашу коробку.

З Торговим центром у нас з Толіком були свої рахунки. Це була справжня боротьба з непристосованістю українських громадських закладів для інвалідів.

Ще на початку нашої з Толіком дружби, керування коляскою давалося мені нелегко. Я був малим, і на деяких пагорбах Толік навіть допомагав мені, крутячи колеса руками, аби виїхати на гору швидше. За перше літо я уже набрався досвіду, та все ще мав проблеми з важкими ділянками дороги, особливо там, де були великі вибоїни. А потім я навчився вести коляску на задніх колесах. Це було дуже зручно, бо передні колеса були маленькими, і весь час застрягали.

На початку третього літа я почав уже возити Толіка на двох колесах на постійній основі. На чотири колеса ми ставали тільки тоді, коли їхали по супер рівній дорозі чи по асфальту. До того ж, я вже знав місця, де ми можемо проїхати, а де ні, і одразу

віз нас за правильним маршрутом.

Але Торговий центр — це був особливий рівень складності. Давайте я розповім вам, який шлях чекає на вас, якщо ви ризикнете завітати до носівського торгового центру з інвалідною коляскою:

1. Пороги або низькі бордюри — найпростіші перешкоди. Найзручніше їх переїжджати задом. Задні колеса коляски — це звичайні колеса з велосипеда. Через те, що перешкода низька, Толік не міг випасти наперед, коли коляска нахилилась. Так само (задніми колесами вперед) ми їздили по траві і бездоріжжю.
2. Високі бордюри чи крильце із однієї сходинки — перешкода другого рівня. Такі перешкоди ми переїжджали в два етапи. Спочатку потрібно було встати коляскою “на диби”, на задні колеса. Це досить просто: я ставав однією ногою на підставку і піднімав передні колеса, Толік відкидався назад, щоб я міг краще балансувати коляску. Далі ми під’їжджали впритул задніми колесами до сходинки, щоб передні (маленькі) колеса були над перешкодою, і я піднімав задні колеса, щоб повністю заїхати на вищий рівень. Готово.
3. Сходи з трьох–п’яти сходинок. Це ми вже переходимо до серйозних перешкод, третій рівень. Невеликі сходи ми проїжджали з Толіком на задніх колесах і рухались спиною вперед. Весь час, поки ми піднімались, я тримав баланс на двох колесах, а Толік, довірившись мені, фактично висів над безоднею.
4. Сходи між поверхами. Це, напевно, єдина перешкода,

яку ми з Толіком не могли подолати вдвох. Нам потрібно було додатково дві-три людини, щоб ми могли повністю підняли Толіка на колясці і перенести на поверх вище.

Тепер, оскільки ви вже ознайомилися з основними способами подолання перешкод на колясці, хотілося б поділитися нашими міркуваннями з цього приводу.

Ми з Толіком думали про те, що ж змусило Торговий центр бути таким ворожим до нас. І не знайшли для себе кращого пояснення, ніж як варіант того, що хтось там (де саме знаходиться той “хтось”, і де воно “там”, ми не думали) був проти нас і не хотів, щоб ми до Торгового центру потикалися.

Перед будівлею був дуже високий бордюр, і було тільки одне місце, де був дефект в цьому бордюрі, і ми могли підніматись через нього. Так ми потрапляли в Торговий завжди, точніше — майже завжди, аж до моменту, поки в один прекрасний день дефект полагодили і нам треба було шукати інший шлях. Ми дослідили периметр навколо будівлі і знайшли об'їзд через чорний хід, без сходів. Через два тижні на цей прохід поставили ворота із замком.

“От срака з носом” — так Толік висловлював своє незадоволення обставинами, які складались поза сферою нашого впливу. Замість цього шляху ми знайшли інший. Якщо їхати по траві з правої сторони будівлі, то можна було заїхати через низький бордюр. Через тиждень над цим бордюром поставили заборчик. Саме після цієї модифікації ландшафту ми навчилися з Толіком заїжджати на сходи до п'яти сходинок.

Нам обом завжди було незручно просити когось занести То-

ліка. Бо для нас було дуже важливо бути незалежними ні від кого, тож ми оминали ті сходи, кожного разу знаходячи інший варіант. Та коли перед бордюром поставили заборчик, варіанти закінчилися. Нам довелося декілька разів просити людей допомоги, що нам дуже не подобалося. Насправді дуже швидко знаходились ті, хто хотів нам допомогти, але щоразу надіятись на когось ми не могли. Ми були сильно гордими щоб кожного разу вдивлятися в очі прохожим, просити допомогти, шукати іще одну людину, пояснювати що і як ми робимо. Значно цікавіше було шукати обхідні шляхи і тестувати варіанти типу: “А давай з розгону”.

І от, одного разу я запропонував Толіку:

— Слухай, а давай спробуємо самі.

— Що самі?

— Ну, самі піднімемося.

— Та ну, не думаю, що нам вдасться заїхати.

— Та, дивись. Я ставлю тебе на задні колеса, ми заїжджаємо на одну сходинку, як завжди. Потім я переступаю на наступну слідом за коляскою, однією ногою підтримую її, а другою штовхаю. Потім я опускаю передні колеса на наступну сходинку, і таким чином ти вже не будеш на мене опиратися. Тоді я підступлю ближче і знову підніму задні. Так у декілька таких підходів ми й піднімемося.

Толік обережно кивнув:

— Добре, але якщо будеш відчувати, що тобі важко, то давай краще назад.

— Добре.

І ми почали наш підйом. Я дуже хвилювався, усе моє тіло було напружене, а долоні спітніли. Перші три сходинки ми по-

долали досить легко, а далі почалися складнощі. Ноги у мене втомилися, і було важко утримувати та, водночас, штовхати коляску нагору. Подолання останньої сходинки стало особливо важким, але мені допомогло розуміння того, що фінал уже близько.

Зрештою, коляска опинилася нагорі, і ми з Толіком полегшено видихнули. Того дня ще одна перепона перестала бути для нас нездоланною. Це був новий атракціон для мешканців Носівки: ми повзли сходами нагору, а люди навколо крадькома спостерігали — впадуть чи ні. Але ми ніколи не падали. Ми були впertі, і нас не зупинив би навіть рів з крокодилами навколо Торгового.

Коли ми вже мали стовідсотковий варіант через сходи, стало питання по дверям. Завжди ми відкривали другу половину дверей і спокійно потрапляли всередину, аж поки наш невидимий антагоніст не додумався встановити замок на другу половину дверей і нам треба було шукати ключ. Спочатку я бігав від продавця до продавця і дізнавався, в кого ключ сьогодні. Але через деякий час нас з Толіком почали впізнавати, і вже відразу давали ключ або підказували, у кого він сьогодні.

Більше перешкод в нас не було, і ми, як справжні бувалі, завжди потрапляли в Торговий практично без проблем. Але трапилось те, чого ми передбачити не могли. Наші приставки знову замінили на ігрові автомати, а біля них відкрили наливайку.

Можна було б сказати, що наш невідомий супротивник взяв над нами гору, але в результаті ми таки перемогли Торговий центр.

За якийсь час після того, як приставку замінили на автомати, я, як зазвичай, прийшов до Толіка додому пограти в SEGA. Толік сидів на ліжку і усміхався.

— Ти чого?

— Глянь за кровать.

Я нахилився і зазирнув за ліжко. Там, де зазвичай стояла наша SEGA, тепер була коробка з Sony Playstation. В мене аж слина потекла.

— А як це...?!

— Да коли Соньку з Торгового прибрали, я попросив маму купити її мені. Вона поговорила з батьком, і він дозволив.

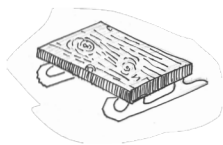
— Блін, ну це круто, чувак!

І то була нова епоха. Нам уже було все рівно, що в Торговому центрі тепер ігрові автомати. Ми навіть були цьому раді, бо завдяки цьому батьки Толіка погодилися купити йому нову приставку. Тепер не треба було їздити грати в Торговий центр і боротися з його труднощами.

Почалася нова епоха зависань у Толіка. Ми накинулися на ігри з новою силою, бо ж тепер і ігри були цікавішими, і графіка, і то все — без лімітів удома. Більше того, починалася осінь, і Толіку вже не можна було так часто виїжджати надвір, тож часу в нас на це було більше. А ще тепер у магазині Сташивця ми перейшли на новий рівень — тепер ми купували диски, а не касети. Вони були значно дорожчі, але ми не шкодували на те грошей. Ми хотіли чим швидше пограти у всі ті ігри, в які ми грали раніше. І хоч в SEGA ми вже не грали, коробку з касетами Толік так і не викинув, вона продовжувала стояти у нього під ліжком ще не один рік, але поступово диски замінили всі касети, навіть нашу улюблену гру Comix Zone.

ЛІТО
ТРЕТЄ

ЧАСТИНА 8

АВТОНОМНІСТЬ

Тієї зими сталася важлива подія — у перегонах на танкетках я вперше прийшов другим. То була перемога, бо перше місце стабільно займав Саня, і перегнати його було нереально.

Якщо хто не знає, танкетка — це така спеціальна штука для катання на льоду. Її роблять зі старих ковзанів, дошок та ще деяких матеріалів. Кататися на танкетці просто — стаєш коліньми на свою дошку та відштовхуєшся від льоду палицями. І от так розганяєшся. Ми втикали у лід різні палиці, розкладали камінці, що позначали повороти, і таким чином утворювали імпровізовану трасу.

На нашій вулиці це була дуже популярна гра, у більшості старшаків були свої танкетки, і вони часто ганяли на них по нашому болоті на початку вулиці навпроти нашого двору. Найкрутіша танкетка була, звісно, у Сані. Він робив її сам та дуже за нею доглядав. Вона була маленькою і компактною. Саня зробив собі шкіряне покриття та прибив дуже маленьку подушечку. В нього й палиці були якісь спеціальні, легкі та зручні, ще й дуже гострі на кінцях. На своїй танкетці Саня навіть міг перескаку-

вати деякі пагорби, які виглядали з льоду.

Я дуже хотів собі танкетку, і якось спитав у Сані, де він взяв свою.

— Мені батя допоміг, я у його сараї зробив. Ти його попроси, він тобі допоможе.

І я побіг до діда Толіка. У мого діда біля будинку був сарайчик, який закривався на ключ. То було його місце сили. У діда там було все — будь-який станок, інструмент, мопеда, вудочки, стільці. Влітку у нього завжди навпроти входу в цей сарайчик стояв стілець, і він там сидів, лузав насіння та оглядав якийсь черговий поламаний механізм. Щоб не відлучатися від сарайчика, він навіть поставив навпроти пічку, на якій варив для домашньої птиці та поросят чавуни з їжею. Коли я приходив до бабусі з дідусем, дід завжди був у тому сарайчику, і звідти доносились різні звуки — він щось пиляв, щось стукав, рубав. В молодості дід був токарем, тому вмів працювати з інструментом. Він вмів робити та лагодити абсолютно все.

А як закінчував, то сарай закривав на замочок. Його дід клав у таку маленьку сумочку, яка була у нього завжди з ним, в кишені. Я якось запитав його, що він у тій сумочці зберігає, і дід мені показав. Там був розкладний ніжик, яким він розрізав яблука, коли їв, ключик від сараю і дрібні грошенята.

Коли я прибіг до дідуся з бабусею, то, звісно, знайшов діда у сараї. Хоч і було вже холодно, та він і взимку часто засиджувався там за якоюсь роботою.

Я розповів йому про те, що хочу танкетку, і він без зайвих запитань пішов у дальню частину сараю, та дістав звідти пару старих ковзанів. Не знаю навіть, звідки вони в нього були. Далі дід Толік зняв з ковзанів леза і прибив їх до міцної дошки. Тоді

пішов у хату та приніс звідти величезну подушку, на якій можна було і спати. Вона була обтягнена якоюсь старою тканиною. Цю подушку дід прибив мені згори. Далі він знайшов дві палиці та вбив у них два гвіздки.

А я увесь цей час стояв поруч і спостерігав. Коли дід закінчив, я йому подякував, а він зробив мені “павучка”. Це був його фірмовий прикол, коли він клав руку на мою чи Антона голову та зводив пальці. Коли я був малий, той жест мене дуже бісив, бо це трохи неприємне відчуття. Та тепер я ставився до нього, як до нашого з дідом ритуалу.

Тоді пробіг додому двісті метрів, несучи величезну танкетку, не зупиняючись. Так я хотів чимшвидше випробувати її. Я прибіг на болотце, бухнувся на танкетку та спробував відштовхнутися палицями. Вийшло неймовірно незграбно, я ніяк не міг зачепитися за лід, гвіздок не хотів його протикати. Та це не завадило мені провести декілька годин на болоті. Я ніяк не міг накататися, та пішов додому, коли вже почало сутеніти.

На наступний день я пішов на болотце з хлопцями, на своїй танкетці я весь час приходив останнім. Уже трохи пізніше я зрозумів, що це відбувалося тому, що танкетку можна було зробити по-різному. Наприклад, танкетка Сані була зроблена так, щоб на ній можна було їхати якомога швидше. Моя ж була зроблена так, щоб на ній було безпечно і зручно. Вона була широка, з велетенською подушкою, щоб під час зіткнень з суперниками мені не побили коліна, а гвіздки на палицях були тупими. Певно, щоб я випадково не вколов себе. Розігнати її до пристойної швидкості було неймовірно важко.

Тому я завжди був у хвості, завжди не доганяв, не встигав за хлопцями. Ганяли я, Саня, Вадя, Жека Опришко, Жека Стар-

шак, Руся і Макс. Зазвичай за раз збиралися троє–четверо. Антон теж був з нами, він бігав за мною. Розрахунок був на те, що моя танкетка була і моєю, і Антона. Але я, звісно, кататися йому не давав. Щоб Антон не ображався, іноді Саня давав йому свою танкетку.

Ми могли днями не вилазити з льоду, сидіти просто на цих танкетках до втрати пульсу. Коли набридало ганяти у нас на маленькому болотці, ми йшли на Носівочку, нормальну річку, там уже можна було сильно розігнатися.

З кожним днем я катався все краще і краще. На наступний рік я зробив собі легші та гостріші палиці, щоб краще відштовхуватися. В першу зиму я завжди приходив останнім. Я катався так повільно, що Саня іноді прикалувався, і катався навколо мене колами, поки я боровся зі своєю танкеткою, а тоді в останню мить обганяв і приходив першим.

З початком морозів я, Саня, Жека Опришко і Руся пішли разом на річку в центр. Ми підготували трасу, розставивши палиці та камінці, та почали ганяти. На річці я завжди давав кращий результат, бо там було де розігнатися.

Першого разу я прийшов останнім, бо на самому старті не зміг нормально відштовхнутися. Ми поправили нашу трасу, повернули на місце камінці та приготувалися до ще одних перегонів. Саня крикнув: “Раз, два, три!”, і ми відштовхнулися палицями.

Цього разу старт був вдалим, і перший час ми всі гнали з однаковою швидкістю. Тоді Саня почав вириватися вперед, а Жека — відставати, і я залишився з Русею. Ми гнали, і я чув, як він хекає.

Траса була довгою, я вже добре розігнався, і Руся не міг мене

випередити. Боковим зором я помітив, що він весь час глипає на мене. Мабуть, через це він ледь не налетів на камінь, що позначав поворот. Я легко проскочив його, а Русі довелося сповільнитися.

На фініші мене вже чекав Саня. Я пролетів повз нього і зупинився. За секунду до нас приєдналися Руся і Жека. Руся скочив з танкетки.

— Це не рахується, я ледь на камінь не налетів.

Саня мотнув головою:

— Ну а яка різниця? Тобі ж його ніхто під танкетку не кидав. У вас були рівні умови.

— Давайте ще раз!

Наступного разу я знову прийшов останнім, та мене це не надто хвилювало. Ввечері я побіг до Толіка, ми мали грати у приставку.

— Толян, уявляєш, я сьогодні на танкетках обігнав Русю і прийшов другим!

— Ого, нічого собі.

— Ага. Там ще були Саня і Жека. Ну, Саня, звісно, був першим, а Жека ще на початку відстав. І ми з Русею десь секунд тридцять ішли в рівну, аж поки він не зміг нормально вписатися в поворот.

— Ну, значить, не така в тебе вже й погана танкетка.

— Та да, просто в мене досвіду було малувато.

— Ну що, бери джойстик. Ми ж вчора четвертий рівень не змогли пройти.

— Ага, точно.

Взимку ми з Толіком просувалися дуже далеко в іграх на проходження. Бувало навіть таке, що вони закінчувалися, і я йшов сам в магазин Сташивця, там випишував собі назви нових

ігор, тоді приходив до Толіка та ми радилися, які краще взяти. Після цього ми вишкрібали всі гроші, що в нас були. Толіку мама давала двадцятку, а я економив на обідах у школі. Так як тепер у нас була Sony, а диски були дорожчими за касети, поповнювати нашу колекцію ми стали повільніше.

З потеплінням нас знову почали виганяти надвір.

До того літа усі наші виїзди мали важливу особливість — ми нікуди не могли піти без відома тьоті Нелі. Бо ж Толіка треба було пересадити на коляску, а самотужки ми цього зробити не могли. Хоча, певно, ми цього не знали, бо навіть не пробували. Ми були малі, тож нам і в голову не приходило, що ми зможемо самі пересадити Толіка. Та й, чесно кажучи, залежність від тьоті Нелі нас не сильно і хвилювала. Коли ми хотіли кудись поїхати, тьотя Неля завжди пересажувала Толіка і відпускала нас, а більшого ми і не потребували. Але тільки до настання одного дня.

В той день я, Антон і Ясік прийшли до Толіка, щоб забрати його. Та його батьки були на городі, тож треба було зачекати. Зазвичай у таких випадках ми були раді такій нагоді, бо це була ще одна офіційна причина, згідно з якою ми могли не йти гуляти на вулицю, а спокійно собі грати у приставку. Але того дня був футбольний матч у дорослої команди, і я дуже хотів піти його подивитися.

Ми трохи посиділи, спілкуючись, аби згаяти час, та батьки Толіка усе ніяк не хотіли повертатися. Я нетерпляче совався на краю ліжка, а тоді запропонував:

— Слухайте, чуваки, а давайте ми самі це зробимо.

Толік і Ясік повернулися до мене.

— Що зробимо?

— Пересадимо тебе в коляску.

Толік якось непевно мотнув головою.

— Та не. Ви не зможете.

— Та чого?! Ми удвох з Ясіком зможемо. — Я штурхнув Ясіку у бік. — Скажи?

— Та да, канешно зможемо.

В очах Ясіка загорілась цікавість. Було видно, що Толік переживає, але він теж хотів на футбол, тож, зрештою, погодився. Перш за все, ми поставили коляску на центр кімнати. Затягнути її у спальню було неможливо, бо дверний прохід був дуже вузьким. Навіть тьотя Неля з Толіком разом ледь могла туди протиснутися. Далі Толік сказав Антону стати за коляску, аби він її тримав. На колясці були гальма, але Толік хвилювався, що вони можуть не спрацювати і коляска відкотиться. Він дуже детально нас інструктував:

— Так, виставляйте коляску на центр кімнати. Ага. І розсуньте в сторони підставки для ніг. А тепер Антон, тримай коляску. Тільки нормально тримай. Тепер ви. Зчеплюєте за мною кріпко руки, я зараз подвинусь максимально до краю ліжка, щоб ви могли мене взяти. Чекайте, ще не піднімайте. От бачите, бильце високе? От там треба буде підняти мене трохи вище, щоб я не зачепив його задницею. Все, готові? Ну, давайте!

Толік посунувся, поглядаючи на нас. Ми самі хвилювалися, бо поняття не мали, що з цього вийде. Ясік простяг руку за спину Толіка і схопив в замок мою руку. Ми взяли вільними руками, кожен зі свого боку, ноги Толіка, і потягли нагору. На щастя, нам вдалося його підняти. Це було навіть не так важко, як я очікував. Ми пройшли до кінця кімнати, і Толік прокряхтів:

— От зараз піднімайте.

Ми напруглись і потягнули руки догори, піднімаючи Толіка повище, і повільно пішли через пройом. Я йшов першим, а ззаду був Ясік. Ми пройшли повз диван у вітальні. Ми були на адресналіні, і не зчулися, як уже посадили Толіка в коляску.

Сильно далеко посадити його в коляску нам не вдалося, тож Толік, уже сам, потроху посовуючись, забрався всередину. Тоді я по черзі підняв ноги Толіка, повертаючи на місце підставки для ніг. Закінчивши, я підвівся, і ми з Ясіком перезирнулися.

— Ну всьо?

— Ага.

Було аж дивно з того, що усе пройшло так гладко. Ми дивились один на одного, наче очікуючи якусь підставу. Що не так? Може щось упустили? Може ще щось треба. Але ж ні — все було в нормі.

— То погнали.

Я зняв з тормоза коляску, розвернув її і повіз на крильце. Толік, заспокоївшись від хвилювання, почав нас розпитувати:

— Ну що, як ви? Важко було?

Насправді, таки трохи було, особливо на підйомі, але ми з Ясіком почали кичитися:

— Та не, узагалі не важко.

— Та да, я навіть не відчув.

— Узагалі, чого ми раніше це не робили?

— Та не кажи.

— А я нормально тримав коляску? — навіть Антон захотів отримати свою порцію визнання.

— Нормально, наступний раз можеш ще ногою впертись в спинку, щоб краще стояла на місці — проінструктував Толік.

Антон, задоволений своїм вкладом у спільну справу, йшов

поруч зі мною і посміхався. Ми вийшли на дорогу і пішли в сторону головної вулиці, коли Толік каже:

— Чекайте. Треба ж батькам сказати, а то вони повернуться, а мене нема.

Ясік пирснув:

— Ну да, прикольно буде. Подумають, що Толіка украли або утік!

Всі почали гикати, навіть Толік.

— Поїхали, вони на городі біля школи.

Ми поїхали на нашу секретну дорогу до школи. Справа в тому, що у Носівці у багатьох було декілька городів. Один був у дворі, біля самого будинку, невеликий. А до іншого, зазвичай набагато більшого, треба було йти в поля чи навіть їхати. У батьків Толіка город був по дорозі до недобудованої школи.

Ми ще здалеку побачили маму Толіка, вона полола бур'яни. Нас вона не одразу побачила, бо стояла, зігнувшись. А коли вже ми були близько, тьотя Неля повернулася і завмерла. Ми підїхали до неї, а вона кинулася до Толіка.

— А хто? А як? Хто це пересадив Толіка, кого ви попросили? Вовку?

Іноді Толіка пересаджував сусід — дядя Вова. Але ми такі горді:

— А це ми самі.

Тьотя Неля схопилася брудною рукою за щоку:

— Ой-йой-йой, як це ж ви так. Це ж важко, не можна так. Ви ж собі понадриваєте спину, не можна таке робити.

Ми швидко запротестували, щоб вона, часом, не заборонила нам пересаджувати Толіка самим.

— Та не, все нормально.

— Да, там вообщє було легко.

— Ага, ми навіть не помітили.

І Толік теж піддакував:

— Так, вони усе швидко зробили. Вообщє без проблем.

Тьотя Нєля не виглядала заспокоєною і продовжувала причитати, тож я швидко вклинився.

— То ми поїдемо?

— Куди?

— На футбол. Сьогодні грає “Автомобіліст”.

Тьотя Нєля прискіпливо глянула на Толіка і на брудні колеса коляски. Певно, її ще й хвилювала відсутність у нас носовичків для такого виїзду. Але, на щастя, часу йти переодягати Толіка у неї не було, і вона махнула рукою.

— Ой, ну їдьте. Тільки ж обережно там. І кепку надінь, не жарся на сонці. Антончик, так і ти допомагав? — З посмішкою запитала тьотя Нєля.

— Да, я коляску держав. — Переповнений гордістю, озвучив Антон.

— Молодець, ну добре їдьте.

Батько Толіка, дядя Міша, мовчки слухав нас і закупив сигаретку. Ми закивали і швиденько розвернули коляску.

Вже від’їжджаючи, ми почули як баба Катя, щойно нас побачивши, почала запитувати маму Толіка.

— О! А хто Толю пересадив?

— Вовка, мамо. — Голосно відповіла тьотя Нєля

— Вовка? Не могли нас подождать? Це знову на центр їдуть? Ти хоч кепку сказала одіть?...

Далі ми вже не чули, оскільки намагались якнайшвидше по-

кинути ризиковану зону, коли нас ще могли зупинити питанням або вказівкою.

Усю дорогу до спорткомплексу ми обговорювали широкі горизонти, які відкривалися нам тепер:

— Це ж можна і твою маму не чекати.

— Ага.

— І йти, коли ми захочемо. А потім, може, даже не будемо їй говорити. І можна буде їздити де хочемо і коли хочемо.

— Не, ну мамі все одно треба буде казати, що я поїхав.

— Та вона буде знати, що то ми тебе забрали.

— Ну не знаю. Вона буде хвилюватися.

— Та не буде. Моя ж мама не хвилюється, коли я з дому йду.

— Ну да.

Таким чином наше третє з Толіком літо розпочалося відкриттям нової епохи. Епохи незалежності в пересаджуванні. З того дня ми вже були автономні у наших пересуваннях, і могли поїхати, куди нам заманеться. Ми вже регулярно переносили Толіка то з Ясіком, то з Вадею. З Антоном ми це не робили, бо Антон був ще для такого малий.

Хоч час від часу нам ставало важко, і доводилося класти Толіка на диван, щоб перепочити, з пересаджуваннями у нас усе було стабільно добре. Ми робили це майже щодня, і пересаджування уже не було для нас подією. Ми відносилися до цього, як до буденності. Можливо, саме через це, за місяць після першої нашої спроби, стався один випадок.

Того дня ми зібралися у Толіка вчотирьох. Тут треба зазначити, що у нашої компашки була одна особливість. Коли нас було менше чотирьох, ми були адекватними людьми (ну майже). Але щойно нас ставало четверо чи більше, відбувалася якась магія,

і ми починали вести себе, як якісь придурки, і робили усякі дебільні речі, які ніколи не зробили б утрюх. Четверта людина ставала останньою краплею, яка переповнювала чашу нашої адекватності, і виливалася назовні. А коли нас було ще більше, то наслідки були просто непередбачуваними. Та хоча б згадати історію про “Царя гори”.

♦ ♦ ♦

У нашому дворі був погріб. Звісно, ви знаєте що таке погріб. Знаєте ж? Ну, на випадок, коли ви не в курсі, поясню.

Погріб — це таке підземне приміщення, яке викопують у дворі. Воно більшою своєю частиною знаходиться під землею. Його викопують, а тоді зміцнюють цеглою та бетоном. І ту частину, яка стирчить над землею, закидають землею, щоб там було прохолодніше. У погребі зберігають усяляку консервацію.

Так от, у нашому дворі був погріб. А ще у нас був насос та

шланг. І коли моїх батьків удома не було, я, Антон, Ясік, Вадя, Валік та Макс придумали таку забаву. Ми взяли шланг, увімкнули насос. Один з нас залазив на погіріб і ставав “царем гори”, а інші намагалися його скинути і зайняти це місце. Цар гори ж збивав своїх супротивників водою зі шлангу, а тиск води там був чималенький. Це було дуже весело.

От так ми бісилися години дві, а, може, і більше, аж поки з роботи не повернувся батько. Він став біля хвіртки у дворі і ошелешено дивився на нас, аж поки ми зрозуміли, що щось робимо не так. Усі завмерли. Батько зробив кілька кроків у наш бік.

— Що ви робите?!

Тон був грізний, тож я, на всяк випадок, озирнувся, щоб подивитися, що ж саме тут відбувається. Озирнувся і завмер. В той момент якраз я був царем гори, і мені було чудово видно цеглу під моїми ногами. Ми розмили погіріб.

Хтось з хлопців побіг і вимкнув насос, а всі інші й далі стояли на своїх місцях, уникаючи погляду мого батька. Ми всі боялися щось сказати чи зробити і мовчки чекали на вирок. А він окинув усіх нас іще раз поглядом і скомандував:

— А ну швидко усі по домам!

Хлопців двічі просити не треба було. Такий розклад не віщував нам з Антоном нічого доброго. Бо, як ви уже знаєте, сварити своїх дітей при інших в нашій родині було не заведено. Коли всі хлопці зникли за воротами, батько підійшов до нас:

— Ну, пояснюйте, що це тут щойно було?

Антон несміливо пропищав:

— Ми грали в царя гори.

— В кого?

— Царя гори.

Якийсь час у повітрі висіла тиша. Батько почухав потилицю.

— Значить так. Завтра ви усе це закидаєте землею.

Як же ж було добре, що першою з роботи повернулася не мама. Звісно, ввечері нам від неї перепало. Але це було краще, ніж якби вона застала нас безпосередньо за цим ділом.

Наступного дня ми з Антоном поставили Толіка біля погребі і цілий день тягали на візку з поля землю. Звісно, наші вчорашні подільники не виявили сильного бажання нам допомагати. І такі от історії траплялися увесь час, коли збиралася велика компанія. Тож нам вистачало і чотирьох людей, щоб вести себе, як дурники.

♦ ♦ ♦

Так от, через місяць після першого пересаджування, я, Антон, Ясік та Вадя прийшли до Толіка. Ми збиралися грати в карти у мене в дворі, і ще по дорозі до Толіка почали гикати. Я та Ясік розповідали Вадіку про вчорашню пригоду з моїм однокласником, Сергієм. Влітку він іноді приходив до мене пограти, а учора нас зібралася чималенька компанія, і ми придумали гру. У мене у дворі ріс великий каштан. Я мав до нього непевні почуття, бо коли він цвів, то був дуже гарним, але осінню з нього висипалася просто тонна листя, яке треба було прибирати. І кожного разу, коли я гріб те листя, я питав батьків: “Навіщо нам той каштан”? Відповідь завжди була одна: “Ти глянь, як гарно з вулиці, гребі”.

Ми розділилися на дві команди, троє з нас залізли на той каштан, а решта залишилися внизу. Суть гри була проста — ті, що були нагорі, зривали каштани і шпурляли у тих, що внизу.

А нижні піднімали ті каштанчики і жбурляти у верхніх. Після того, як все вже закінчилось, я зрозумів, що у тієї гри не було ні мети, ні правил. Ми просто вирішили, що жбурлятися каштанами буде весело. Ми грали у це десь з півгодини, поки хтось зверху не кинув каштан, і той не втрапив Сергію в лоб. Він розплакався, а ми почали вигукувати, щоб Сергій заспокоївся:

— Ну чого ти, давай, підбирай слюні.

Серій давився сльозами:

— Ви...так...не можна!

У нього був такий смішний вигляд, що за декілька секунд усі вже лягали від сміху. Але Серьожа чомусь почав ридати ще більше.

— Да ви! Ви вообще! Я... я мамці розкажу!

Тут Ясік крикнув з дерева:

— Ну і йди звідси!

Усі інші підхопили:

— Да!

— Розкажуй!

— Слинько! Біжи до мамочки!

Він підірвався і побіг з двору. Ми ще трохи покидалися каштанами, а тоді це нам набридло. Усі позлазили з дерев, щоб оцінити наслідки, а вони були досить суттєвими. Синців, у всякому разі, вистачало.

Ми з Ясіком пішли до мене у хату попити води. А тут якраз у вітальні дзвонить домашній телефон. Я беру трубку і кажу:

— Алло?

А у трубці тихий голос з претензією і надривом:

— Андрей, зови батьків. Зови батьків. Серьожа прийшов

увесь в сльозах. Весь в сльозах!

Ясік стоїть біля мене і питає:

— Хто це?

Я, пошепки:

— Мама Серьожи! — А в трубку відповідаю:

— Дак, нема батьків вдома.

Ясік підходить ближче, щоб краще чути.

— Андрей, не обманюй мене. Не обманюй. Де батьки, зови батьків!

І тут Ясік вихоплює в мене слухавку і кричить:

— Да пошла ти!

І натискає на кнопку завершення виклику. Я готовий був там провалитися на місці.

— Шо ти твориш?!

Ясік тільки усміхнувся.

— Та нічо, чо ти паришся. Якщо що, то скажемо, що Серий — брехло.

— Дурак, так до мене ж дзвонили.

Ну, а що мені було сказати. Не дзвонити ж тьоті Світлані і не казати “вибачте, то не я вас послав, то мій друг”. Ми попили води і повернулися надвір. Деякі хлопці уже розійшлися, тож ми розказали історію з телефоном Толіку та Антону, поржали, а тоді почали грати в квадрат. І тут в якийсь момент я чую голос:

— Андрей!

Я піднімаю голову, А у хвіртці стоїть мама Серьожи. І вона така, своїм істеричним голосом з надривом:

— Як це “пішла ти”? Як це “пішла ти”? Це що таке?

Вона була добра тітонька, і навіть тут не кричала, а тільки

гнівno шипіла та витріщала очі.

— Андрей, як тобі не соромно?

— Та це не я був.

І тут Ясік підривається і без зайвих пояснень починає бігти через городи до себе додому. Я кажу, показуючи у поля:

— Он, то він, Ясік.

— Андрей, не розкажуй мені тут. Я все батькам твоїм скажу.

Толік каже:

— Та це Ясік був, то правда. Он він побіг, Ви ж бачили.

Вона повернулася до Толіка:

— А ти... не вмішуйся. Не вмішуйся!

— Так а що ж тут не вмішуватися, як то реально Ясік був?

Він побіг, то шукайте його тепер.

Тьотя Світлана якусь мить помовчала, а тоді повторила:

— Ну і що? Ти тут не вмішуйся.

Вона ще трохи постояла, попричитала про те, які ми невиховані, а тоді просто розвернулася і пішла. А що їй було робити? Моїх батьків і справді дома не було. А на мене і Толіка вона наїхати не могла.

І от, дорогою до Толіка, ми обговорювали, який Ясік дурбелік. Тепер ця історія здавалася смішною, хоча, коли Ясік крикнув у трубку “да пошла ти”, мені було зовсім не до сміху.

— Ти б бачив, як Ясік гнав через городи!

Вадя аж згинався від сміху. Я теж ржав, хоча історію розказував я.

— Так вона просто пішла?

— Да вона просто не знала, що їй робити.

Ясік усміхався.

— Ага. Побурчала трохи та й усе.

— А ти звідки знаєш? — перепитав я усміхаючись. — Коли вона бурчала, ти вже на полі тапки погубив.

Вадя заливався сміхом.

Ми зайшли до Толіка, він грав у приставку.

— Чого ви так ржете?

— Та ми...ми тут Ваді розповідали, як Ясік вчора тікав від тьоті Свети.

Толік усміхнувся.

— Ага, було епічно.

— Ну все, давай ми тебе пересадимо.

Ми відправили Антона тримати коляску, а Вадя сидів на дивані та гиготів.

Важливий момент для нашої історії — коли ми пересаджували Толіка, то він завжди кряхтів. Зазвичай ми на це ніяк не звертали увагу, але того дня нас змішило усе. І коли ми з Ясіком почали піднімати Толіка, то він почав своє:

— Кгм. Мм, ггм.

Ми з Ясіком презираємося, ледь стримуючись, аби не пирснути сміхом, аж тут Вадя з сусідньої кімнати, регочучи, гукає:

— Шо ти крекчеш?

А ми з Ясіком саме в цей момент розвернулися і несемо уже Толіка до проходу. Вигук Ваді став останньою краплею. Ми одночасно пирснули, а тоді почали ржати. А в Ясіка ще такий сміх, голосний та нестандартний, можна уже і з цього по підлозі качатися. Він, коли сміється, то ніби чайка. І ми вже ржемо не від жарту, а від самого сміху. І паралельно з Ясіком розуміємо, що Толіка ми вже до коляски не донесемо, а посадити його на

підлогу ми не можемо, бо прохід вузький, а ми вже біля дверного пройому.

Толік починає розуміти, що відбувається, бо наші руки трясуться і ледь його тримають, Толіку стає страшно, у нього в очах паніка. Він не знає, що робити, і починає говорити трохи писклявим зі страху голосом:

— Не ржіть! Не ржіть!

А нам від цього ще смішніше, і ми вже не можемо стриматися. Доходимо до бильця, а там же ж треба Толіка повище підняти. А ми і так його ледь тримаємо. В результаті, ми піднімаємо його недостатньо, і Толік задницею стукається об бильце. І такий каже:

— У, блядь!

І все, то вже був край. Ми від цього просто вилітаємо. Для нас мат був чимось забороненим, пікантним. Ми його чули рідко, а ще рідше хтось його казав серед нас. І коли Толік сказав цей мат, нас просто почало розривати. На щастя, ми вже були в пройомі. Я йшов першим, тобто задом, і почав ускорятись. Ми з Ясіком на максимальній швидкості проносимося через пройом, падаємо прямо з Толіком на диван і складаємося навпіл від сміху. У мене вже істерика, я хапаюся за живіт, бо той уже болить, і зісковзую на підлогу. Та перестати сміятися не можу, бо Ясік видає такі звуки, ніби чайці анекдот розказали. Ще й Толік смішно лежить на боці на дивані біля коляски, закинувши голову, і напруженим голосом наказує:

— Підніміть мене! Підніміть! От срака з носом.

А ми не можемо. Вадя, крізь сміх, белькоче:

— От це... пересадили!

Антон, який тримав коляску, вже також сів на підлогу і смі-

явся з усіх сил. Я скручуюся на підлозі в черговому випадку і розумію, що зараз впісяюся. Я не можу одночасно сміятися і стримуватись. Сміх здавлює живіт, а разом з ним і сечовий міхур. Ще якийсь час я борюся, але я майже в істериці, тож замиль просто відпускаю ситуацію і мені одразу легшає, бо сміятися вже не боляче.

Толік усе ще говорить:

— Ну підніміть же ж мене!

І тут Вадік вигукує:

— Огоооо!

І я розумію, що всі тепер ржуть і дивляться на мене. А піді мною калюжа, і мої сірі штани мокрі. Вадя падає на диван і починає труситися зі сміху, а я продовжуючи нервово гиготіти, хоч мені вже і не смішно, починаю возити ногою по підлозі, аби все те витерти штаниною. Не можу ж я встати і залишити після себе калюжу.

Я повністю замочую обидві штанини, коли, нарешті, калюжа зникає, і я зриваюсь на ноги. Нарешті, сміх відпустив, хоча у грудях ще щось нервово стискається, а живіт здавлюється. Всі навколо все ще ржуть, мені стає соромно, і я кажу:

— Все, я побіг, мені треба переодягнутись.

А Толік не розуміє що відбувається, він же нічого не бачив, усі тільки ржали. І він починає гукати, намагаючись повернутися до мене:

— А як же я! А як я?

Я вибігаю з хати під затихаючий регіт і розумію, що у такому вигляді не можу йти по вулиці. Тоді розвертаюся і біжу через задній двір та город, думаючи тільки про те щоб мама не помітила цей “інцидент”. Поки я біг по городам, мене помітила тіль-

ки сусідська собака. Але їй було не до моїх штанів, вона тільки раз гавкнула для пристойності, відпрацьовуючи свій хліб. Вдома нікого не було, я зайшов у хату, переодягнувся у чисте та відразу кинув мокрий одяг у тазик, де мама прала білизну, намочив те все, не перучи, вивісив у дворі на мотузці та став, мовчки втупившись у простір.

Мій живіт усе ще трохи болів і було не по собі. Наче все було добре, але якось не по-пацанськи вийшло зі штанами.

Коли я вже хотів вийти на вулицю, то побачив, що вулицею їдуть Ясік з Антоном, Вадіком і Толіком.

— А як це ви?

Ясік вдоволено кивнув:

— А ми з Вадею самі пересадили.

— А ви там витерли усе?

— Та ти там сам усе витер своїми штаньми.

— Мда, весело получилось.

Толік виглядав уже не таким ображеним, але все рівно сказав:

— Ну ви і придурки.

— Да чого ти. Все ж нормально.

— Ну да, канешно. Тепер у мене підлога засцяна.

— Та він же ж усе витер.

— Ну ладно, проїхали. Але ви все одно придурки.

— Ой, ти і сам ржав на початку.

— Я з Ясіка ржав. А ви вже не знаю з чого.

— Ну я з Ясіка. Він так угарно сміється.

— Сам ти угарно смієшся.

— Ну добре, досить. Давайте, може, в карти?

Ясік каже:

— А давайте у приставку зіграємо. Ми ж тоді той рівень не пройшли.

Толік мотнув головою.

— Уже третя година, скоро батько повернеться, буде телевізор дивитися.

— Та ми встигнемо.

— Ні, не хочу я, тільки пересіли.

— А давайте у мене зіграємо.

Всі повернулися до мене.

— Це як?

— Ну я збігаю, принесу приставку Толіка, і пограємо. У мене зараз нікого.

Толік виглядав не надто задоволеним цією пропозицією:

— Та не, не думаю. Давайте краще в карти.

— Та чого ти, не хочеш?

— Та я...будете тягати її туди-сюди, то ще зламаєте.

— Та я її сам притягну! Нічого не буде з нею.

Толік озирнувся. Всі дивилися на нього. Він зітхнув.

— Ну гаразд.

— Супер.

Я підірвався і побіг до Толіка. Вдома ще нікого не було. Я взяв джойстики, повиймав з приставки усі шнури та побіг назад.

У мене хлопці вже обговорювали, як би зтягти Толіка на моє крильце. Як ви, мабуть, пам'ятаєте, крильце в мене було високим, тому Толік ще ні разу не бував у мене вдома.

— Так, а може ти будеш тримати, а Андрій ззаду?

— Та не, ми навіть утрюх її не піднімемо.

— Ну не знаю. Може і вийде.

— О, Андрей! Кароче, у нас не виходить коляску підняти.

— А ну давайте втрюх.

Я з Ясіком стали з двох сторін, а Вадя ззаду.

— На раз, два, три. Раз... два... три!

Ми сіпнулися вгору, але коляска залишилася внизу, хіба що невдоволено скрипнула. Антон підбіг до нас.

— А давайте я спереду.

— Ну давай.

Антон став і ми повторили спробу. Ніби навіть вийшло трохи підняти, але затягнути її на моє крильце годі було й сподіватись. Толік почав давати задню:

— Та все, хлопці, не вийде. Давайте краще в карти.

— Та чекай.

Ми не хотіли здаватись. Мені вже навіть не так у приставку хотілося пограти, як придумати, як затягнути до мене в хату Толіка. Це був як складний рівень у грі, який ми мали пройти.

— Да, зараз придумаємо.

— О! А давайте на веранду його. Затягнемо окремо Толіка, окремо коляску.

— І як ти собі це уявляєш?

— А ми поставимо у веранду стільчик, і посадимо на нього Толіка. Тоді перенесемо коляску і Толіка назад всадимо.

— Ну давай пробувати.

Толік мав дуже незадоволений вигляд. Звісно, після наших сьогоднішніх пригод нерви у нього ще не поновилися. Але робити нічого, треба було діяти.

Ми встановили табуретку на веранді та поставили Антона тримати двері у вітальню, на випадок, якщо вдасться занести Толіка одразу до будинку. Ясік стояв у дворі та спостерігав. Він

мав допомогти нам перенести коляску. План був бездоганним, але, як ви пам'ятаєте, все це відбувалося в той самий день, коли ми животи понадривали він сміху. І ми ще від цього не до кінця відійшли. Тоді це теж розумів, і коли ми підійшли до нього, він сказав:

— Так, тільки ж зараз спокійно, без приколів.

— Та да.

— Всьо, ми кремень.

— Ага.

Ми з Вадею підняли його, а Антон почав гикати біля дверей. Він був малий, і не розумів серйозності ситуації. Ми з Вадею швиденько занесли Тодіка на веранду, та коли садили його на табурет, то уже усміхалися і стримували пориви заржати. Занести його одразу в хату таки не вдалося. Ясік теж почав гикати, іще більше підігриваючи наш сміх. Серйозність ситуації була втрачена, і ми більше веселилися, ніж думали головою.

Я і Вадя повернулися, щоб іти за коляскою. Коли ми уже були у дверях, Тодік загукав:

— Ой мені не зручно, мені не зручно, я зараз упаду, буду падать! Буду падать!

А то ж був табурет, а не стільчик. У нього ні билець, ні спинки. Тодіку не було об що обпертись, і він почав почав завалюватися. Ми злякались, побігли назад і схопили його. Стоїмо з Вадею та не знаємо, що робити, бо сміємося та не можемо думати нормально. В результаті в голову не прийшло нічого кращого, ніж покласти Тодіка прямо на підлогу. Вклали його поперек дорogi, як ляльку, і знову ржемо, бо Тодік дуже смішно так виглядає. Його це, звісно, злить, і Тодік починає гукати:

— Капєц, піднімайте давайте, заносьте коляску. Давайте!

Ми, гигочучи, біжимо до коляски, і Антон за нами. Тільки ми починаємо піднімати коляску, і тут крик з веранди:

— Ей! Ееееей!

Ми повертаємось, а Толік лежить, закинувши голову назад, а двері які тримав Антон, потроху закриваються прямо у напрямку його обличчя. Є такі двері на пружині, які самі закриваються, ще й дуже повільно. І от вони повільно насувалися на обличчя Толіка. Я схопив їх, коли вони були у декількох сантиметрах від його носа.

А Толіка уже понесло, схоже, що йому урвався терпець:

— Капець, щоб я ще раз оце з вами, в хату до вас, не, ніфіга! Ржете як дурачки.

З цього приводу ми не сильно парилися, бо знали, що це Толік каже, бо сердиться, що ми його отак тягаємо туди сюди, як іграшку. Та все ж, ми заспокоїлися, і уже разом перенесли коляску на веранду.

З підлоги Толіка було важко підняти, але ми впоралися. Антон уже тримав двері, і ми заїхали у вітальню. Наступним завданням було підключити приставку. Виявилося, це було не так просто, як я собі уявляв. На нас чекала ціла епопея з тим підключенням, там була купа шнурків, і куди їх всовувати ми не знали взагалі.

Певно, підключали ми її хвилин 20, методом проб і помилок. Спочатку пробував я, тоді не витримав Ясік і теж почав тикати шнурки у отвори. А Толік сидів посеред кімнати і нервово витягав ший, щоб краще бачити:

— Ви ж там обережніше. Обережніше, не зламайте.

— Та нормально все, не парся.

— Так, давайте уже все це припинимо.

— Да почекай. Уже майже.

Зрештою, ми таки впоралися, і сіли грати. Грали ми по черзі в парах, поки не виходив час. Пройшло десь півгодини, я сиджу з Толіком, граю, і тут розумію, що мені набридло. І кажу:

— Хлопці, я всьо, хто ще хоче?

А Ясік, Вадяк та Антон уже в карти грають.

— Я нє.

— Я теж не хочу.

— І я.

Толік ставить гру на паузу і каже:

— Та мені теж уже щось набридло.

Я розвів плечима і пішов відключати приставку. В результаті ми проходили весь той шлях з затягуванням Толіка та підключенням приставки, аби півгодини пограти. Зате тепер ми мали в цьому досвід і знали, що можемо у випадку чого прийти пограти до мене.

Я все зібрав, і уже без пригод ми вивезли Толіка у мій двір. Вивозити його було легше — Вадя з Ясіком тримали коляску з боків, а я задом спустив її з крильця. Ми завезли Толіка і його приставку додому і розійшлися по хатам.

В той день мама була на зміні і мала повернутися пізно, об одинадцятій годині, а батько як раз був “на сутках”. Приглянути за нами повинна була баба Галя. Ми з Антоном повернулися додому і розіграли собі супу. Готувати не хотілося, та й ми знали, що прийде бабуса, і приготує чогось смачненького. Тож ми вмостилися перед телевизором, і прямо там заснули, нікого не дочекавшись. Прокинулися уже тоді, коли з роботи приїхала мама і розбудила, щоб перевести нас на свої ліжка.

ЧАСТИНА 9

ШАХОВИЙ ТУРНІР

З початку нашої з Толіком дружби у нас була одна дуже важлива річ — приставка. Ми дуже любили у неї грати, і час, проведений за грою разом, був для нас особливим. Це нас по-справжньому об'єднувало.

Та минулого літа у нас з'явилося ще дещо, у що ми з Толіком любили грати разом — шахи. Мені вже було дванадцять, і до того я чув про цю гру, але ніколи не пробував. Перш за все, у нас не було ні дошки, ні фігур. Але справжньою причиною було те, що ми і не намагалися. Ми не мали мотивів просити у батьків купити нам дошку чи збирати на це гроші. До шахів ми ставилися з шанобливою байдужістю. До одного дня.

Колись у дитинстві у мене був найкращий друг, Саша. Ми дружили з ним, певно, з трьох років, і наші батьки добре спілкувалися. Мій тато возив нас разом до школи на Запорожці, коли той ще заводився, а Сашина тітка була моєю хрещеною.

Ми були найкращими друзями, аж поки батьки Саші не розлучилися. Нам тоді виповнилося по 7 років. Сашина мама забрала його і поїхала жити десь в інший кінець Носівки, а на

нашій вулиці залишився його батько, дядя Вітя. Він був дуже цікавим персонажем і жив з батьками, Сашиними дідусям з бабусею.

Сашину бабусю я погано пам'ятаю, вона померла, коли ми ще були малі. Вона завжди була до нас доброю, але я якось не надто переймався її смертю. Смерть була для нас річчю абстрактною, для мене тоді це була просто мінус одна бабуся.

Дідусь же Саші мав якусь хворобу горла, і не міг нормально говорити. Він булькотів і сипів, його ледь було чути, тож, говорячи з ним, треба було підходити ближче і прислуховуватись.

Їхній двір був дуже охайним. Це був просто шикарний двір, де було просто все — і малина, і черешня, і полуниця, і купа ще всяких різних фруктів і ягід. Все те, як я вже потім дізнався, було заслугою дідуса і бабусі Саші.

А його батько, дядя Вітя, заїкався. Причому не просто, як деякі інші люди, у нього було дуже незвичне заїкання. Коли він не міг вимовити якесь слово, то починав цокати, і це було капець як смішно. Бо як же це так — людина цокає. Дивно.

Після від'їзду Саші я ще якийсь час заходив до дяді Віті і питав, коли Саша повернеться. А дядя Вітя, бувало, приходив до моїх батьків чи до Макса на лавку. Ми до нього добре ставилися, бо дядя Вітя завжди розмовляв з нами, як з дорослими.

І от, одного разу, коли ми з Толіком сиділи на лавці й грали в карти, дядя Вітя прийшов до нас і приніс шахи.

— От, давайте, хлопці, я ц-ц-ц-ц-ц-вас навчу. Будете в ц-ц-ц-ц-ц-шахи грати, а ц-ц-ц-ц-не тільки в карти.

І він почав нас учити, та усе прицьмокував. Це було одночасно і цікаво, і весело. За якийсь час до нас підтягнувся Ясік, його це теж захопило, і ми почали вчитися уже втрох. Дядя Вітя

пояснив нам усі правила, трохи пограв з нами, а тоді пішов по своїм справам. Ми хотіли скласти шахи, але він махнув рукою:

— Ц-ц-ц-ц-з-забирайте їх собі. Будете ц-ц-ц-ц-грати. Всього рівно без діла лежать.

Ну, ми і стали собі грати. Нас з Толіком так затяг цей процес, що ми грали аж до вечора. Ясік трохи з нами потусувався, а тоді йому набридло.

— Та ну, скільки можна грати в шахи. Давайте, краще, погуляємо, чи що?

— Та чекай, ще зараз одну гру.

— Ага, одну гру. Ти вже так казав.

— Ну і що, цікаво ж.

— Та кароче, грайте собі. Я пішов.

Отак ми і залишилися вдвох. Нас дуже захопили шахи, і на наступний день ми знову почали грати. З кожним днем ми грали все краще. Десь через місяць до нас знову прийшов дядя Вітя, він сів з нами грати, і такий:

— О, хлопці. Ви вже непогано граєте.

І тоді він уже почав до нас приходити грати. А якогось дня підійшов і каже:

— Ц-ц-ц-ц-п-пішли зі мною. Я ц-ц-ц-д-д-домовився з Гришею, він хороший гравець, з вами ц-ц-ц-з-зіграє.

Ми пішли до дяді Гриші, він був сусідом дяді Віті і, як виявилось, дядьком Толіка. Я про це не знав.

А дядя Гриша дуже круто грав у шахи. Він казав:

— Де тобі поставити мат? Де твій король має стояти, коли я поставлю тобі мат, покажи квадратик.

Ми з Толіком перший раз переглянулися, типу – ну да, заливай нам тут.

— Ну от цей квадратик.

— Добре.

За десять хвилин партія завершилась легкою перемогою дяді Гриші, і ми з Толіком здивовано витріщилися на дошку — наш король стояв на тій клітинці, на яку ми з Толіком вказали. Дядя Гриша і справді був крутий в шахах. З того часу ми іноді приходили до нього пограти. Звісно, він не завжди мав на це час, але погоджувався, коли міг.

Протягом року наше захоплення шахами розвивалося. Ми нічого не читали і не вивчали, а просто грали кожного дня, багато разів підряд, і навіть приставка відійшла на другий план.

Потім виявилось, що мій дід Толік, мамин тато, також вмів грати в шахи. У нас з'явився ще один суперник. Я брав Толіка, він брав шахи, ми клали їх за спину Толіку в коляску і їхали до моєї бабусі, яка жила по дорозі до Центру. Мій батько також почав цікавитись нашим захопленням. Він трошки вмів, іноді мені здавалося, що не було виду спорту, де б тато не знав правил і не вмів грати. Тож він сідав з нами час від часу і грав, чи дивився, як ми граємо. Коли бачив, що мат неминучий, з посмішкою говорив: “Да, загнав ти мене. Ладно, піду косити, грайте тут”.

А одного разу батько приїхав з роботи і каже:

— Слухайте, хлопці, тут у нас на спорткомплексі буде районне змагання по шахам, чемпіонат. Ви ж он уже непогано граєте, може, поїдете, візьмете участь?

Я глянув на Толіка.

— А чого б ні. А коли буде?

— У цю суботу.

— Клас. Толян, поїдемо?

— Канешно.

Зранку в той день я забрав Толіка, і ми поїхали на шаховий турнір. Ми були дуже схвильовані перспективою взяти участь у чемпіонаті з шахів. Цього разу навіть помиті колеса Толікової коляски і його чистий одяг були доречними. От тільки хусток у нас не було — тьотя Неля перестала їх видавати Толіку. Певно, і вона вже потроху почала звикати до наших поїздок у Центр.

Дорогою з Толіком ми обговорювали фільм, який я вчора ввечері дивився по ICTV:

— У нього була травма хребта, але він тренувався щодня, качався і зміг повернутися до нормального життя, і навіть знову битися та всяке таке.

— Цікаво.

— А якби ти так робив, то зміг би знову ходити?

— Ні. У мене зовсім інше, це не фізична травма.

— А ліків від цієї хвороби немає?

— Ні, їх ще не розробили. — Толік трохи помовчав. — Знаєш, краще б я зламав хребет. Тоді б у мене був шанс відновитися, вилікуватися.

— А так у тебе узагалі варіантів немає?

— Немає.

Його слова справили на мене непевне враження. Для мене Толік був другом, звичайним хлопцем, чиє життя хіба що трохи відрізнялося від мого деякими моментами. Я ніколи не думав про його хворобу як про якусь проблему чи щось невиліковне. В таких ситуаціях, я думав, що якимось воно та й вирішиться, щось придумають, один укольчик, і все буде в нормі.

Коли ми приїхали на Спорткомплекс, то побачили, що батько приготувався до нашого приходу. Усі двері на шляху до зали, де проводився турнір, були вже відчинені на обидві стулки,

щоб коляска могла пролізти. Деталі мій батько завжди і в усьому враховував. Починаючи від входу в спорткомплекс, до місця за столом для Толіка, де не було стільця — все було готове.

Ми приїхали зарання, щоб точно встигнути, тож нікого ще не було. Ми з Толіком вирішили пограти в шахи, поки чекаємо. Десь хвилин за двадцять у залу зайшов ще один хлопець, і я його впізнав. То був Ярослав Дуденець, ми зустрічалися на олімпіаді з математики. Тоді він зайняв перше місце, а я друге. Ярослав теж мене упізнав, ми привіталися, і я познайомив його з Толіком.

— Ви на турнір?

— Ага, і ти?

— І я.

— То що, може тоді пограємо?

— Ну давай.

Я посунувся, і Ярослав сів навпроти Толіка. Я відчув різку зміну в настрої Толіка, в ньому загорівся азарт перед грою з незнайомцем. Вони зіграли дві партії, і Толік у обох виграв, тоді ще я зіграв з Ярославом дві партії, і теж у обох виграв. Ну і ми ж одразу відчули себе крутими та непереможними. Звісно, ми намагалися стримувати емоції і не дуже показувати, як ми задоволені. Навіть намагалися підтримати Ярослава:

— Да ти нормально вообщє зіграв.

— Та да, просто там пропустив один ход.

— Ага, а так вообщє нормально.

Хоча Ярослав виглядав так, ніби його абсолютно не треба було підтримувати. Він сидів перед дошкою, спокійний, наче нічого й не трапилося, навіть після четвертого програшу. Тож наші слова підтримки, впираючись у його байдужість, збивали

нас самих. Та ми все рівно отримали якийсь додатковий заряд впевненості і повірили, що ми зможемо усіх перемогти.

Після четвертої гри Ярик з абсолютно спокійним обличчям встав, подякував, потиснув нам руки і пішов. Було таке враження, що йому взагалі не важливо, чи він виграє, чи програє, чи він приймає у турнірі участь, чи ні.

В залу зайшов організатор з батькової роботи, Василь Васильович. Я знав його уже багато років, і він чомусь завжди був дідусем. Така от людина. Василь Васильович сказав, що можна уже реєструватись на турнір. На той час до зали почали сходитись люди, усього набралось десь близько тридцяти учасників. Це був турнір між школярами, тож всі були одного зі мною віку, років по 13–15, деякі, можливо, трохи старші. Багатьох з них я знав, ми разом грали у футбол, тож я зрозумів, що шанси на перемогу у нас є.

Нас розбили по сіткам. Правила були такі: ти мав виграти дві гри в одного суперника, і тоді проходив далі; якщо ж програвав дві, то одразу вилітав. Нас порозсаджували за столи, і ми почали грати. У свого першого супротивника я легко виграв дві гри, і мене пересадили грати з іншим. Всі учасники мінялися між собою, увесь час пересаджуючись, а Толіка поставили за стіл, і суперники сідали до нього. Коли я грав з третім супротивником, то почав позирати на Толіка.

У грі з Толіком була одна особливість. Шахи стояли занадто далеко від нього, і йому було важко весь час тягнутись, щоб переставляти фігури. Тож за Толіка ходи робили його суперники. А коли я був вільний і стояв поруч, а Толік проти когось грав, то я переставляв. Під час цього турніру було пару ситуацій, коли Толік з кимось грав і казав мені, для прикладу:

— Кінь на F6.

А я дивився на дошку, і бачив кращий хід. Мені здавалося, я знаю, що так точно буде краще.

— Та чекай, дивись, можна королевою на B7.

Ми починали сперечатися, і я таки переставляв фігуру так, як я хотів. Толік мовчки це терпів, аж поки, не сталося так, що я переставив фігуру, як вважав краще, а Толік потім програв. І він мені сказав:

— Ти, Андрей, або ходи, як я тобі кажу, або хай мій суперник буде за мене переставляти.

І я пообіцяв йому, що більше так робити не буду.

— Буду ходити тільки так, як ти скажеш. Чесно. Жодних порад.

Але більшість часу Толік грав сам, тому що у нас були паралельні партії, і я тільки поглядав зі сторони.

І от я дивлюсь на Толіка, за якого ходить його суперник, і чую, як Толік каже:

— Королева на D3.

Той чувак, що грає проти нього, піднімає королеву, несе фігуру на ту клітинку, а тоді завмирає і не ставить королеву. І Толік такий:

— Шах і мат.

Його суперник глянув на нього, посміхнувся і поставив фігуру, тоді вони потиснули руки, і він встав, щоб пересаджуватись. По факту, усі суперники Толіка ставили собі мати своїми ж руками.

Під час гри Толік був дуже сконцентрований. Бувало, він про щось говорив з суперниками, і було видно, що йому подобається тут бути.

Тоді я зрозумів, що вперше бачу Толіка в соціумі. Наше коло спілкування було обмеженим: Ясік, Вадя, Валік, Вадім, Макс, Антон, батьки, іноді старшаки, та й усе. А тут я побачив, як Толік поводить себе серед людей. І мені було дуже приємно впевнитися, що він не випадав з загальної картинки. Він спілкувався на рівні з іншими, і з ним спілкувалися, як з рівнею. Можливо, десь обережніше, але як з рівним. Деякі, коли грали з ним, жартували та усміхалися.

Це мені було особливо приємно, бо того дня отримав доказ, що Толік — нормальний, що б це там не означало. Я отримав підтвердження того, що він такий, як ми, і ніщо не заважає йому спілкуватися та проводити час з іншими в задоволення. Для мене це було підтвердженням моєї правоти, бо протягом декількох років мої батьки і знайомі своїм особливим ставленням до Толіка, своїми питаннями та словами типу “який ти молодець, що спілкуєшся з Толіком”, заклали десь у моїй голові, що Толік не такий, як всі, і наша дружба — це якась послуга.

Та того дня, який ми провели на шаховому турнірі, я впевнився, що Толік — один із нас. З ним спілкувалися інші учасники турніру, деякі навіть підходили, ставали у Толіка за спиною, спершись на поручень коляски, дивилися, як він грає, і час від часу обмінювалися з ним думками відносно партії.

Ми з Толіком продовжували вигравати і вже дійшли до півфіналів. Я був у парі з Дімою Сурменком, він був на рік за мене молодшим, ми з ним у футбол бігали. Це був кремезний, широкоплечий хлопець, зовнішність якого дивно поєднувалася з високим, майже писклявим голосом. А Толік грав проти Ясіка Дуденця. Я не переживав ні за себе, ні за Толіка. У Сурменка я легко виграв першу гру, а в Ясіка ми ще перед чемпіонатом

виграли чотири рази, тож варіантів бути не могло: ми разом будемо у фіналі.

Коли Сурменко допустився декількох помилок у другій грі, і я безкарно забрав у нього слона, результат уже був відомий наперед. Мій суперник поник і продовжував робити помилки. Я ж розслабився і почав поглядати на дошку Толіка. І тут я бачу, що він сидить, увесь червоний.

— Яка це партія у вас?

— Друга.

— А перша як?

— Програв.

Дивлюсь на дошку — а для Толіка там не краща позиція. Тобто, одну він уже програв і зараз програвав другу. А Ярослав сидів навпроти Толіка, абсолютно спокійний і зосереджений. Я вже перестав звертати увагу на свою партію, та все поглядав на дошку Толіка. У нього була така позиція, що ще не все було втрачено. Був шанс вирватись, тому Толік думав дуже довго. Я уважно слідкував за кожним його ходом, думаючи, що ж можна з цим зробити. Але Толік таки програв Ярославу, і я побачив, як він засмутився після гри. Почервонів, почав піднімати очі до стелі, видихав і кивав головою в сторони. І це продовжувалося декілька хвилин.

Я свою партію виграв і пересів до Ярослава, щоб позмагатися за перше місце. Толік же почав грати з Сурменком за третє. Майже всі інші учасники розійшлися, залишились тільки пару чоловік, які захотіли подивитися на фінал, ми і Василь Васильович. Я дивлюся на Ярослава і думаю: “Ну всьо. Зараз я у тебе виграю!” Ми з Толіком грали приблизно на одному рівні, але, все ж таки, я виграв частіше. Тим паче, на такому сплеску

емоцій, я був стовідсотково певен, що перемога моя.

Гра починається, і я розумію, що це взагалі не той суперник, з яким я грав перед турніром в коридорі. Він давив мене так, що просто не залишалось варіантів. Єдине, що залишилося незмінним — його спокійний вираз обличчя.

Що не хід, він відразу відповідає атакою. Особливо небезпечними були його коні, бо Ярослав увесь час ставив вилки, і коли він безкарно забрав у мене слона, я почав пильно стежити, щоб наступним кроком його кінь не поставив мені ще одну вилку. І в цей же момент він, не даючи мені дістатися до його коней, вилітав слоном зі свого боку дошки, з'їдав мого пішака і так само швидко повертався на свою половину. Таким чином, він дуже швидко розбив мою оборону і, в якийсь момент, у мене просто закінчилися фігури для захисту. В той же час, усі мої спроби його атакувати були відбиті, і тоді він пішов у наступ, і вже за п'ять хвилин я програв йому першу партію.

На другий бій я максимально сконцентрувався, і вже не біг бездумно вперед, зі спробами атакувати. Уся моя увага зосередилася на конях Ясіка, їх я намагався прибрати в першу чергу. Заради цього я навіть пожертвував дорожчою фігурою — турою. Це дало свій результат, і Ярослав уже не міг так віртуозно розбивати мій захист. Поволі я сунув на нього вперед, притискаючи пішаками тури. Ми розміняли слонів, і я зміг королевою і ще одним слоном поставити йому мат.

Друга партія була за мною, та я не збирався розслаблятися. Люди навколо нас стояли мовчки, і я лише чув їхнє дихання.

З самого початку третьої гри я почав ганятися за його конями. Та Ярослав, схоже, зрозумів, що у мене така сама стратегія, що і минулої гри, і вже обережніше грав кінями, не даючи мені

їх спіймати. Ми йшли ніс в ніс, за кожну його фігуру я віддавав свою. Врешті, мені вдалося побити одного його коня, і я відчув у собі впевненість. Ще на початку гри я змусив його короля походити, і він не зміг зробити рокіровку. Тож тепер його король був затиснутий між двома пішаками і слоном. Побачивши це, я вирішив атакувати.

Це і була моя помилка. Я став занадто самовпевнений через те, що Ясік втратив коня. До того ж, я був певен, що моя атака на його короля стане вирішальною, і вже не особливо вираховував, куди Ясік збирається ходити. Та, несподівано, він зумів відкинути мою королеву на декілька клітинок назад, і одразу після цього поставив мені вилку конем, яким увесь той час непомітно для мене обходив дошку з лівого флангу. В результаті я втратив туру, та ще й при цьому більшість моїх фігур були в атаці, і мені не було чим схопити його коня. І поки я виводив туру і слона, щоб схопити того коня, він наробив багато шкоди, практично розбивши мій лівий фланг.

Мені не було чим відкидати його назад, тож Ясік спокійнісінько провів уперед своїх пішаків і взяв собі ще одну королеву. В цю мить я зрозумів, що відбиватися вже не зможу. За декілька ходів Ясік довів гру до логічного завершення, поставивши мені мат двома королевами.

Ми з Толіком перезирнулися. За перше місце давали 100 гривень, за друге 50, а за третє 25. І в той момент ми розуміли, що програли соточку. Ми з Ярославом потиснули одне одному руки, і Василь Васильович каже:

— Ну всьо, ось ваші призи. — І роздав нам гроші.

Толік виграв у Сурменка і зайняв третє місце. Василь Васильович видав нам трьом наші призи, Сурменко засмутився і

пішов, не чекавши на інших. Всі ті, хто спостерігали, теж розійшлися. Ми поділили гроші і вже теж хотіли йти, коли Василь Васильович каже:

— Ой, хлопці, слухайте, я ж зовсім забув. Нам виділили бюджету і на шахи, і на шашки. Ви ж у шашки вмієте грати?

— Ну да.

— Ага. Особливо в Чапаєва.

Василь Васильович засміявся.

— О, ну так вас якраз троє залишилось. Тут так само буде — за перше місце 100 гривень, за друге — 50, за третє — 25. Зіграєте?

Ми втрьох презирнулися. А чого б нам було відмовлятися?

Ми сіли за стіл. Спочатку я зіграв з Толіком, тоді він з Ясіком, і тоді я з Ясіком. Тут уже взагалі ніхто не парився. Ми знали два правила — треба ходити по чорних клітинках, і коли шашка доходить до протилежного боку поля, вона стає дамкою. Більшого нам і не треба було. Без ніяких стратегій і драматизму (з нашого боку, бо Ясік і під час гри в шахи був абсолютно спокійним), ми просто розіграли призові. Я, майже не думаючи, переставляв шашки полем. Навіть не знаю, чи було це для нас цікаво, чи ні. Нам сказали, що коли ми зіграємо в шашки, то dadуть бабки. Для нас це була достатня мотивація.

Я зайняв перше місце, Толік друге, а Ясік третє, і Василь Васильович видав нам наші гроші. В результаті, ми за ті самі призи у шахи грали майже весь день, а на шашки витратили годину. Ось така от несправедливість.

В результаті у нас з Толіком на двох вийшло 225 гривень. Ми вирішили поїхати в магазин, купити чогось смачненького. Щойно ми покинули спорткомплекс, як Толік каже:

— Нє, ну це капець. Ми в шахи грали цілий день, а в шашки — якихось десять хвилин. А по факту в шашки виграли більше.

— Та вообщє несправедливо. Треба в шашки грать.

— Ага.

— А ти помітив, що з тим Ярославом було щось не те?

— Помітив, його ніби підмінили. Він же зовсім погано грав.

— Та да. Ніби інша людина. Як думаєш, це він нам спеціально тоді в коридорі піддався?

— Да, по-любому. Я теж про це подумав. Ми ж у нього чотири рази виграли, вообщє не напругаючись. А на турнірі я чуть собі мозок не зламав, і все рівно програв.

— Ага, я теж так думаю. Він просто вирішив вивчити, як ми граємо.

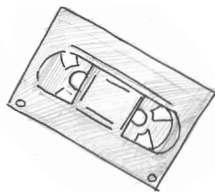
— Да, точно. Розвів нас.

— Ну і нічого. Зате ти його в шашки виграв.

— Ну да, в шашки він не бачив, як я граю.

В магазині ми накупили різних смачних приколясів, і всю дорогу додому їли їх та обговорювали, який хитрий Ясік, і як би ми легко в нього виграли, якби не зробили лише один неправильний хід.

Після того турніру ми з Толіком ще якийсь час активно грали в шахи, а тоді наш запал трохи згас. В якийсь момент нам, напевно, вже набридло, не було такого азарту. Перенаситилися. До того ж, у шахах не було такого різноманіття, як в іграх на приставці. Тож на перший план знову вийшла толікова Sony, а шахи ми діставали час від часу, коли приходило натхнення.

ЧАСТИНА 10

СЕКРЕТНА КАСЕТА

Десь у кінці липня того літа сталася подія, що примусила мене поглянути на світ інакше. Того дня для мене відкрилися нові горизонти, про які я навіть не підозрював. Це ніби перейти на новий рівень у грі. Усе почалося з того, що зранку, щойно я встиг поснідати, до мене прибігли захекані Ясік і Жека.

— Привіт, давай, побігли з нами.

Я підскочив на ноги і, вже плентаючись за ними, почав розпитувати:

— А що, що сталося? Куди ми?

Ясік обернувся на бігу:

— До Ваді. Він сказав, що знайшов у себе дещо цікаве.

— А що саме?

— Я не знаю. Він зустрів мене, коли я йшов на Поворот по хліб, і сказав, щоб я покликав тебе і Жеку, і що таке буде...

— Яке?

— Та не знаю, побігли краще. Сам у нього запитаєш.

Ми забігли до Ваді у двір і виявили, що він уже чекає на нас. Вадя нетерпляче ходив по двору. Побачивши нас, він хитро по-

сміхнувся, махнув рукою і пішов у бік будинку:

— Ну нарешті, ідіть за мною. Де ви лазите?!

Прийнявши його таємничий вигляд, ми, майже скрадаючись, пробралися до нього в хату. У вітальні Вадя зупинився і ткнув пальцем у диван:

— Давайте, сідайте.

— Так а що буде?

— Та зараз побачиш. Сідай уже, поки батьки не прийшли.

Ми розташувалися хто де, а Вадя тим часом увімкнув відик, дістав з білої коробочки касету і вставив у програвач. Я витягнув шию, щоб побачити, що то за касета, але на ній замість наклейки з постером була біла смужка паперу. Вадя кинув порожню коробку на підлогу і також сів на диван.

Ще раз хитро глянувши на нас і переконавшись, що всі ми дивимося, Вадя натиснув кнопку пульта. Екран блимнув, і кімнату наповнили звуки та тіні від рухів світла. Щойно я побачив перші кадри, уся кров, що була в моєму тілі, хлинула мені в голову. Касета була увімкнена десь на середині, в самий розпал дійства, яке вона демонструвала. Перше, що я відчув, було бажання відвернутися чи сховатися, як я робив, коли в фільмі, який ми дивилися з батьками, пара починала цілуватися і таке інше. Я навіть сіпнувся, та за мить до мене дійшло, що батьків поруч немає. Я повільно повернув тіло у попереднє положення, але це мене абсолютно не заспокоїло. Я весь напружився і навіть не міг зрозуміти, як себе почуваю. Мені було незручно, це я міг сказати точно. І основний дискомфорт був не в тому, що відбувалося на екрані, а через те, що паралельно в кімнаті знаходилися Вадя, Ясік і Жека.

Я скоса зиркнув на хлопців, і виявив, що Ясік і Жека так

само розгублено позирають на мене. Вадя виглядав більш впевнено, але по ньому було видно, що він теж знервований. Якусь коротку мить ми колективно відчували, що не знаємо, що робити, аж тут почули регіт. То заливався сміхом Вадя.

Я ще навіть не встиг зрозуміти, що відбувається, аж тут за-сміявся і Ясік, і от ми вже всі качалися по підлозі, поки чоловік і жінка на екрані, як ні в чому не бувало, продовжували займатися своїм ділом.

Коли хвиля сміху почала згасати, і ми знову опинилися у небезпечній близькості до незручного мовчання, Ясік раптом вигукнув:

— Не, ну ти глянь на нього, як він, а?

Вадя тут же підхопив:

— Да не кажи. Ну а ти чекай, зараз ще таке буде!

Хлопці почали навперебій сипати коментарями, і я теж підключився, бо копіювати поведінку інших видавалося безпечним. Ми спонукали чоловіка і жінку на екрані “показати уже щось нове” і висміювали їх недоречні, як нам здавалось, обличчя і голосні зойки. Більше за всіх старався Вадя. Він щось коментував, а потім повертався до нас і чекав на якусь реакцію з його слів.

За цими вигуками мені стало легше, кров потроху почала відливати від голови, і я вже був розслабився, коли відчув, що в шортах стає тіснувато. Від цього відчуття мені стало ніяково, але перестати дивитися на екран я не міг. Враз я відчув себе вразливим, незахищеним. Я обережно роззирнувся, щоб переконатися, що хлопці нічого не помітили, підібгав під себе ноги і залився з хлопцями черговим приступом сміху, коли актриса на екрані голосно закричала. Я намагався відволіктися, щоб

мене трохи попустило, бо відчував себе абсолютно очманілим, але крики з динаміків не давали мені це зробити.

Вигуки і коментарі уже не допомагали, а швидше навіть здавалися зайвими, і я замовк. Мені знову було дуже некомфортно, як і в перші секунди з початку перегляду. Я відчував одночасно зняковіння та зацікавленість. За мить я помітив, що Жека сидить так само, як і я, підібгавши ноги, і теж мовчить. Тільки Ясік і Вадя усе ще гукали до акторів, та продовжувалося це недовго. Кожен їх коментар був усе більш недоречним, і невдовзі вони теж притихли, сіли на диван, обхопивши себе руками.

Через мовчання крики акторів різали вуха і здавалися чимось ненормальним, неприродним. Особливо ніяково було, коли жінка починала голосно зойкати. Я ловив очима кожен кадр і кожен їх порух, не в змозі відірватися він екрану. І все ж, час від часу, щось примушувало мене поглядати на хлопців. Мені було незручно від того, що вони дивилися на це разом зі мною, і все здавалося таким неприродним саме від їх присутності.

Натиснувши на кнопку програвання відео, Вадя збільшив мій особистий простір до розмірів кімнати, і кожен, хто в ній знаходився і міг на мене в цей момент подивитися, примушував мене відчувати дискомфорт. Я не хотів цього відчувати. Я про це не просив.

Це було дивне відчуття, ніби вони втрюх забрали щось моє. Мов Вадя, Жека і Ясік зайшли в мій двір, взяли мій велосипед, Вадя сів за кермо, а Жека і Ясік на багажник, і на моїх очах поїхали на ньому, не питаючи мого дозволу.

Я мовчки терпів це, бо вибору в мене не було. Встати і піти я не міг, бо я й не хотів переставати це дивитися, це перше. І дру-

ге – я не міг дати заднього перед хлопцями. Ми всі намагалися робити вигляд, ніби для нас це звична штука, ніби ми таке дивимося кожен день, аж настільки, що нам майже нецікаво. Ми пожирали екран очима, але обережно.

Тут несподівано сцена закінчилася, і камера переключилась на іншу локацію. В кадрі знову з'явилися чоловік з жінкою, і вони почали загравати одне до одного. З їх інтонацій стало зрозуміло, що то начальник і його секретарка, що саме вони говорили, ми не розуміли, так як розмовляли вони німецькою мовою. Чоловік почав погладжувати жінку по руці, і від цього мені чомусь стало набагато більше ніяково, ніж від попередніх сцен. Збоку я почув, як Ясік вигукнув:

— Та давай, швидше вже!

— Да, скільки можна.

Мені самому хотілося, щоб ця сцена вже закінчилася. Вадя взяв пульт у руки:

— Щас я перемою.

Він натиснув на кнопку і картинка почала прокручуватися на подвійній швидкості. За декілька секунд на екрані з'явилися звичні кадри із ритмічними рухами, і ми загукали:

— Всьо, всьо!

— Зупиняй давай!

— Уже почалося.

Я гукав разом з усіма, та навряд чи можна було сказати, що мені хотілося, аби Вадя зупиняв перемотку. Звісно, мені було цікаво, але це відчуття сильно перебивалося ніяковістю і знервованістю. Мені одночасно хотілося дивитися далі і встати та піти додому. Але я залишився, бо хлопці теж там були. Я знав, що вони почувають себе так само, як і я, а вони знали,

що я почуваю себе так, як вони. Але впевненості це не додавало. Здавалося, що перестати робити вигляд, що все нормально, було небезпечно. Тому ми дивилися далі. Жека був червоний як помідор.

Події на екрані розгорталися швидко і вже по звичному сценарію. Ми мовчки сиділи і дивилися на екран, а коли хтось з акторів голосно кричав, усі тільки завмирили, захоплені зненацька.

Я вкотре скоса зиркнув на хлопців, аби перевірити, в якому вони стані, і побачив, що всі вони напружено тримають руки на шортах. Я якийсь час здивовано на це дивився, коли, несподівано для себе, усвідомив, що так само поклав руку на свої шорти. Я навіть не відчув, як туди її поклав.

Ще раз окинувши оком хлопців, я міцніше притиснув коліна до живота, і знову втупився в екран. Коли друга сцена підійшла до завершення, ми зрозуміли, що ейфорія уже пройшла. У кадрі з'явилася інша локація, з іншими акторами. Вадя спитав:

— Ну що, перемотати?

Жека похитав головою:

— Та не, я вже краще додому піду.

— Да, і я теж. Там квасолу треба перенести.

Вадя кивнув:

— Ну да, давайте розходитися, а то скоро мамка має прийти.

Я відчув полегшення від думки, що все це припиниться. Я почувався емоційно виснаженим, ніби пережив якийсь стрес. До того ж, уже просто було нудно. Це як дуже довго дивитися на якусь круту бійку у фільмі. Перші хвилини ти захоплено спостерігаєш, а тоді уже цим перенасичуєшся і просто чекаєш, коли це закінчиться.

Вадя витягнув касету з відеопрогравача і поніс її в коридор.

— Ти куди?

— Покладу касету на місце.

— А де ти її знайшов?

— В гардеробі. Шукав свої літні босоніжки, наткнувся на касету з білою наклейкою і вирішив глянути.

Я почав вставати, але на півдорозі завмер. Я був у шортах, і було яскраво видно, що я ще не оговтався після перегляду касети. Я спробував трохи нагнутися вперед і прикрився руками. Мені було соромно перед хлопцями за мій стан. Хоч я і бачив, що почуваються вони приблизно так само, як і я, мені здавалося, що вони можуть почати з мене сміятися. Я почував себе так само, як у момент, коли Вадя увімкнув телевізор — незахищеним. Ніби я робив щось недоречне, ніби проявляв слабкість.

Вадя повернувся з коридору, і я помітив, що він не сутулюється і не прикривається. Він єдиний з нас всіх був у джінсах. Підготувався, значить.

— Ну що, пішли?

— Ага.

Ми мовчки вийшли з хати. Жека і Ясік пішли на вулицю, а я побіг через городи до себе. Мені було незручно у такому вигляді показуватися на вулиці. Добігши до своєї хати, я трохи походив двором, намагаючись заспокоїтися. Мені не терпілося розказати про все, що відбулося, Толіку.

За декілька хвилин мене попустило, і я побіг на вулицю. Добігаючи до Толікового двору, ще здалеку я побачив, що Толік сидить біля лавки. Коли його викатували до лавки, це означало, що він вже поїв, і ми можемо їхати.

— Привіт.

— Привіт.

Ми потиснули руки і я обійшов коляску. Щоб поїхати кудись з Толіком, нам не треба було просити у тьоті Нелі дозволу чи попереджати її. Вона знала, що коли Толіка немає біля лавки, то це я його забрав.

Ми під'їхали до хвіртки і зупинилися. Хвіртка була на пружині, і коли її відпустити, то вона закривалася сама. Тому, коли треба було вивезти Толіка надвір, я проводив певну маніпуляцію. Спочатку треба було оббігти коляску і стати спереду. Після цього — відчинити хвіртку. Далі, утримуючи однією ногою чи плечем хвіртку, я брав коляску за підставки для ніг і підтягав її до себе. Хвіртка миттєво зачинялася за нами, хлопаючи коляску об задні колеса.

Ця вся процедура може здатися важкою та довгою. Та насправді, за роки нашої дружби, я так наловчився, що робив це за лічені секунди, не звертаючи на це особливої уваги.

Коли ми опинилися на вулиці, я взявся за ручки коляски і повіз Толіка до себе.

Він спитав:

— А чого ти затримався?

— Да тут, короче, таке було! Вадя нас до себе позвав.

— Куди?

— До нього в хату.

— Ого. А ти там до того був?

— Нє, то от сьогодні перший раз. Я тільки на веранду заходив, коли ми в школу разом ходили.

— Так і що?

— Він нам порнуху показував!

Якусь мить Толік помовчав, обробляючи інформацію.

— Порнуху? А де він її взяв? — По тону голосу Толіка було зрозуміло, що він збадьорився.

— Да найшов касету батьків у гардеробі.

— Ого. І хто був?

— Я, Ясік, Жека, ну і Вадя.

— І що, ви щось робили?

— Ну... дивилися.

— І все?

— Ну да. А що ще?

— Та ні, нічого. А що там було?

— Ну, просто сцени. Незамисловатий сюжет, закінчувалося все одним і тим же.

— Понятно. — Я не бачив Толікового обличчя, але по тону зрозумів, що він усміхається. — Тобі сподобалось?

Я зам'явся. Несподівано для себе я відчув себе незручно, ніби поруч зі мною був не Толік, а хтось інший. Це було дивно, бо якраз з Толіком ми могли говорити про все, що завгодно. У нас не було ніяких обмежень. Але саме цю тему ми ніколи не підіймали. Хіба що одного разу, коли я спитав у Толіка, чи спілкувався він якось з дівчатами. Толік тоді розказав мені історію:

— Коротше, одного разу, це було десь у четвертому класі, я сидів на сходах під час уроку, а до мене підійшла одна дівчина. Вона мене обняла, ми почали цілуватися, і я взяв її за коліно...

— Ого.

Я сидів поруч з роззявленим ротом, слухаючи, як Толік усе це серйозно розповідає, коли він перервав сам себе:

— Ти що, повірив?

— Ем...Ну я...

— Порозвішував вуха. Та, звісно, я все це придумав!

Отак він мене тоді розіграв, і більше ми до цієї теми не поверталися.

Ми доїхали до мого двору в тиші, і там Толік знову спитав:

— Так тобі понравилось?

Я глянув на нього, щоб переконатися, що він не посміхається. Толік виглядав серйозним. Мені здавалося, що коли я йому розповім, то він буде сміятися. Але це був Толік, тож я наважився:

— Та не знаю. Ми там сиділи всі, ржали.

Толікове обличчя з серйозного стало здивованим:

— А чого ви ржали?

— Не знаю. Хтось почав, і всі підхопили. А потім у мене встав, і треба було так сидіти, щоб ніхто не помітив. Було якось незручно.

— Незручно?

— Ага.

— Від чого?

— Ну просто незручно.

Ми якось мить помовчали, коли мені раптом стало цікаво, а як в цьому плані в Толіка. І я спитав:

— А в тебе встає?

— Да, у мене ноги не працюють, але там все нормально. А ти вже мастурбуєш?

— Чувак, що ти таке питаєш, капец!

Толік глянув на мене:

— Так а що тут такого?

— Не знаю. Ми якось про це не говорили. Ну я ще не пробував.

Я і справді не знав, чому так відреагував. Я сказав швидше,

ніж устиг бодай про щось подумати.

— Слухай, та це нормально. Ти вже на порозі статевої зрілості, скоро почнеш.

— Ну не знаю.

Звісно, деякі речі про це я знав, але то було дуже абстрактне розуміння теми. З батьками у нас про це розмов не було, і я поняття не мав, звідки знаю, що означають слова “порнуха” чи “мастурбація”. Це одна з таких речей, якої тебе ніхто не вчить, але ти звідкись дізнаєшся, що воно є.

— Дивись, ти ж коли дивився порно, у тебе встав?

— Да.

— А раніше вставав?

— Ага, але тільки зранку, коли я в туалет ходив.

— І ти його торкався?

— Ну а як же, треба було в туалет сходити.

— І тобі було приємно?

— Не знаю, ніби не дуже.

— Ну добре, а коли ти дивився з хлопцями порно, ти себе трогав?

— Та як би я себе трогав? Там же хлопці були, і всі ржали.

— Ну сміх — то захисна реакція. Ви просто не знали, що робити.

— Це точно.

— Ну от. А так, збуджуватися — це нормально. І мастурбувати нормально. На Діскавері показували, що навіть деякі види тварин мастурбують. А дельфіни навіть користуються для цього мушлями.

Я знову відчув ніяковість. Я не до кінця розумів, що значить це слово. Я ніколи про це не думав, як і не думав про збудження,

мастурбацію чи порно. До того дня у моєму житті відносини з дівчатами закінчувалися поцілунками в щічку і танцем на витягнутих руках на дискотеці. Я розумів, що там є ще щось, але то були дорослі штуки, такі, як купівля продуктів чи справи по роботі. Мене вони не стосувалися.

— Та я навіть не знаю, як це робити.

— Та що там вміть, це ж не математика тобі. Мастурбація — це одна з небагатьох речей, до якої майже кожна людина здатна додуматися без будь-яких підказок.

— Звідки ти це знаєш?

— Це було в одній вечірній програмі. Там говорилося про те, що люди, на відміну від інших тварин, народжуються абсолютно не здатними виживати. Без сторонньої допомоги дитині не вижити. І все, чого ми не знаємо, нас навчають. У дітей ще до певного віку є інстинкт затримувати дихання у воді чи робити смоктальні рухи щелепою, коли мати підносить до грудей, але вони невдовзі проходять, і ми залишаємося зовсім без інстинктів. Але будь-яка людина знає, як дихати, їсти, ходити в туалет. Це легко визначити самотійно. А також те, що геніталії призначені не тільки для того, щоб відливати.

— І як людина це визначає?

— Ще раз повторюю питання: у тебе ж встав, коли ви дивилися порно?

— Ну да, встав.

— І от так чоловіки розуміють, що це якийсь процес, який треба вивчити.

— Ясно.

Я зрозумів, що сам хочу спробувати, але треба ще було отримати пару роз'яснень від Толіка.

— А як у тебе встає? Ти якісь журнали дивишся?

— Ні, у мене уява хороша. Або коли дивлюсь фільми, то запам'ятовую якісь сцени.

— Прикольно.

— А ще в газеті “Факти” на останній сторінці завжди є фотка якоїсь дівчини. У мене бабуся виписує цю газету, то я прошу щоб переглянути, кажу що спортивну сторінку читаю.

Я схопився на ноги:

— О, так у нас тоже такі газети є.

Я побіг в гараж, де у нас стопками лежали старі газети, швидко знайшов кілька останніх випусків, що там лежали і побіг назад.

— От, дивись, у нас таких ціла купа.

Я присів біля Толіка і розгорнув першу. На останній сторінці, поруч з кросвордом, було зображення грудастої жінки. Толік хмикнув:

— Ну от бачиш, і фантазувати не треба.

— Ну то що, може я спробую?

— Що, зараз?

— Ну да, а чого б ні.

Толік якусь мить помовчав.

— А в тебе дома хтось є?

— Ні, папка з мамкою на роботі, а Антона Саня забрав. Вони сьогодні десь разом гуляють, наче на рибалку поїхали.

— Ну тоді бери газету, іди в хату і пробуй. Тільки серветки не забудь.

— Ага, добре.

Я схопив газету і побіг в хату. Відчуття були дивними, я був одночасно схвилюваним та знервованим. Мене хвилювала

перспектива нових відчуттів та нервувала можлива поява батьків чи Антона з Санею. До того ж, все, що я знав про цей процес, фактично, я дізнався сьогодні.

Я поклав газети на диван і згадав про серветки — туалетний папір в моєму випадку. На кухні нічого не знайшов, і довелося бігти надвір, до туалету. Пробігаючи повз Толіка, я кинув:

— Щас, я тільки паперу візьму.

Толік такий:

— Ну давай, давай.

Він сидів біля лавочки і посміхався.

Я схопив рулон, і знову побіг у хату. Розклав усе необхідне на дивані, ще раз оглянув, щоб усе було як треба, і спустив шорти.

Наступні кілька хвилин я намагався зосередитися на зображенні жінки з газети, але обривав сам себе. Мені весь час хотілося озирнутися, щоб перевірити, чи ніхто не прийшов. Я пильно прислуховувався до тиші, щоб вловити найменший звук, що свідчив би про наближення когось до кімнати. А ще я боявся замазати килим, бо поняття не мав, що саме станеться.

За якийсь час безрезультатних спроб відчути щось схоже на те, що я відчував під час перегляду касети у Ваді, я кинув це діло. Мені було неприємно від почуття невдачі.

Таке трапляється, чи зі мною щось не так?

Я поклав туалетний папір до кишені і повернувся до Толіка.

— Ну що?

— Та блін, не вийшло нічого.

— Так а що не так?

— Не знаю. Не можу зосередитися, щось нема настрою.

Толік нахмурих брови. Задумався на хвилину, а потім запитав:

— Так, а скільки ви ту касету дивилися?

— Ну півгодинки десь.

— А! Ну тоді все ясно. Ти просто емоційно вигорів.

— Емоційно що?

— Вигорів. Емоційне вигорання – це така штука, коли людина довго відчуває якусь певну емоцію, через що її психіка перевтомлюється. І тоді твій мозок, щоб захиститись, примушує тебе розслабитися. А в тебе була тривала ерекція без еякуляції.

— Що?

— Ну типу просто стояв, а ти не кінчав.

— А кінчав — це типу коли все? Ну як в тому фільмі?

— Так, не тупи, це біологія, 5 клас. Згадуй, пестики там, тичинки. Просто твій організм виснажився через перезбудження.

— Ого, а звідки ти це знаєш?

— Та не пам'ятаю. Може програму якусь дивився, чи стаття була в журналі в розділі “Людське тіло”. Ну нічого, не хвилюйся. Це нормально. Завтра спробуєш.

Слова Толіка мене заспокоїли, але мені не терпілося знову повернутися до того почуття. Поки Толік закінчував говорити, я вже обдумував можливі варіанти, як би я міг все ж таки швидше це спробувати.

— Слухай, а може мені газети мало? Може, я знайду у батьків касету, як Вадя знайшов?

— Ну давай, може і в твоїх батьків вона є.

Я знову загорівся і побіг в хату. Першим ділом, я обшукав гардероб — усі коробки з-під взуття, верхні полицки. Там нічого не було, і перша хвиля мого запалу одразу відкотилася. Я понишпорив по інших шафах, у таких місцях, у які раніше ніколи навіть не заглядав, але серед одягу, посуду та різних старих ре-

чей, якими уже давно не користувалися, касети не було. Я знову повернувся до Толіка ні з чим.

— Ну не знаю, походу таки у них такої касети нема.

— Ну нічого, не розстраюйся. По телевізору ввечері показують різні програми, можеш їх подивитися.

— О, точно. Щас глянем.

Я побіг в хату і приніс програмку.

— Так, сьогодні п'ятниця.

Толік витягнув голову, щоб краще бачити.

— Дивись на ICTV, там, по-моєму, щось було.

Я перегорнув сторінку і побачив напис: "Playboy. Еротичне шоу". Я не знав, що таке Playboy, але мені і не треба було.

— От це еротичне шоу, це воно, да?

Толік кивнув.

— Так, починається о 23:20. Це треба ж буде, щоб батьки спати полягали.

— Ну то вже твої проблеми.

— Та да.

— Ну що, давай в шахи?

Ми з Толіком провели день, як зазвичай, грали в шахи, щось їли, я набивав м'яч, от тільки для мене він тягнувся надзвичайно довго. Я все чекав, коли настане вечір.

Вечері, відвізши Толіка додому, я сів з батьками дивитися якийсь неймовірно нудний фільм. Мама пішла спати першою, не додивившись, а о десятій у спальню пішов і батько. Антон вже давно спав, після рибалки з Санею він швидко вирубався, бо вони о четвертій ранку вставали.

— Ти коли лягаєш?

— Да, я зараз тільки там ще один фільм додивлюсь.

— Ти дивись, не сиди довго.

— Та завтра субота, чого лягати. Можна ж трохи подивитися.

Батько пішов спати, а я став клацати канали, аби знайти щось більш–менш цікаве, бо до еротичного шоу було ще півтори години. За декілька хвилин я наткнувся на якийсь бойовик і став чекати.

Я лежав перед телевізором, вкутаний ковдрою, яку приніс зі своєї кімнати. Батьки почали сопіти, навіть через зачинені двері їхньої спальні я чув, як батько підхрапує, а може, то підхрапувала мама.

За декілька хвилин до 23:20 я переключив на ICTV і тепер уже чекав, поки закінчиться реклама. О 23:24 на екрані з'явився напис якимось дивним шрифтом “Playboy”, потім силует кроля на чорному екрані, і пішли кадри. Це був якийсь салун на дикому заході. Повз бармена ходили дівчата, спершу в купальниках, а тоді ще й в ковбойських шляпах.

Я сів на край дивану, вкутався щільніше, взяв в руки пульт і тримав палець на кнопці переключення каналу, а другою взявся за діло. Кадри змінювалися, камера показувала різні частини салуну, і там скрізь сиділи дівчата в купальниках. Не було ні найменшого натяку на секс, тільки оголені тіла, намазані олією. Але мені цього вистачало.

Звісно, у мене не було під боком серветок, та мене це вже не турбувало. Все, що я до цього відчував, враз стерлося однією суцільною емоцією ейфорії. Відчуття ударило мені в голову, і я враз відчув, як усі м'язи напружились, а потім поволі розслабились, і мозок просто відключився. Хвиля тепла накрила все тіло, таке враження, що на якусь мить я навіть втратив свідомість. Все трапилось так швидко, наче нічого й не було.

Я посидів іще якусь мить, тупо дивлячись в екран, інтерес до дикого заходу вже почав згасати, мене накрила хвиля втоми і хотілось спати, але потрібно було ще зайти у ванну кімнату і змити з себе ейфорію.

Тієї ночі я спав, як немовля.

♦ ♦ ♦

Наступного ранку я першим ділом побіг до Толіка.

— Чувак, прикинь, у мене вийшло!

Толік усміхнувся.

— Ну бачиш, а ти переживав. Як пройшло?

— Та все супер. Я тепер хочу знайти касету.

— Таки думаєш, що вона є у батьків?

— Ну пошукати точно варто.

І я шукав. Та ніч за переглядом еротичного шоу додала мені наснаги, і я продовжив пошук з подвоєним ентузіазмом. Де я її тільки не видивлявся: обнишпорив ще раз у усіх шафах, переглянув у прискореному режимі всі касети, що в нас були, а це, на хвилиночку, близько трьох десятків. В мене на це пішло пару годин. Я перевірів кожну, але нічого цікавого не знайшов. Тільки зупинився і переглянув фінальні сцени в мультиках про Тарзана і Геркулеса. Також я шукав у гаражі та обнишпорив усю кімнату батьків.

І на другий день я був нагороджений за свої старання. Касета виявилася під матрацом у батьків. Вона була без написів, але і так було зрозуміло, що це не мультик “Качині історії”.

Я одразу глянув на годинник, щоб зрозуміти, чи встигаю я її перевірити. Перехилиювавшись, я навіть вибіг надвір. Пересвідчившись, що нікого немає, я вставив касету в магнітофон.

Це була вона.

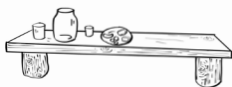
Я швиденько витягнув її і побіг класти на місце, бо батьки мали от–от повернутися з роботи.

З того дня світ відкрився для мене по–новому. Я став помічати фотки в газетах і журналах, моменти в фільмах, анонси в телевізійних програмах. Скрізь були розкидані ознаки тої самої частини життя, про яку я донедавна і гадки не мав.

Я створив власний список, де можна було знайти натхнення для фантазій:

1. Дивитися телевізор після одинадцятої, на деяких каналах по п'ятницям і у вихідні показують еротичні шоу та фільми з дорослим рейтингом.
2. Знайти журнал чи газету, у якої на останній сторінці є еротичні фотки.
3. Знайти у батьків касету, поставити її, коли нікого немає вдома.
4. Запитати у друзів, чи у їх батьків є така касета, і взяти її, по можливості.

Пацани, не дякуйте.

ЧАСТИНА 11

САМОГОН

Мій тато, скільки я себе пам'ятаю, працював на спорткомплексі, а мама — в Києві касиром. Вона працювала “сутки через троє”, і це означало, що за три дні вона проводила свою зміну в такому порядку: перша зміна “на ніч”, друга “на день” і день вихідний, а тоді спочатку. І поки мами не було, за нами приглядав тато. Але цього літа дещо змінилося: батько узяв собі підробіток, він став охоронцем будинку якогось крутелика в Києві і теж почав зникати у Києві раз на три дні — на сутки.

І бувало так, що у батьків їх зміни співпадали. Тоді вони разом їхали у три години дня, і поверталися назад тільки наступного десь о десятій годині. В такі дні бабуся приходила наглядати за нами, щоб ми не залишалися на ніч самі. Хоч бабуся уже давно не працювала, у неї завжди була купа домашніх справ, тож приходила вона пізно ввечері, а йшла рано вранці, коли ми ще спали.

Через бабусю я ще більше любив дні, коли батьки разом їхали в Київ. Бо тоді я знав, що зранку вона приготує смачний сніданок. Я іноді навіть задумувався про те, як же вона все встигає,

особливо спати і їсти. Бо коли ми їли, то баба Галя продовжувала готувати, компот наливала і таке інше. А лягала і вставала тоді, коли я спав. Певно, у неї було багато сил.

Тож весь той час, поки нікого не було, ми з Антоном мали повну свободу дій і займалися, чим хотіли. По факту, тим самим, що і завжди, але з відчуттям того, що за нами ніхто не наглядає. А це для нас було дуже важливо.

І от, в один з таких днів, коли батьки мали разом їхати на зміну, ми з Толіком з самого ранку сиділи і грали в шахи, коли у двір зайшов дядя Вітя. Ставши нашим шаховим спонсором, дядя Вітя почав частіше до нас заглядати. Він любив тинятися вулицею і з кимось перемовлятися, певно, у нього було багато вільного часу. Зазвичай він дивився, як ми граємо, а іноді говорив щось до батька. З моєю мамою він не говорив. У мене взагалі складалося враження, що він її боїться.

Того дня дядя Вітя трохи поспостерігав за нашою грою, а тоді каже до мого батька:

— Слухай, Колька, у мене ц-ц-ц-ц-стільки смородини уродило.

— Да? Ну це добре.

— Ага. Дуже ц-ц-ц-ц-багато вродило, не знаю, куди й ц-ц-ц-ц-дівать.

Батько трохи постояв, дивлячись на дядю Вітю.

— То купи її в тебе, чи що?

Дядя Вітя скочив з лавки.

— Та не, ц-ц-ц-ц-ц-ти що. Ми ж сусіди, що, я вам ц-ц-ц-ц-продавать буду... А давай лучше... а ви ц-ц-самогон гоните?

— Да, гонимо трохи.

— О, ну так давай ц-ц-ц-я принесу вам два відра смороди-

ни, а ти мені ц-ц-ц-наллеш бутилочку? А?...

— Ну давай, якщо ти хочеш. Тільки ж ми з Ірою зараз на роботу будем їхати, то залишиться тільки Андрей і Антон. Дивись, якщо встигнеш, то приходить, а як ні, то я Андрею оставляю, він тобі оддасть.

Дядя Вітя відразу кинувся у бік вулиці, примовляючи: “Да, да, ц-ц-ц-згода”. То була десь дванадцята година. Батько пішов назад у хату збиратись, а ми з Толіком сидимо на лавці собі, граємо в шахи. Минув якийсь час, і батько кличе мене в хату, підводить до гардеробу і розсуває куртки. Дивлюсь — а там стоїть кілька трілітрових банок з прозорою рідиною, та ще пляшка. Я зрозумів, що то горілка. Для мене що самогон, що горілка було одне і те саме. Я не сильно розумів, у чому різниця, хіба що декілька разів бачив у батьків самогонний апарат. Це була ціла штукенція для хімічних операцій. Один бідон ставився на газову плиту, другий — на стіл, а між ними була трубка. Тоді від цієї трубки була ще одна, де через вату ставилися банка, і до неї капала самогонка. А ще до цього треба було за декілька тижнів підготувати так звану бражку. Батько робив таку настоянку, додавав туди воду, цукор, дріжджі та ще якісь інгредієнти. Я побачив, як батько над цим апаратом чаклував, і спитав що це. Батько сказав, що гонить самогонку, ото й були всі мої знання.

Батько показав на ті пляшки в гардеробі і каже:

— Слухай, Андрей, ми з мамою маємо вже їхать. Бачиш, он стоїть пляшка? От коли прийде дядя Вітя, цю пляшку віддаси йому. Добре?

— Добре.

— Ну все, йди.

Без задньої думки я повернувся до Толіка і ми продовжили партію.

— Шо там?

— Та все норм, батя показав де пляшка, яку дяді Віті треба віддати.

Батьки поїхали на роботу, а за півгодини до нас зайшов Ясік. Ми ще раз зіграли, коли дивлюся — по вулиці біжить дядя Вітя. Він вривається у двір, увесь засапаний, з двома відрами смородини. Вона там була нарвана з гілками, листочками, з усім чим можна. Видно було, що він просто шматував її з тих кущів, так поспішав. Дядя Вітя підбігає до нас і починає цокати. А він, коли хвилювався, то ще більше заїкався:

— Ц-ц-ц-ц-ц-ц-ну що, поїхали батьки? — запихаючись, запитав він.

— Да, — кажу, — але батько там сказав мені Вам віддати.

— От, ц-ц-ц-ц-смородина. Забирай ц-ц-ц-ці два відра.

Я забрав, подякував і пішов у гардероб. І поки забирав ту пляшку, то побачив, що, окрім трилітрових банок, там ще стояла одна відкрита, літрова. Стоїть то й стоїть. Забрав пляшку і пішов у двір. Дядя Вітя, побачивши мене, пішов назустріч. Я йому віддав ту пляшку, а він узяв її, чогось засунув у рукав свєтра. Сказав:

— О, спасіба, — і пішов собі.

Я повернувся до хлопців, і Ясік питає:

— А що це ти Вітьку давав? — Він називав дядю Вітю — Вітьком, тому що так його кликали старшаки.

А ми з Толіком якраз закінчували партію, і я не сильно вслуховувався у те, що там говорить Ясік.

— Та він приніс смородину, батьки домовились, щоб я йому

за це пляшку дав.

Ясік одразу підбадьорився:

— То це шо... самогонка?

— Ну да.

— Так у тебе ще є, і ти знаєш, де вона стоїть?

Я починаю потроху відволікатися від гри.

— Да, там стоїть пару банок.

— Так давай вип'єм!

Я дивлюся на Ясіка, тоді на Толіка. Толік мовчить.

— Та, даже не знаю, — кажу. А тоді починаю думати, що це ж батьки поїхали на роботу, їх до завтра не буде. Баба Галя прийде пізно ввечері. — Слухай, а давай. — Повертаюся до Толіка. — А ти будеш?

— Ну а чого ж не, буду. Тільки ж мені треба трубочка, бо так важко буде пити. В тебе є якась трубочка?

— Да щось там було, зараз піду пошукаю.

Пішов я в хату, почав відкривати ящики, знайшов таки якусь трубочку, помив її, виніс і віддав Толіку.

— Ось, є трубочка. Я пішов за самогонкою, а ти, — кажу Ясіку, — збігай поки по Вадю.

Ясік побіг, а я пішов у гардероб і взяв ту літрову банку. Як виявилось, вона була неповна. Я виніс її на лавку, де ми грали, поставив біля Толіка.

— Так, це ж треба чарки.

Побіг по чарки, до серванту, відкрив стулки, став і рахую:

— Так, буду я, Толік, Ясік, ну і Вадя, напевно ж, буде. Нас четверо. А Антон не буде, він ще малий.

Антон того дня був з нами. Того літа, можна сказати, він став частиною нашої компанії. До того я розглядав його як при-

цепчик, а не як свого друга, а наші братерські стосунки були для мене чимось сталим і незмінним, на що не варто звертати уваги чи щось для цього робити. Коли я заступився за Антона і побився з Жекою, то це було не через те, що я хотів захистити брата, а швидше з відчуття, що Женька взяв щось моє. А Антон був — моє. Так я ставився до брата, аж поки не трапився один епізод.

Ми грали в приставку у Толіка. Був я, Ясік та Антон. Ми грали втрьох, а Антону не давали. І от коли була моя з Толіком черга, а Ясік сидів без діла, він почав доколупуватись до Антона і говорити якусь дурню, щоб його зачепити:

— Так шо, ви з Валіком сиділи там в халабуді удвох, шо ви там сиділи? Що ви там удвох робили?

Антон почав захищатись:

— Та нічого, просто там грали.

— Ну да, ну да, розкажи мені.

— Та чесно!

— Та шо чесно, ви ж там обнімались, цілувались, зізнавайся.

— Нічого ми такого не робили! Ми просто грали.

— Знаю я ці ігри. Що, дівчат не вистачає?

А мені чомусь здавалося, що це так смішно. Я собі грав з Толіком і гикав. І в якийсь момент Антон встає і каже:

— Все, не хочу я з вами сидіти. Я піду.

Він встає, і я розумію, що Антон зараз піде. І відчуваю, що мені від цього якось неприємно стає в грудях. Я не хочу, щоб він ішов, тож відволікаюсь від гри і кажу:

— Да не йди, всьо, успокойся, не йди. Він більше не буде.

Антон мотнув головою.

— Не, не хочу я з вами сидіти, все нормально, я піду до Макса.

Розвертається і йде. І я розумію, що от це я щойно не заступився за брата. А Антон чекав цього від мене, що я за нього постою. І коли брат вийшов, я кинув джойстик, вдарив Ясіка в живіт і сказав, щоб такого більше не було. Він зрозумів свою помилку і навіть не сперечався. Мені було так соромно, що я одразу потягнув Ясіка до Антона, щоб він вибачився. Того дня я зрозумів, що маю до Антона інакше відноситися, бо він мій молодший брат.

Тоді ще й однолітки Антона, Макс із Валіком, почали балуватись цигарками і стали більше вдвох спілкуватися. Тож, якось непомітно, Антон став повноцінною частиною нашої компанії і тусувався з нами. Але нам було уже по тринадцять, а Антону всього вісім, тож я, як відповідальний брат, вирішив, що пити самогонку він не буде.

У серванті стояли два види чарок — по п'ятдесят мілілітрів і по сто. Я вирішив, що по п'ятдесят — то маленькі, тому взяв по сто. Виніс надвір, поставив на лавку і став поруч, руки в боки, дивлюсь. Стоїть банка з самогоном, чарки. Усе як у дорослих. Глянув у бік вулиці — нічого не видно. Ми стояли біля самого будинку, тож ніхто не міг нас побачити. І тут Толік каже:

— А закусь?

— Точно, нада ж закусь.

Знову побіг на кухню, відкрив холодильник. Так, а що на закусь? Кілька раз я бачив, як до батька приходили друзі, то вони брали огірок, нарізали сала. Я так само зробив. Поки різав сало, то почув голоси: то повернувся Ясік з Вадіком.

Виношу тарілку з закуссю і бачу, що Ясік уже відкрив ту літрову банку і з експертним виразом обличчя умочив туди палець і облизав. Тоді трохи поплямкав і заявив:

— Да, да, це самогон.

Вадя посунув його і собі вмочив пальця.

— Да, точно самогон.

— Ага, причом хороший.

— Ядрений.

Починалося все це, як якась забава, а зараз дивлюсь, всі такі серйозні, поважні, мов якийсь захід організували. Вадя ще раз вмочив палець у банку і каже:

— О, закусь є, нормально. А є чим запити?

— Є вода. Можем з колодязя натягати.

— Не-не, нада кампот. Є?

— В погребі є, зараз щось відкрию.

Поліз у погреб, знайшов виноградний кампот, відкрив, виніс, поставив на лавку.

— Так, а пити ж треба його з чогось.

Побіг на кухню, знову до серванту, взяв чотири стакани. Прибіг, поставив їх на лавку. І тут Антон, який увесь цей час збоку сидів, питає:

— А мені можна? Я теж хочу.

Я глянув на молодшого брата.

— Ні, ти ще малий, кампот пий.

Ясік з Вадіком закивали:

— Да, да, ще травонешся.

— От підростеш, то тоді.

Антон мовчки взяв стакан з кампотом. Ясік взяв на себе роль частуючого. Він налив нам чотири чарки, у кожную трохи більше половини.

— Як в аптеке, — підсумував Ясік. Щоб це там не означало, так говорили дорослі, коли розливали самогонку.

Ми їх узяли, у Толікову засунули трубочку, а тоді всі стали колом.

— Ну що, — каже Ясік, — готові?

Я питаю:

— А ви колись пили самогон?

Ясік мотнув головою.

— Нє, я тільки пиво пив.

— А я, — каже Вадя, — тільки одного разу під час застілля зі стола забрав чарку неповну і допив. Ну я вам скажу, вставляє воно, канєшно, зразу і жостко.

— Ну, а ми з Толіком ще нічого такого не пили.

— Узагалі?

Толік кивнув. Ясік з виглядом знавця покачав головою:

— Ндааа, щас буде весело.

Ми трохи постояли мовчки, і тут Толік нахиляється і починає сьорбати з трубочки ту самогонку. При цьому він не подужав впоратися із вмістом чарки за раз, тож посьорбав трохи, тоді набрав повітря і далі продовжив. Я дивлюсь, уже Ясік перекинув чарку, а Вадя мені каже:

— Треба, щоб ти максимально швидко ковтнув, не держи в роті, бо буде пекти.

Ну добре. Заливаю я собі чарку, одразу ковтаю, і розумію, що у мене просто пеком пече все горло. Я починаю терміново шукати, чим би мені запити. Бачу, на лавці компот, хапаю його, наливаю в стакан, і просто залпом випиваю все. Трохи попустило, але не дуже. Дивлюсь на Толіка — а він сидить і віддихається. Такий: хух, хех, хех. І в перервах між вдихами каже:

— Заберіть... чарку, дайте... соку трохи, дайте соку!

Я налив йому, підставив під трубочку, і Толік почав жадіб-

но сьорбати. Вадя і собі також запив. Ясік перевів подих, витер рота рукою і каже:

— А я не запиваю. Нельзя запивать, батя каже, що нельзя.

Він взяв, закусив огірком. У нас у дворі були маленькі стільчики. Ми поставили чарки і стакани на лавку, та посідали на них. Ми чекали на щось, що мало зараз трапитись. А Антон сидів трохи збоку, дивлячись на нас такими очима, ніби ми зараз мали перетворитися на якихось створінь, чи що в нас зараз роги повиростають.

Минуло кілька хвилин, та нічого не змінилося. Вадя каже:

— Ну, нада ще по одній.

Ясік скочив зі стільчика, знову розлив самогонку по чаркам.

— Як в аптеке...

Я простяг Толіку чарку, і ми всі знову випили. Толік цього разу набрав побільше повітря і зміг всю чарку за раз втягнути через трубочку.

Ми також всі випиваєм, уже більш впевнено. Цього разу я заздалегідь взяв собі стакан з компотом і Толіку налив. Випив самогонку, відразу запив компотом, взяв собі сала, хліба й огірок. Хлопці посідали, ми вже почали їсти закусь. Уже їмо. І в якийсь момент я хочу щось сказати, і розумію, що в мене заплутується язик. Кажу:

— От... щось. Це...

Відчуття було таке, ніби у мене в роті не язик, а якийсь розбухлий слимак. Хоч як я не намагався, та примусити його рухатися так, як мені треба, не виходило. Мені стає смішно від того, що я не можу вимовляти слова. Поки я намагався сказати, то уже й забув, про що думав. Дивлюсь на Ясіка і розумію, що він відчуває приблизно те саме, бо поволі він починає реготати

своїм сміхом чайки. Дивлюсь на Вадю, він дивиться на мене, на Ясіка. Теж починає посміхатися і ледве стримуючись, каже:

— Чо... го р...жеш?

Повертаюся до Толіка і бачу, що він просто заливається сміхом. У нього був такий сміх, беззвучний. Він тільки рота відкривав, відкидався назад і мовчки реготав. І я теж починаю сміятися від того, як смішно виглядає Толік і сміється Ясік. А тоді уже починає ржати і Вадя. Ніхто нічого не говорив, ніяк не жартував, а ми просто заливалися сміхом.

Так минуло хвилин, може, десять, коли Ясік трохи заспокоївся і каже:

— Треба ще по одній пити, давайте вже доп'єм цю банку.

— Ну давай, наливай!

Ясік, тремтячою від поривів сміху рукою, розливає залишки самогонки по чаркам, при цьому виливаючи частину рідини на землю. Ми випиваємо ще по одній. Уже нема закусі, компотом уже ніхто не запиває. Мені навіть горло не сильно пече. Ми знову сідаємо на стільчики і починаємо гикати. І тут Вадя встає зі стільчика, починає йти.

— Пацани! Попробуйте походити, попробуйте. Воно хилить в сторони!

Ми з Ясіком встаємо, починаємо ходити по двору і гикати від того, що не можемо рівно йти. Окрім цього, я помічаю, що все навколо трохи пливе. Я починаю крутити головою і помічаю Антона. Він сидить на лавці і дивиться на все це з якимось дивним виразом обличчя. Він ніби посміхається, але видно, що якийсь переляканий. І тут я кажу:

— Все, я хочу вишень!

— А де ти їх візьмеш?

— А де вони у нас ростуть?

— У Вітька під двором.

— О, то пішли!

— Пішли!

Я беру Толіка, починаю його везти до воріт, і бачу, що він розслабився. Зазвичай Толік сидів у колясці рівно, а то він завалився назад, обіперся повністю об спинку і закинув голову назад. Я ж відчуваю, що в такому стані мені везти коляску набагато важче, бо вона ходуном ходить, а я більше тримаюсь за неї, щоб не впасти, ніж везу.

З деякими труднощами ми виїжджаємо з двору і звертаємо у бік двору дяді Віті. Антон пішов з нами, але тримався трохи осторонь. Дорогою будь-яка фраза, навіть якщо вона не смішна, супроводжується гиканням, та і взагалі, ми видаємо багато шуму.

Коли ми проїжджали повз двір Семенців, то побачили бабу Семенець, яка поралася у дворі недалеко від хвіртки. І ми всі наперебій кричимо:

— Здрасьтєєє!

— Здрасьтє!

— Здрасьтєєє!

— Ага, — підсумував Толік, кивнувши головою і відригнув.

Ми залилися приступом сміху. Баба Семенець кинула на нас дивний погляд, ну а нам то що? Нам весело, і ми їдемо далі. Ми приїхали до двору дяді Віті і абсолютно без дозволу повилазили на його вишні. Вони у нього були великі і росли біля самої вулиці, під парканом. Залізли і почали рвати ті вишні, закидати до рота і випльовувати камінці. А тоді Ясік, гикаючи, шпурнув у мене кісточкою. Я кричу:

— О, Толік! — А ми його залишили прямо під вишнями. — Кароче, відкривай рот, ми будемо попадати тобі до рота вишнями.

Толік, розпластавшись у колясці, кричить:

— Да, давай!

І відкриває рот. Антон, який залишився унизу, трохи відійшов від Толіка і спостерігав збоку. Ми втрьох починаємо шпурляти у Толіка вишнями. Зрозуміло, що дев'ять з десяти вишень не потрапляли до цілі. За декілька хвилин у Толіка усе обличчя було червоне від вишень, як і футболка. Коли ми потрапляли Толіку до рота, то репетували, як скажені. А Толік тоді швидко обсмоктував кісточку, спльовував і знову відкривав рота.

І от так кидаємося ми вишнями, їмо їх, аж тут виходить з двору дядя Вітя, і питає:

— А що ц-ц-ц-це ви робите!

Ми, майже в унісон, кричимо:

— Їмо вишні!

— Понятно. А ц-ц-ц-що це ви такі веселі?

А по ньому видно було, що він випивший. А коли дядя Вітя випивший, то він добрий і веселий. Я йому кричу:

— Та нічого, всьо нормально.

Він такий, посміхається:

— Та я ц-ц-ц-бачу, що у вас всьо нормально. Я дивлюсь, ц-ц-ц-Андрей, що ти в заначку тоже заглядував.

І ми знову хором:

— Да!

— Ну ладно, я пойняв. Толік, і ти? Ладно, ц-ц-ц-піду я.

Дядя Вітя розвернувся і зайшов назад. Ми ще трохи покидалися вишнями, а тоді я кажу:

— Так, щось я хочу в туалет. Но злазить так впахло.

Ясік такий:

— Да, я тоже!

І Вадя:

— Да, і мені впахло.

— Так давайте отсюда прям!

І ми начинаєм пісять з дерева, а при цьому ще і ржемо, для нас це супер смішно. Толік теж сміявся, а Антон десь подівся. Коли ми дивимося — вулицею їде на велосипеді якась жіночка, вирячивши на нас очі. І я не знаю, що на мене найшло, та я починаю кричати:

— Шо! Шо таке, шо зириш?

І пісяю ж при цьому з вишні на вулицю. А Вадік з Ясіком регочуть. Жіночка мовчки проїхала, відвернувшись. А ми ще трохи поїли вишень, і вже захотілося нам злазить. Ми спустилися донизу і Ясік питає:

— Ну що, поїхали назад?

— Ну да, давай.

Я взяв Толіка, і ми поїхали до мене. Тут знову Антон звідкись з'явився і пішов з нами. А нас іще більше розвозить, ми вже ледь їдемо. Хлопці весь час зупинялися, щоб почекати, бо кожен горбочок на шляху коляски для мене був справжнім випробуванням. Проходимо ми повз лавку Макса, а там старшаки зібралися, і серед них — мій дядько Саня. А ми ж такі веселі, приїжджаємо повз них і гукаємо:

— Йоу, пацани, що за дела?!

— Як ви?

— А ми тут їдемо, з вишень!

Старшаки одразу розуміють, що з нами щось не так. Саня

підходить до мене ближче, принохується і каже:

— Ви що, пили чи що?

І я такий:

— Саааня, ми пили самогоночку. Хочеш, пішли з нами, ми і тобі наллємо.

— Яка самогонка, вам по тринадцять год!

А ми тільки гикаємо. Саня бачить, що діла з нас не буде.

— Так, Андрей, бистро забирай Антона, їдьте у двір. І не відсвічуйте, сидіть там, бо скоро ж моя мамка прийде, а ви в такому стані.

І він якось грубо взяв мене за шию і штовхнув у бік нашого двору, щоб я їхав. Я аж трохи протверезів з несподіванки. Це був перший раз, коли Саня проявив до мене грубість. Дядя Саня був набагато молодший за мою маму, і віком був ближче до нас з Антоном. Тому, можна було сказати, що він був для нас як старший брат. Бувало, що коли баба Галя не встигала за нами пригледіти, то вона відправляла Саню. Разом нам було весело — ми готували, дивилися фільми, і Саня розповідав нам смішні історії.

А ще я хотів, щоб він навчив мене грати на гітарі. Саня вже тоді виступав, співав, у нього був гарний голос. І я бачив, як на все те ведуться дівчата, тож попросив його навчити мене грати. У нього на мене не було часу, тож він просто дав мені гітару, показав пару акордів і сказав тренуватися. І я сидів, години дві бринькав, аж поки не стер пальці до крові. Так і закінчилася моя гра на гітарі. Я вирішив, що не так вже й хочу справляти враження на дівчат.

Тому коли Саня мене штурхнув у бік дому, я відразу послу-хався.

Ми забрали Толіка, і поїхали до мене. Приїхали, повсідалися на стільці. І тут нас усіх починає накривати — нам уже не весело, і дуже хочеться спати. І Вадя каже:

— Ну все, я хочу додому.

Встав і пішов. І Ясік встає:

— Я тоже пойду. Спать хочеться.

Ми залишилися втрьох, а я уже так вирубався, що не міг сидіти на стільці, і сів на траву. Антон побачив, що з нами тепер уже не весело, і теж пішов:

— Я у хату, буду дивитися телевізор.

Я йому навіть не відповів. У мене вже злипалися очі, і я поволі ліг на землю. Толік щось до мене намагався говорити, але я вже не чув і провалився у темряву.

♦ ♦ ♦

Прокинувся я від крику Толіка:

— Андрей, Андрей!

Я не знав, чи довго він кричав, але мені вартувало чималих зусиль розтулити повіки.

— Що таке?

— Уже майже темно, мені треба додому їхати.

Я чую, що Толік ледве говорить. Бурмочу:

— Добре-добре, щас поїдемо.

І знову закриваю очі.

— Не, Андрей! Нада зараз їхати. Давай, поїхали!

Я знову відкриваю очі і розумію, що сонце вже зайшло за дерева, і потроху починає вечоріти. Через силу піднімаюся.

— Ну, поїхали.

Я опираюсь на коляску і штовхаю її вперед. Язик заплітається-

ся, ноги також. Думаю: “Ще ж скільки я спав?”

Привіз його у двір і розумію, що точно не хочу, щоб мене побачила тьотя Неля в такому вигляді. Я ставлю Толіка під дверима крильця і кажу:

— Толян, я поїду, хорошо?

І Толік ледь чутно відповідає:

— Да, да, хорошо. До завтра.

Дивлюсь на Толіка, а він розпластався на колясці, як желе. Просто лежить сидячи, руки на бильцях, голова похилена, обличчя та футболка в слідах від вишень. Думаю: “Боже, що тьотя Неля подумає, коли його забере”. Але перевірити її реакцію мені не хотілося, тож я швиденько, наскільки міг, розвернувся і пішов додому.

Коли підійшов до будинку, то зрозумів, що баба Галя вже прийшла — з кухні було чутно дзенькіт посуду. Я крикнув:

— Привет, баб Галь! — І швиденько побіг у хату, бо злякався, що вона мене побачить. Забіг у кімнату, одразу ліг на ліжку і вирубився. Навіть не мився того дня.

Я прокинувся у своєму ліжку, коли годинник показував восьму. Я встав і пішов на кухню. Іду та відчуваю, як у мене сильно болить голова. Бабуся вже пішла. Коли вона за нами приглядала, то приходила пізно ввечері, а йшла рано зранку, коли ми ще спали. Але після її ночівлі у нас на кухні завжди стояло безліч страв, накритих зверху тарілочками. Я підійшов до столу і почав відкривати ті тарілки. Там були мнишечки, смажена яешня, мазанки. Бабуся ще притрушувала мазанки зверху цукром чи додавала варення. А ще був чайок. У баби Галі

був незвичайний чай. Вона збирала шкурки з цитрусових. У неї на кухні завжди була газетка з тими шкурками. А коли робила чай, то додавала їх туди.

І от, я усе це відкриваю, і розумію, який я голодний. Та їжа була для нас двох з Антоном, але я з'їв майже все. Залишив брату тільки трішки мнишок. Зате в мене майже перестала боліти голова.

Можливо, я б узагалі усе з'їв, але несподівано у двері постукали. Ніхто ж ніби не мав приходити. Виходжу на крильце і бачу, стоїть перед дверима дядя Вітя. Він стояв у короткій куртці з широкими рукавами. Я відкриваю, кажу:

— Здрасьє.

— Ц-ц-ц-ц-здрасьє. Ну шо Андрей, вчора ц-ц-ц-нормально погуляли?

— Ну да, нормально.

Дядя Вітя щось зам'явся, а тоді каже:

— Ну, я ж це, я ц-ц-ж з батьком твоїм домовлявся, щоб ти ще ц-ц-ц-мені налив у пляшку.

І, мов фокусник, витягає з широкого рукава ту саму пляшку, яку я йому вчора віддавав. Я беру її.

— Добре, зараз винесу.

Іду до гардеробу, беру трилітрову банку. Там поруч лежала лійка. Я зажав пляшку між ногами, вставив туди лійку, і налив повну. На неї пішло десь пів тої банки. Поставив на місце банку, і виніс пляшку дяді Віті.

— Тримайте, ось вам.

— О, ц-ц-ц-спасіба.

Він швидко засунув ту пляшку у рукав куртки і пішов. А я дивлюсь — біля крильця стоїть смородина — помита і перебра-

на. Напевно, це баба Галя зробила. А нам же ж батьки вчора за- гадали її перебрати. Ще і всі сліди наших вчорашніх випивань: чарки, склянки, все зникло. Певно, то теж вона прибрала. “Кру- то, коли є баба Галя”, – подумав я і пішов в кімнату до батьків. Там ще спав Антон.

Взагалі ми з Антоном разом спали у вітальні, на різних ліж- ках, але коли батьки їхали в Київ, ми любили разом спати в їх кімнаті. Я ліг до Антона і ще десь з годинку подрімав. Коли Ан- тон прокинувся, то він мене випадково збудив, і ми пішли ди- витися телевизор. Десь за годину приїхали батьки. Вони зайшли в хату, ми поцілувалися.

Батько спочатку пішов на кухню, а тоді до гардеробу. Я з хати чув, як він відкриває гардероб, а тоді різко його закриває і йде до мене.

— Андрей, а де ділося півбанки самогонки?

— Дядя Вітя зранку заходив.

— Так хіба ти йому вчора не віддав бутилку?

— Він сказав, щоб я ще одну налив.

Батько трохи постояв посеред вітальні, а тоді каже:

— Ну харашо.

Розвертається і йде в гараж. Я з вікна бачу, як він викотив велосипед, сів на нього і поїхав. Певно, до дяді Віті. Ну а я, ні про що не думаючи, сиджу собі далі у вітальні, дивлюсь теле- візор. Коли це за якийсь час чую — наша собака у дворі гавкає. Я здивувався, бо наш пес, Бім, був дуже старий. Батько приніс його, коли я ще тільки народився, тож гавкав він тепер дуже рідко. Мені стало цікаво, і я вибіг на веранду, подивитися. Бачу — батько їде, з якимось дуже серйозним, сконцентрованим об- личчям. Що б це могло означати? А батько під’їхав під гараж,

зліз з велосипеда і зайшов до середини. Минула хвилина, і бачу, як він знову виходить, зі шматком шланга в руці.

В такі моменти до тебе приходять несподіване осяяння, що ти зараз відхватиш. До того моменту я чомусь навіть не думав, що ми зробили щось не так. Може, через те, що я був певен — раз батьки в Києві, то вони і не дізнаються. Значить, мене не можуть налаяти за це, і виходить, що нічого поганого в тому що ми зробили, немає.

Заціпенівши, я дивився, як батько відкриває двері на веранду і каже:

— Так, іди сюда.

Я перший раз у житті бачив батька зі шлангом в руці, та ще й такого злого, тож не спішив підходити. Батько взяв мене за руку і повів в сад. Там він поставив мене біля стінки сараю і питає:

— Ви що, вчора напилися?!

— Та не, не напилися!

І тут батько замахується тим шлангом, і з усієї сили б'є ним по стінці сараю, якраз біля мене. Я лякаюсь, очі наповнюються слізьми, а батько продовжує:

— Як не пили? Це ви так не пили? Я поки їхав до Віті, то мені баба Семенець сказала, що ви вчора були п'яні, як чопки! І зустрів Тамару. Вона вчора їхала і бачила, як ви з дерев сцяти! Ще й матюкались на неї? Ви що, вообщє?!

Батько перевів подих і ще раз вдарив шлангом по стінці сараю. Я вже ридаю і через сльози і соплі видавлюю:

— Ми... ми трошки. Ми нічого не... не хотіли ми...

— Яке трошки! Яке трошки? Вітя каже, що він вообщє зранку не приходив по бутилку! Ви що, півтора літри випили?

— Та не! Там... було в літровій банці трошки.

Батько ще раз лупонув по стінці, але вже не так сильно.

— Ти хоть знаєш, що ти пив? Це самогонка, ви — діти малі, ви ж могли травонутися! Хто ще з тобою пив?

— Ну Ясік, Вадя, Толік...

— Толік?! Ви ще й Толіка напоїли?

— Ну да...

— Ви його нормально відвезли, як він?

— Да, нормально. Ну пап, пробач...

Батько мене ніколи не бив, тож я ніколи і не боявся такої перспективи. Але тоді мені було по-справжньому страшно. Я ніколи не бачив батька таким злим, тож невідомо було, чого від нього очікувати. Раніше ми з Антоном його до такого стану не доводили, і я боявся, що він реально може побити мене тим шлангом.

Батько ще раз ударив по стіні, мовчки встав і пішов. Я ще трохи постояв біля сараю, витер сльози і пішов у хату.

Там батько в гардеробі оглядав банки і на мене навіть не глянув. Я трохи постояв біля нього, повертаючись до реальності. Всередині була пустота. Тепер я дуже чітко розумів, що напакостив, і що нічого вже не виправити.

Треба піти забрати Толіка. Тьотя Неля вже мала його погодувати. Виходжу з двору, звертаю. Дорогою проходжу повз двір баби Семенець. Вона як раз сиділа біля ганку. Я киваю і кажу:

— Здрасьте.

Вона мені нічого не відповідає, тільки головою похитала. Мене пропік сором перед нею. Це ж вона вчора нас п'яних бачила, і ми їй щось кричали. Я пришвидшив крок, щоб швидше пройти повз її двір.

Приходжу до Толіка, а він уже стоїть на своєму звичному місці, біля крильця, новенький, як огурчик. Я питаю:

— Ну що?

— Ну що, поїхали.

Тут з хати виходить тьотя Неля, і в мене з нею зустрічаються очі. Я кажу їй:

— Здрасьє.

Вона теж вітається, одразу ж відвертається і просто мовчки йде. Тепер я вже відчув себе винним перед тьотею Нелею за Толіка. Схоже, у них вчора було невесело. Забираю Толіка, і ми виїжджаємо з двору.

— Ну що, щось було?

— Та да. Батька вчора вдома не було, і мама ледь мене змогла пересадити.

— А що сталося?

— Не міг руки у неї за спиною в замок взяти, а вона ж тільки так може мене підняти.

— Ого. То що, таки пересадила?

— Да, пересадила. Мені ще потім погано стало, хотілося блювати, але я таки не блював. Мама з бабушкою над мною півночі сиділи, переживали. Мені так погано було, що капець. Я, мабуть, більше не питиму.

Ми приїхали у двір, батько побачив Толіка і пішов у хату. Я поставив Толіка біля лавочки.

— До речі, прикинь. Зранку до мене сьогодні зайшов дядя Вітя і взяв ще одну бутилку. А батьку сказав, що то ми її випили.

— Пффф, ясно.

— Та вообще. Більше ніколи в житті не дам йому пляшку. Да взагалі, я йому нічого ніколи не дам, більше навіть говорити з

ним не буду.

— Да, канєшно, це подстава.

— Та ну да. Хотів мене підставити, батька обдурити.

— Ну а батя, він щось тобі на це сказав?

— Ми той... поговорили. Я йому розказав, що то Вітьок другу пляшку взяв.

Я відчував, що Толік зараз знову почне розпитувати далі, та тут, на моє щастя, у двір зайшов дядя Саня. Він котив поруч з собою велосипед.

— Ну що ви, дурачки. Що ви там вчора робили?

— Та ми випили там трошки...

— Ага, трошки. Да ви бігали по вулиці, орали, як дебіли, ви таке творили. Добре хоч, що баба Галя вас не побачила, а то тобі, Андрей, добре б так попало. Це ж треба було додуматися до такого. А вашого Ясіка вчора узагалі довелося ловить і відводить додому. Він, дурко, ще й пішов в магазин за пивом.

Те все Саня говорить серйозно, а тоді посміхається.

— Це ви пили перший раз?

Ми з Толіком закивали:

— Ну да...

— Ну це ви вообщє спеціалісти. Ладно, я поїхав, хотів просто переконатися, що у вас все нормально.

Саня їде, а я чую, що мене з хати зове батько. Я залишив Толіка і пішов на кухню. Заходжу, і бачу — сидить Антон, їсть якесь печиво. І по його очам видно, що він виложив баті все, як вчора було, у всіх деталях. Батько питає:

— То скажи, звідки ви ту самогонку взяли?

— Да я ж кажу, там в літровій банці трохи було...

— Ну, я так і поняв. То була одстояна стара самогонка, в ній

там уже майже не було алкоголю. Я її вже виливать збирався. Я понімаю, що ви не могли два літри випити. То таки Вітя прихордив зранку?

— Ну да.

— Ага. Ну ладно. Андрей, ви ще діти. Вам не можна пити. А тим більше Толіку. Ти ж бачиш, який у Толіка стан. Ти не знаєш, як на нього може вплинути алкоголь. А про тебе — ти що, не знаєш, що можна отравиться? Он в Мрині двоє одинадцятикласників купили якогось шмурдяка в магазині, випили, потравилися і повмирали. Ти ж розумієш, що ти малий ще, в тебе організм не сформований. Ми ж переживаємо з мамою, не роби так більше.

В батька на кожную ситуацію, коли ми поводили себе не так, як він хотів, була своя історія з жахливим фіналом.

Наприклад, я міг сказати:

— Ми в басейні купались, так класно було. Пригали туди.

— В басейні купались. Пригали? А он у тому році пригали в воду, і один шию злавав.

Батько продовжував розповідати про плачевні наслідки, до яких може привести вживання алкоголю неповнолітніми, і мені стало соромно. Я зрозумів, що я підвів батька. А я завжди намагався бути хорошим, для всіх. Навіть коли ми випивали з друзями я думав, що я хороший друг, що я їх так веселю. А тут я підвів батька.

ЧАСТИНА 12

ДЕНЬ МІСТА

З початком осені я продовжував часто бувати у Толіка. Хоч у мене й було багато домашки, та за тиждень до кінця літа ми з Толіком купили круту гру для його Sony, проте не встигли її пройти. А коли ми щось таке проходили, особливо цікаве і складне, то я не міг ні про що інше думати. Толік пообіцяв без мене нічого не проходити.

Одразу після уроків я біг додому, хапав якийсь перекус з холодильника, а тоді біг до Толіка, і ми зависали біля телевізора декілька годин, поки не починалися вечірні новини.

Коли одного дня я прибіг до Толіка, то побачив, що він щось тримає в руках і дуже сконцентрований.

— Привіт, що робиш?

— Розбираюсь з телефоном.

— Яким телефоном?

— Та ось же ж, диви. Моторола, розкладушка. — Толік закрив кришку і пафосним жестом відкинув її назад. — Бачив?

— Ага. То це батьки купили?

— Да, батько купив, хочу налаштувати його, тут навіть пару

ігор є. Саня ж твій працює в магазині мобільних телефонів, то він вибрати допоміг і сімку поставив. А ще розказав там, які настрійки є, можливості та всяке інше.

— Круто, я не знав. А ігри там є?

— Да, тут парочка безплатних є. А ще багато платних.

Я миттєво перемістився до Толіка на ліжку, і ми почали досліджувати телефон разом. Я навіть про гру забув. За вечір ми встигли пройти всі вбудовані ігри, скачати якісь безкоштовні та пройти до моменту, коли треба платити.

На наступний день я прийшов до Толіка і застав його сидячим у ліжку. Він тримав у руках телефон і уважно дивився на екран.

— Що, ще якусь гру знайшов?

Він підняв очі, і мені одразу перехотілося посміхатися. У Толіка був дуже серйозний вираз обличчя. Вперше за весь час нашої дружби я відчув, що Толік старший за мене.

— Щось сталося?

Толік повільно кивнув. Мені здалося, ніби він не почув, що я спитав. Я підійшов і сів навпроти нього на ліжку. Толік повернувся до мене, його обличчя розслабилося.

— А ти знав, що серце — це м'яз?

Толік часто починав розмову з якогось несподіваного запитання, щоб потім розповісти цікавий факт про це. Та у цей момент я розумів, що ситуація зовсім інша.

— Ну...це ж орган?

— Да, серце – орган, але це такий орган, який є майже суцільним м'язом.

— Ого.

— Да, серце — це м'яз, який качає кров. При скороченні м'я-

зів серце прокачує кров через спеціальні шлуночки, тоді через легені, де кров насичується киснем, а тоді проганяє далі.

— Круто, не знав.

Толік опустил очі та замовк. Я не був певен, що мені краще робити, тож мовчки сидів і чекав. За якийсь час Толік знову глянув на мене.

— Саня навчив мене заходити в інтернет. Я зайшов, почитав про свою хворобу.

— І що там пишуть?

— Ну взагалі те, що я і до того знав. Що це м'язова дистрофія, і що вона трапляється один раз на чотири-п'ять тисяч чоловік. То і так понятно було. Але я не знав, як саме ця хвороба вражає людину. От, стало цікаво.

— То ти дізнався?

— Ну да. Там написано, що це мутація якогось гену. І що через цю мутацію поступово атрофуються м'язи. М'язова тканина поступово замінюється жировою і фіброзною. А серце — це теж м'яз.

— А як тоді серце буде працювати, якщо м'язів не буде?

— Ніяк. У статті було написано, що середня продовжуваність життя з цією хворобою — сімнадцять-двадцять п'ять років. У окремих випадках трохи більше тридцяти, але дуже рідко.

— А скільки зараз тобі?

— Шістнадцять.

Я склав у голові цифри.

— Та ну, бути такого не може. Це, певно, стара статистика. Стопудово з'явилися якісь нові методи.

— Можливо. — Толік зажмурих очі, а тоді різко відкрив їх.

— Ну добре, давай пограємо у приставку.

Коли я через декілька годин повертався додому, мені згадалися слова Толіка. “Середня продовжуваність життя — сімнадцять-двадцять п’ять років”. Ні, такого просто не могло бути. Толіку ж уже шістнадцять, значить, його якось лікують, роблять усе, щоб він міг жити. У мене було чітке розуміння того, що все буде гаразд, інакше просто бути не могло. Це ж Толік. Хіба могло щось піти не так?

♦ ♦ ♦

Як і в більшості невеликих містечок України, День міста Носівки проходив за класичним сценарієм — центр перекривали, і туди з’їжджалися місцеві та люди з навколишніх сіл. Влаштували ярмарку, проходив невеличкий парад, тоді забіг спортсменів на чотириста метрів та на кілометр, ще смажили м’ясо, в центрі площі ставили сцену, на якій спочатку виступали молоді таланти, дитячі гуртки, а тоді й різні другосортні артисти. Також ставили надувну гірку для дітей, а в кінці урочисто виступав мер. Це був перший етап святкування, можна сказати — офіційний. На нього приходили, переважно, жінки, діти та всі ті, хто брав участь в організації та проведенні свята.

Під кінець урочистої промови мера у центр підтягувалась молодь і починалась друга, менш цивілізована частина святкування. Після всього цього будь-яка організація припинялася, і свято починало протікати своїм шляхом, гадаю, ви здогадуєтесь, яким. Мої батьки називали цю частину вакханалією або бардаком.

До цього літа я ще ні разу не залишався на частині “вакха-

налія”, бо батьки не любили цього. Вони приходили послухати пісні, а мій батько був одним з організаторів спортивних змагань. Та уже по закінченню дитячих виступів п'яних ставало все більше, а на сцені дітей з дзвінкими голосами заміняли виючі артисти для старшого покоління. Біля надувної гірки з'являлися мамочки з пивом і сигаретами, забуваючи про своїх дітей. А там, де смажили м'ясо, вже під час виступу мера, деякі були п'яні вусмерть. Люди, що приходили подивитися на дитячі колективи, розходилися, а до Центру сповзалася вся нечисть. І тоді День міста перетворювався в грандіозну попойку в центрі міста.

Я завжди залишався до того моменту, коли починалася дискотека. Тоді батьки йшли додому, і мене з Антоном з собою забирали. Вони не любили, коли всі починали бухати, тож я бачив масштаби того хаосу тільки на етапі його зародження.

Цього року я хотів потрапити на День міста, бо батько сказав, що там буде парад. До того я ще ні разу не був на параді, і мені було дуже цікаво. На тих Днях міста, що я був, були просто якісь концерти, та й усе.

На той час ми були знайомі з Толіком уже кілька років, але ще ніколи не були разом на Дні міста. Справа вся в тому, що День Носівки був 16 вересня, а це вже тобі не спекотне літо, а Толік міг виїхати з двору тільки за умови хорошої погоди, інакше він швидко мерзнув. Та цієї осені погода таки була хорошою і тьотя Неля погодилася, щоб Толік поїхав з нами.

У Толіка був номер Міши. Толік йому подзвонив і запросив піти з нами в Центр, і Міша погодився. А коли я попросився у батьків, вони сказали взяти з собою Антона. Ясік тоді вже по-

їхав у Бровари, а Вадя йшов туди зі своєю компанією, тож вирушали ми вчотирьох.

Стартом був двір Толіка. Ми зібралися у нього біля лавки і дочекалися Мішу. Він приїхав на велосипеді.

— Привіт, хлопці.

— Привіт. Ну що, погнали?

— Да. Зараз, тільки поставлю свого Орльонка. Мій педальний мотик, мене не підводить. — І повів велосипед у сторону сарайчику біля Шарика.

Міша дуже бережно ставився до свого велосипеда, тому що на ньому він фактично пересувався всюди. Мені це було дивно, тому що для мене такий велосипед був досить звичним, є та й є. Звісно, були ще спортивні, швидкісні велосипеди, з передачами і всякими крутими наворотами. На них їздили тільки багаті і, звісно, такими велосипедами я захоплювався. Але у Міші був звичайнісінький велосипед, на таких батьки їздять. Але Міша постійно витирав його, намащував ланцюг. Навіть причепив якусь іграшку на руль.

Він притулив велосипед до дерева, неподалік від лавки, і ми пішли. На цей день у нас не було ніяких конкретних планів, хіба що батько сказав, що буде парад, і ми збиралися прийти якраз до його початку. Тьотя Неля дала нам з собою парасольку, а Толіку вона вдягнула светр, щоб він уже точно не замерз. І перше, що ми зробили, коли виїхали з двору — стягнули його з Толіка. Йому було реально жарко, але він вирішив, що краще не сперечатися з мамою.

Ми виїхали на головну вулицю, і Толік згадав, як ми колись проїхали звідти до центру за шість хвилин. Міша нам не повірив.

ДЕНЬ МІСТА

— Та ну, бути такого не може. Це нереально.

— Та я засікав. Андрей з такою швидкістю біг, ти собі не уявляєш.

— Нє, ви значить щось наплутали.

— Що ми могли наплутати?

— Ну не знаю. Може, ти випадково на паузу нажав, коли ви бігли.

— Та як я міг нажати?

— Коляска тряслася, от ти випадково і нажав. Чи, може, у тебе секундомір там неточний.

Толік з Мішею деякий час сперечалися, аж поки Толік не відволікся на новий паркан:

— О, дивися, тут він раніше не такий високий був!

— Ага. Його десь тижні три тому, наче, поставили.

Хоч ми з Толіком і їздили в торговий центр і на футбол, траплялося це, може, разів шість–сім за літо, і в перервах для Толіка набиралося багато всього нового на маршруті. Це вже було звично — кожен раз, коли ми кудись їхали, Толік дивувався кількості усіляких нових штук, які з'явилися за той час. Коли Толік захоплено тикнув у черговий новий паркан, я дещо згадав:

— Слухай, я вчора випадково фільм такий сльозливий подивився, короче там в одного тіпа батьки померли, і я зрозумів, що всі батьки помруть одного дня.

Толік хмикнув.

— Оце ти додумався!

— Так я до чого це кажу. Я коли про це подумав, мені так сумно стало, що я аж розплакався. Знаєш, це ж виходить — втрата, якої не уникнути. По-любому настане день, коли буде боляче.

— Ну, виходить що так.

— І я почав цю тему розвивати і зрозумів, як сиротам добре. У них немає батьків, і їм не треба цього переживати. У них не буде такої болі від втрати.

— Ага, щасливчики, одним словом, — реготнув Толік.

— Та ні, я серйозно. Вони вже пережили цю втрату, і вже такого не відчують, їм нічого боятися.

— А ти не думаєш про те, скільки вони втратили? Без спілкування з батьками, без догляду батьківського.

— Ну не знаю. Дивно це, кароче.

Ця тема і справді хвилювала мене. Я не міг змиритися з несподіваним розумінням того, що батьки колись помруть.

— Ну ладно, то таке, ти чіпси з сиром будеш чи з цибулею?

— З сиром.

На вулицях було безлюдно, бо всі були в центрі. Ми вже пройшли більшу частину шляху, коли позаду почувся шум від коліс, і за мить поруч з нами зупинився велосипед. На ньому сидів мій однокласник Гриша.

— Привіт.

— О, привіт.

— Ви в центр?

— Ага. На День міста.

— О, так я з вами тоді. Бо з моєї вулиці ніхто не захотів, то я сам вирішив поїхати.

— Звичайно, давай.

Я познайомив його з Мішею і Толіком, Антона він знав, ми бачились в школі і на спорткомплексі частенько.

— А Толіка я вже бачив. Ви ж разом на футбол приходили.

— А, точно.

Толік трохи повернув голову у бік Гриші.

— А ти з Андрієм в одній команді граєш?

— Да, ми разом у захисті.

— А ви в школу разом ходите?

— Не. Я живу за Поворотом, тому на велосипеді їжджу.

На під'їзді до центру стояли поліцейські машини, які пергороджували шлях, щоб ніхто не заїжджав у Центр. Тому всі паркувалися навколо, на прилеглих вулицях.

Навколо ставало все більше людей, і йти в один ряд вп'ятьох було важко. Тож ми поділилися на два загони: я з Толіком і Антоном попереду, а Міша і Гриша позаду. Біля сцени вже зібрався великий натовп, хоча люди, по факту, були скрізь. Поліцейські вже очищали площу для параду, і навколо теж зібралися люди. Парад мав пройти метрів двісті, від одного краю площі до іншого. Ми з хлопцями минули сцену. У натовпі нам траплялися знайомі обличчя, деякі люди на нас скося зиркали, але ми вже до цього звикли, тож не звертали уваги.

Парад от-от мав початися, і люди густо обліпили площу. Настільки, що не можна було протиснутися. Але для нас усе було інакше. Коли я під'їжджав ближче і просив:

— Можна пройти?

Люди, коли бачили коляску, миттєво розступалися. Скористувавшись положенням Толіка, вже за декілька хвилин ми всі вп'ятьох опинилися в першому ряді. Ми уявляли собі парад як щось таке величне чи, навіть, неймовірно круте.

Я не думав, як воно буде. Просто було уявлення, що це повинно бути чимось незвичайним. За декілька хвилин чийсь голос урочисто оголосив про початок ходи, і колона рушила.

Попереду йшов мер, тоді за ним школярі, перші двоє несли

прапор своєї школи, тоді були медики, пожежні, поліцейські та інші соціальні служби. Далі йшли спортсмени, серед яких був мій батько, тоді хор та всякі танцювальні гуртки. Вони махали руками, а натовп їм аплодував. Це все тривало хвилин десять–п'ятнадцять, а потім як почалося, так і закінчилося. Ведучий оголосив, що парад відбувся, і люди буквально за мить розповзлися усією площею.

Я навіть не встиг зрозуміти, що відбулося. Ми вп'ятох опинилися в ситуації, коли не знали, що далі робити. Ми йшли туди за емоціями, які сподівалися отримати від параду, але, по факту, не побачили нічого вражаючого. Парад почався, повз нас пройшла певна кількість людей, парад закінчився. Ото й усе.

Ми почали озиратися, і я помітив, що всі навколо просто бухають, абсолютно цього не приховуючи. Як виявилось, на День міста поліція закривала на це очі, тож усі робили, що їм заманеться. Я запропонував хлопцям відійти в бік:

— Пішли, станемо отам, під Торговий.

Вони теж поняття не мали, що далі робити, тому просто пішли за мною. Ми пішли у бік бордюру, і тут Міша почав активно жестикулювати, намагаючись звернути на себе нашу увагу:

— Он, он, гляньте, бачите? — Він показував на невеликий гурт дівчат, які йшли нам назустріч.

— Ну да. Дівчата.

— Це мої однокласниці. Толік, ти ж з Вітою і Танею також в одному класі був, пам'ятаєш?

Ми наблизилися до тих дівчат, і Міша голосно привітався, махнувши рукою:

— Привіт!

Декілька дівчат обернулися, одна з них пробурмотіла щось схоже на привітання, і вони пройшли повз нас. Міша повернувся до нас з посмішкою:

— От так от, бачиш Толян, як буває? Вже і не вітаються.

Я ніяк не відреагував, а Толік тільки кивнув.

Ми приїхали до бордюрика і зайняли трохи місця. Усе навколо було обліплено людьми, що пили. Я повернувся до хлопців:

— Ну що, може і ми вип'ємо?

Міша схвально кивнув:

— Ну давайте. Можна бірмікс якийсь, чи що.

— Не, ну що бірмікс. Давайте вже візьмемо горілку, всі ж он п'ють горілку.

Гриша і Міша одночасно здивовано на мене подивилися, і тут Толік такий каже:

— А давай!

Здивовані погляди відразу перетворилися на байдужі, і всі закивали.

— Ну добре. Хто піде?

І тут я дещо згадав.

— Чекайте. Толян, а де ми тобі трубочку найдем?

Толік засовує руку туди, де у нього лежить телефон, а там загорнута в носовичок трубочка.

— Я сказав мамці, що ми, може, будемо там якусь воду п'ють, так щоб в мене була трубочка.

— О, ну супер. То що, скільки у кого є грошей?

Ми всі повитягали з кишень, що було. У Толіка була десятка, нам з Антоном мама дала п'ятірку, і у Гриші з Мішею теж було по п'ять гривень. Всього вийшло двадцять п'ять. Ми залишили

Мишу і Антона з Толіком, а з Гришею пішли до магазину. І тут, на дверях магазину я побачив табличку з написом: “Алкоголь продається тільки з вісімнадцяти років”. Чомусь до того у мене навіть і думки не було, що нам можуть не продати горілку. Ми з Гришею презирнулися. Він був весь червоний, навіть вуха. Гриша завжди червонів, коли хвилювався. Ми зайшли в магазин.

Там нікого не було, і продавщиця спитала нас:

— Що вам?

І я, не наважившись сказати, чого нам насправді треба, почав:

— Нам, будь ласка, колууу... і чіпсиин, ще нам будь ласка баттоон, ковбасуууу... майонееез... — Я набрав побільше повітря в легені. — І горілку, нуль-п’ять.

Ми з Гришею завмерли, очікуючи на вирок, але продавщиця тільки кивнула і пішла збирати наше замовлення. Ми стояли, чекали її, роблячи вигляд, ніби абсолютно не нервуємо. Я відчував себе, ніби наркоторговець якийсь, і весь час поглядав на двері. Я боявся, що може зайти хтось із знайомих батьків і побачити, що я купую горілку.

Продавщиця простягнула нам пакет і видала здачу. Ми з серйозними пиками усе те забрали, швиденько вийшли і тільки після того я видихнув з полегшенням.

Хлопці чекали нас на тому ж місці.

— Ну що?

— Купили?

— Ага. Щас все буде.

У нас якраз був бордюрик, і ми почали на ньому розкладати наші покупки. Розклали, я дивлюся на пляшку горілки:

— А з чого ми пити будемо? Ага, зараз повернуся.

Побіг за стаканчиками. Повернувся. Тут уже Толік каже:

— А як ми будемо ковбасу їсти? Гризти по черзі?

Точно, хліб то нарізаний, а ковбаса ні. Я взяв ковбасу і побіг назад в магазин, до продавщиці.

— Вибачте, а можете, будь ласка, порізати ковбасу?

Вона мовчки простягнула по неї руку з виразом обличчя помираючого лебедя, важко зітхнула і пішла нарізати. За пару хвилин я повернувся до хлопців з нарізаною ковбасою, і почалися приготування. Гриша і Міша зробили собі по бутерброду, а я зробив собі та Антону, як відповідальний старший брат. Толік сказав, що бутерброд не хоче.

Тоді ми розлили в одні стаканчики горілку, а інші колу.

— Ну що, все?

— Ага.

— Тоді давайте.

І ми такі випиваємо, я запиваю колою, тоді беру Толікові стаканчики і підношу йому, бо йому було важко тримати стаканчики в руках, і він спочатку висьорбує горілку, відхекується, а тоді сьорбає колу. Я кладу йому до рота пару чіпсин, а тоді Толік каже:

— Ану дай, я теж хочу бутерброд.

— Так ти ж не хотів.

— Ну а тепер хочу, роби і не виделуйся.

Всі зареготали після слів Толіка. Я зробив бутерброд і дав йому вкусити, а тоді витер Толіку рота.

— Ну що, ще по одній?

— Да, канєшно.

— Давай, наливай.

Ми знову розлили і випили. Антон поважно пив з нами колу і чокався, коли ми наливали горілку. Випити з нами він навіть не просився. Нам усім уже стало веселіше, ми почали жартувати, зникло відчуття розгубленості. Ми влилися в стихію загального святкування. Вже нікому не було незручно що хтось когось погано знав. Ми сиділи на бордюрі, веселі, і давали усім, хто проходив повз, різні характеристики:

— О, диви, це чувак з Повороту. Я його весь час зустрічаю. Навіть не знаю, як його звуть.

— Да, я теж постійно його бачу.

— О, а це чувак той, що не соображає: його ж молотком по голові ударили.

Повз нас, видаючи різні дивні звуки, пройшов хлопець. Міша провів його здивованим поглядом:

— А хто це?

— А його батьки алкаші, тому він народився з відхиленнями. Він говорити не вміє.

— Ого, це жостко.

— Та да.

Толік припідняв руку, показуючи кудись ліворуч:

— О, а он викладачі зі школи.

— Це ті, що до тебе ходять?

— Не всі. До мене тільки двоє ходять.

— А решта що, ні?

— Ні, у мене тільки математика й англійська. Ще один раз приходила з української мови.

— А ті вчителі тебе впізнали?

— Да, я ніби бачив, як вони кивали, як я на них дивився.

Всі мовчки закивали, коли, несподівано, Антон викрикнув:

— Саня!

Всі повернулися і побачили, як в наш бік іде Саня. Поки він ішов по дорозі декілька дівчаток його кликали і махали йому руками, він кивав у відповідь, але продовжував рух до нас. Я дивився на нього і відчував, наче якесь сяйво від нього йшло. Саня підійшов, посміхаючись, і одразу запитав:

— Шо, бухаєм?

— Ну, бухаєм!

— Та да.

Саня глянув на наші батони з майонезом.

— Ого, то у вас тут ціла поляна накрита. — І звернувся до Толіка. — Толян, ти на контролі тут держиш все?

— Да, канешно.

Я представив йому хлопців:

— Це Міша, друг Толіка. А це Гриша, мій однокласник.

Вони потиснули руки, і Міша каже:

— Та я знаю Саню, ми колись жили біля базару, і я частенько тебе бачив, ти до моєї сусідки приїжджав.

— Да, помню, це ти молодший брат Колі?

— Ага.

— Привіт йому передавай, я вже давненько його не бачив, раніше ми на Повороті разом гуляли.

Гриша каже:

— І я тебе тоже знаю. Я коли на Поворот приїжджав в магазин, то бачив тебе часто, ти там з пацанами тусив.

Саня кивнув головою.

— Ви ще довго тут будете?

— Та не знаємо. Ще поки тут, уже скоро, напевно, будемо їхати.

— Ну я там десь буду в годин шість співати на сцені, то якщо

дочекаєтесь, то подивіться.

Толік каже:

— Та ні, в шість уже буде холодно, мені треба буде вже дома бути.

Саня кивнув:

— А, ну ок, без питань. — Він потріпав Антона по голові, — ну піду ще когось зі своїх вицеплю, може порепетируємо.

Саня пішов, і Антон провів його поглядом. Він дуже любив Саню. Ми всі його любили.

Ми ще трохи посиділи, розглядаючи перехожих. Нам було добре от так просто сидіти, усім разом, та відчувати себе частиною компанії.

Та потроху навколо нас починалося святкове буйство. П'яних стало більше, ніж тверезих, деякі чоловіки, що проходили повз нас, уже не здатні були йти по прямій, і їх заносило на людей, що йшли поруч. Потроху стало шумно від п'яних викриків, особливо неадекватні чіплялися до інших, бурмочучи щось незрозуміле.

Толік каже:

— Ну що, будемо вже їхати?

Всі підтримали пропозицію. Ми вже не вписувалися в гармидер, ніби були там чужорідними тілами. На Толіка почали дивитися без прихованої цікавості, а відверто зиркали, і це додавало дискомфорту. Ми склали нашу поляну, вилили залишки горілки та повикидали сміття.

Гриша пройшовся трохи з нами, а тоді заскочив на велосипед і поїхав додому. Дорогою ми зайшли в магазин і купили жу-йок. Я відчував, що ми ще веселі, і хвилювався, щоб батьки нас не спіймали.

ДЕНЬ МІСТА

Я напхав собі повний рот тих жуйок і всю дорогу інтенсивно їх жував. Але нас ніхто не спалив. Батьки були самі після Дня Носівки стомлені, тому ніхто на нас не звертав уваги.

ЖИТТЯ
ІНШЕ

ЧАСТИНА 13

СЕЛО ЖОВТЕНЬ

Наше четверте літо з Толіком почалося з серйозних змін у нашому житті — Толік продав приставку. Одного дня я прийшов до нього додому, тоді ми не збиралися грати, але я помітив, що коробки за ліжком немає. І я спитав:

— А де приставка?

Толік трохи помовчав, а тоді, винуватим голосом сказав:

— Я її продав.

Це стало для мене шоком, хоча, насправді, я не мав би так сильно дивуватися. Толік уже давно не грав у приставку — йому стало важко управляти джойстиком. Приставка — то була дуже важлива складова нашого життя. Але йому було важко натиснути на кнопки, і в якийсь момент в ігри стали грати тільки я і Антон, а Толік за нами спостерігав.

Я ніколи не задумувався про те, що ми з Толіком уже більше ніколи не будемо разом грати. Я думав — клас, не буде черги, поки що будемо грати ми з Антоном. А Толіка потім попустить, і ми знову будемо з ним уже грати. Я думав: “Та все нормально, Толіку цікаво й дивитися, нічого страшного”.

Та коли Толік продав приставку, це уже стало жирною крапкою. Я зрозумів, що назавжди закінчилася епоха наших з ним ігор. До того дня я ніколи не думав, що стан Толіка може якось змінюватися. Бо ж Толік — це Толік. Усе ж нормально, нічого не може помінятися. Та ввечері того дня я поступово почав згадувати все те, що відбувалося в попередні роки, і зрозумів, що зміни таки були, просто мої очі не хотіли їх помічати.

Минулого року Толіку стало важко тримати ложку, і його почала годувати мама. А до того він їв сам. Тоді я трохи звернув на це увагу і навіть спитав Толіка:

— Тобі що, стає гірше?

— Да, іноді стає. Але все нормально.

Цих слів тоді мені було достатньо, щоб перестати хвилюватися про це. Трохи пізніше трапилося ще одне погіршення: Толік повністю втратив можливість рухати навіть пальцями ніг та більше не міг самостійно соватися у колясці. До того, коли його саджали у коляску, він сам посовувався глибше, а коли треба було його звідти забрати, він посовувався на самий край. Та в кінці минулого літа за нього це робили тьотя Неля чи я. Він просив:

— Потягни мене за праву ногу.

Я притримував коляску і тягнув за праву ногу, тоді так само витягав ліву.

А вже на початку цього літа у нього почалися моменти, коли було важко сидіти. У нього почав викривлятися хребет, і він іноді просто лягав на бильце коляски, і так якийсь час сидів. Весною я цього не помічав, бо ми мало куди виїжджали через прохолодну погоду, і в основному бачилися у Толіка вдома, куди ми з Антоном приходили грати у приставку.

І того дня, коли Толік продав приставку, усі ці події несподівано зібралися в моїй голові, і я помітив цю закономірність дуже чітко: Толіку з кожним роком стає все гірше, і це невідворотний процес. Ми вже ніколи не зіграємо разом у приставку і не зможемо разом їздити кудись на далекі відстані. Іноді, начебто, незначна подія, як продаж приставки, в корені змінює твоє бачення ситуації навколо. Такі думки, зазвичай, я намагався блокувати. Думав про щось інше, відволікав себе. Я розумів, що це безвихідна ситуація, і що я ніяк не зможу допомогти Толіку. Але ця ситуація оголила мене перед правдою, і мені було важко перестати про це думати. Від розуміння цього, того дня в мені була порожнеча і питання в голові: “А що буде далі з Толіком?”

Щороку, десь на початку літа, Толік на декілька днів їздив у клініку. Йому дуже подобалися ці поїздки, бо крім тестів, що перевіряли, наскільки швидко розвивається його хвороба, а також різних вітамінів, йому кололи стовбурові клітини. На той момент це була якась нова, тестова терапія, але Толіку вона дуже допомагала, йому ставало легше. Після тих уколів Толік відчував, що на місяць–два йому ставало сильно краще.

Незважаючи на те, що після продажу приставки я багато думав про Толіка, для мене особисто поняття смерті було дуже далеким. Я ніколи не думав про те, що можу померти. Це було не щось страшне й небезпечне, а просто якась подія, що відбувається десь там, на горизонті, і до мене не має жодного відношення. Тому і до смерті я ставився по–своєму, як до якоїсь не–реальної події, що могла статися хіба що під час гри в приставку. Я навіть в якийсь момент зловив себе на думці, що було б

прикольно, якби всі з таким діагнозом, як у Толіка, повмирали, а він залишився на всю Україну один такий, єдиний в своєму роді, унікальний.

Цього року, перед його від'їздом до лікарні, я запитав Толіка, скільки коштує його лікування.

— Дуже дорого.

— Це скільки?

— Не знаю.

— І як же тебе лікують?

— Батьки якось домовилися з головним лікарем, більше я не знаю.

Коли Толік поїхав до лікарні, я саме мав вирушати до баби Дусі, мами мого батька, в село Жовтень, з відповідальним і небезпечним завданням — пасти корів.

Щоб доїхати до села, ми завжди сідали на Мринський автобус в Центрі. За десять-п'ятнадцять хвилин до того приїжджав інший автобус, який їхав на Держанівку, і ми вже розуміли, що скоро буде наш, і починали готуватися. А готуватися треба було, причому серйозно.

Автобус на Жовтень їхав з вокзалу через всю Носівку. Ще на вокзалі в нього набивалися люди, що їхали з Києва, і дорогою до Центру ситуація тільки погіршувалася, особливо коли був базарний день.

Коли на горизонті з'являвся автобус, то я завжди придивлявся до вікон. Коли там було видно просвіт, тобто я міг побачити білу смужку, яка була заднім вікном, це був добрий знак. Значить, там було не критично багато людей. Якщо ж просвіту не виднілося, то треба було готуватися, автобус забитий повністю, і зараз буде жесь.

Час від часу бувала обманка: я видивлявся той просвіт, радів, а коли автобус під'їжджав ближче, то виявлялося, що то не просвіт, а якась бабуся одягла яскраву хустинку. От це було навіть гірше, ніж одразу не побачити того просвіту.

Щойно автобус під'їжджав, то без усякої черги всі кидалися до нього. Деякі ще, поки автобус сповільнювався, бігали від задніх до передніх дверей, намагаючись визначити, в які краще вскочити.

Яким би не був забитим автобус, і скільки б людей на зупинці не було, влазили у нього всі. Коли ситуація була критична, то люди, що чекали на інші автобуси, ззовні налягали на двері, щоб вони закрились. А коли і це не допомагало, то виходив водій. Він мав великий досвід в утрамбовуванні людей всередину.

Далі якийсь час ішов на те, щоб зібрати з усіх гроші. Дітей закидали вперед, до водія на мотор. І от в такому стані треба було їхати хвилин двадцять. Та я завжди готовий був це терпіти, бо дуже любив їздити в село.

Коли я був малий, баба Дуся ніколи не загадувала мені ніякої роботи. На відміну від мами, яка знала, чим мене нагрузить. В Жовтні мене могли напружити роботою тільки в двох випадках: коли ми садили картоплю та коли кололи кабана у бабусі.

Коли садили картоплю, то я був відповідальний, щоб кидати по картоплинці в кожну ямку. Мені давали відро, що було трохи менше за звичне, і ми з двоюрідною сестрою за дядьком і братом ішли та кидали. Ще копала бабуся, в її рядок кидала тітка. А Антон ще був малий, тож ходив за нами хвостиком.

А коли кололи кабана, то я був різноробочим, який носив усім усе, приносив, переносив. І завжди також я допомагав бабусі мити кишки. Це була не дуже приємна робота, коли треба

було мити їх від какашок. Я мав зливати з кружечки, поки бабуса там усе це чистила. Але, загалом, мені подобалося допомагати. Тоді я відчував себе причетним до цього всього. Але ще більше мені подобалася робота в селі тим, що все завжди закінчувалося великим застіллям зі стравами щойно з печі. Печений хліб, пряжене молоко, картопля в чугуні з м'ясом, борщ з домашньою сметаною, грінки з часником, пиріжки та крученики — все це було надзвичайно смачним, та його було багато. В селі я навіть не так сильно поспішав напихатися — їжі завжди було набагато більше, ніж усі б подужали з'їсти.

Та моє безтурботне дитинство закінчилося, і минулого літа мене вперше урочисто відправили пасти корів.

В селі Жовтень багато людей тримали корів, і все село стояло в черзі на їх випасання. Тобто кожен, хто мав корову, повинен був іноді пасти все стадо. У кого була одна корова — той пас один раз за чергу, а в кого дві — той двічі. У баби Дусі корови було дві, тож двічі на літо я їздив пасти до неї корів.

Загалом, мені це заняття подобалося. Ти встаєш дуже рано, десь години о п'ятій, збираєш по селу усіх корів, а тоді виганяєш їх в поле, і цілий день там гуляєш.

Ми виходили з дому з двома нашими коровами. Ми з Ігорем або з дядьком Сергієм брали по палці, тормозок за спину і йшли по селу. Всі власники чули, що корови починають мукати, вони знали, коли треба своїх виганяти, виходили і чекали, щоб віддати свою корову.

Потім, пройшовши через все село, ми гнали їх в одне з двох можливих місць для паші. Перше місце — це поле, але там було нудно, мені не подобалося: там не було що робити. Або ж до старого ставка, через весь ліс. Там було цікавіше, бо поруч було

поле, де їм пастись, а ми біля ставка сиділи, палили вогнище. Рідко навіть бувало, що купалися. Чи брали вудки і ловили рибу. Це був, свого роду, відпочинок.

Ще була одна не дуже весела штука, на яку ми з Ігорем декілька разів потрапляли під час наших чергувань. Справа в тому, що корів за сезон треба було два рази перевчати. Коли їх тільки починали виганяти на пашу, то в обід їх треба було приганяти назад, щоб подоїти. Бо теляткам треба було пити молоко.

Коли ж наступала друга половина літа, коли телятка вже підростали та могли пастись у дворі, то корів треба було привчити, що посеред дня додому повертатися не треба. Та корови ж пам'ятали, що вони в обід ходять годувати телят. Тож вони посеред дня самостійно починали завертати додому, бо добре знали дорогу і без нас.

Такі дні були зовсім не схожі на звичайні дні на пасовищі. Коли ти спокійно собі лежиш на травичці, а корови собі пасуться.

Щойно ти починаєш заступати їм дорогу та розвертати назад, у поле, вони починають бігти прямо на тебе та намагатися прорвати кордон. Бо коли корови хочуть до своїх телят — це шалена худоба.

А саме цікаве було те, що, коли якась корова таки проривала наш з Ігорем кордон, то вона, падлюка, не йшла додому, до свого теля. Вона ставала десь в лісі й починала мукати, звати інших корів за собою. А корови, зачувши клич, починали з подвоєною силою рватися до неї. І ми дві чи три години мали стояти і не пускати їх.

Я пас корів або з дядьком Сергієм, братом мого тата, або з

його сином, Ігорем. Мені більше подобалося з Ігорем, бо дядя Серьожа, як і кожен мужик у селі, любив випити. Тож коли ми виходили на поле, він давав мені десять гривень і казав:

— На, купи там собі якогось морожена, а мені візьми пляшечку.

І от так він відправляв мене в магазин, а тоді, коли я повертався, хлопав мене по плечу, та казав:

— Ну всьо, паси собі там, дивись.

І лягав спати. Загалом, це було не так уже і погано, бо тоді я міг спокійно почитати і мені ніхто не заважав.

А одного разу я отак зачитався, піднімаю голову — а корів нема. Я скочив на ноги, оглядаюся і біжу будити дядю Серьожу:

— Ей, дядь Серьож, прокидайтеся!

— Шо? А, що сталося?

— Корів нема!

Дядя Серьожа одразу прокинувся і скочив на ноги.

— Як нема? — Він покрутив головою, а тоді махнув рукою. — Господи, налякав! Он же, племінничок, іди забирай тепер.

Виявилося, що поки я читав, корови пішли собі далі в поля, да так далеко, що їх ледь було видно. Я взяв Боя, нашого пса, і пішов з ним, кілометри, певно, на три, заганяти корів назад. Бой був якоюсь породистою собакою, його подарували друзі моїй двоюрідній сестрі, але в селі з породистого кобеля зробили стандартного пса, який сидів на ланцюгу, а коли пасли корів, то відв'язували його і брали з собою в поле, щоб він допомагав пасти. По факту ж, він тільки жер і спав з дядьком Сергієм.

Та все ж, хоч із дядьком я міг більшу частину дня спокійно читати, з Ігорем мені було цікавіше. Він був для мене прикладом для наслідування. Ігор був віку десь як Саня, він дуже рано

поїхав із села в Київ. Відразу після 11 класів школи поступив в Київське училище на сварщика і одразу ж там почав і працювати, тож став самостійним. Він купував дуже круті, класні речі, любив читати і привив мені любов до книг. Він міг годинами розповідати мені про цікаві сюжети та персонажів так, що мені дуже хотілося це прочитати. Коли я був у селі, то я брав у Ігоря книги, читав там або брав до себе додому.

Особливо багато Ігор читав фентезі, тож і я полюбив цей жанр. Також він любив випити і покурити косячок. Чи, як ми казали, травку.

А ще у нас з Ігорем періодично траплялися веселі ситуації. Ну, в моменті вони були невеселі, та, вже пізніше, розповідати їх було весело.

Один раз ми з Ігорем пасли корів, і абсолютно весь день, всю ніч ішов дощ. Коли сонечко і все класно, то пасти корів — одна насолода. А коли ти в полі, і ти весь день під дощем, то це просто жесьть. Ми любили брати з собою м'ясо і смажити його в полі. Ми попросили в тьоті Галі, щоб вона дала нам м'яса в судочку, аби ми там його на полі посмажили. Та коли ми прийшли в поле, то пішов дощ. Щоб розпалити багаття ми збирали гілочки і соломинки всілякі, але нічого не виходило. Тоді Ігор почав з книжки виривати сторінки для підпалу. Спочатку якісь з рекламою, а тоді вже й сторінки з сюжетом, які прочитав. Ми пробували розпалити вогнище години дві. Ми сиділи навприсядки біля купки підгорілих папірців та гілочок, але все було мокре. А корів ми пасли далеко від села, кілометрів за п'ять, біля лісу в полі. І ми вирішили, що давай ми вже будемо їсти його сирым,

бо ми були голодні, їсти нічого не має, до села йти далеко.

Ми відкриваємо судочки, а м'ясо посмажене. Тьотя Галя нам його приговувала. Баба Дуся нам нічого не сказала, а ми навприсядки просиділи дві години, намагаючись розвести багаття.

Того літа я приїхав у Жовтень ввечері, напередодні того дня, коли ми мали чергувати з коровами. З усіма побачилися, подивилися телевизор, але там було мало каналів, нічого цікавого. Ігор, як завжди, пішов гуляти. Я ж ліг спати на піч. Мені дуже подобалося на печі, тому що там тепленько було. Ми лежали, говорили з бабусею. Вона розпитувала мене про життя, про школу, як вдома, як баба Галя, мамина мама, як у них там з дідом Толею. Я так утрівався на печі, так мені було добре, що зранку мені дуже не хотілося вставати.

Цього разу ми з Ігорем без ніяких пригод провели день на полі. Грали в карти, читали, палили багаття і говорили про мотоцикли. Ігор розповідав мені, про різні моделі і їхні особливості.

Коли ми повернулися додому, я одразу пішов на піч грітися. Минулого літа, коли ми з Ігорем пасли корів, то ввечері він ішов на гульки зі своєю компанією, а я залишався в баби Дусі дивитися телевизор. Та цього разу, несподівано, Ігор до мене підійшов і каже:

— Ну шо, ти підеш сьогодні зі мною?

— А можна?

— Ну, тобі ж уже чотирнадцять, ти в нас уже дорослий хлопець. Зараз помиємося і попросиш у баби Дусі.

Ми з Ігорем пішли прийняти літній душ, і я переодягнувся в одяг, у якому приїхав. Ігор побачив і каже:

— Не, ну вообще не піде. Іди до баби Дусі, вона дасть тобі одяг. Ми ж не в клуб ідемо, замажеш все, а по шапці я получу. Заодно запитаєш, чи можна.

Я зайшов в кухню.

— Баб, а можна я з Ігорем сьогодні піду погуляю?

Вона повернулася з таким виглядом, наче я сказав, що зараз піду в колодязь пірнати.

— Чого тобі туди йти? Все дома є. І поїмо, і піч натоплена. Куди тобі йти?

— Та ми просто сходимо, погуляємо.

Вона похитала головою.

— А батько тебе пускав? Все, просись у батька, я нічого не знаю.

— Так а нащо батько? Ми просто підем погуляєм.

— О, знаю я Ігоря, я знаю як ви просто підете погуляєте. Дзвони батьку, питайся у нього, я тебе не пускаю.

— Як же ж, ну чого не пускаєш, ми просто підемо погуляєм. Мені завтра їхати назад, я не буду довго сидіти. Ну, будь ласка!

— Нічого не знаю. Я от буду сидіти нервуватися тут, щоб все було добре.

— Та все буде добре. Ми скоро повернемося, та й Ігор за мною буде дивитися.

— Ой, да буде він за тобою дивитися!

— Буде, він сказав. І попросив, щоб ти мені одяг дала.

Баба Дуся, зрештою, здалася, і почала бурмотіти під ніс:

— Одяг, одяг. Ну добре, давай зараз одяг глянемо тут.

Ми пішли у кімнату, вона відкрила скрині і почала діставати

звідти речі. І дістає звідти одяг мого діда Івана, який він носив, коли ще молодий був. Там були всякі сорочки, штани. Я почав усе те міряти, і мені було так весело, ніби зі старих фільмів, коли дівчата приміряли якийсь одяг, вискакували з примірочних і дивилися на себе. От мені здавалося, що я так само виглядав, тільки музики не було. Прикид в мене був, ніби з іншого століття. Бабуся одягла мене в яскраву жовту сорочку з синіми квіточками і штани зелені, кольору хакі. Вони були такого віку, що я подумав, коли їх робили, то ніхто ще не знав такого слова “хакі”. Я одягнув куртку свого дядька і якусь кепку, що лежала на полиці. На ноги баба дала мені шкарпетки і літні чуні, як валянки, тільки без підкладки.

І в такому наряді я пішов до Ігоря. Він якийсь час обдивлявся мене, а тоді коротко реготнув.

— Ну от, інша справа. Тепер всі дівки твої будуть!

І ми вирушили на гульки.

Вся молодь села Жовтень увечері збиралася біля магазину, де була автобусна зупинка в центрі села. Магазин працював до десятої години, тож треба було усе необхідне купити, а вже тоді йти гуляти.

Дійшли ми до тої зупинки, а там людей багато, може, чоловік десять. Всі кричать, шумлять, деякі руками махають, і всі вже з пивом чи з цигаркою. В селі ж то розваг не так і багато. А я на той момент тільки пару разів пив горілку, і ще ні разу не пробував легкі наркотики. Не те, щоб я цього хотів. Я про це й не думав, бо у мене ніколи не було такої можливості. Тут же все це було прямо на автобусній зупинці, посеред дороги, в центрі села. Ігор познайомив мене з усіма, але, по факту, ми всі і так були знайомі, тому що бачились вдень у селі, коли йшли

на різні города, чи коли корів розганяли, чи коли до Шарапова йшли позичати коня. Кінь в селі пахав за всіх: і орав, і добрива на ньому розвозили, і в ліс по дрова їздили.

Ми постояли, поспілкувався з ними трішки. А тоді знайомий Ігоря, Паша, каже:

— Ну всьо, пішли до мене, там продовжимо.

— В Хату карася? — викрикнув хтось з натовпу, і всі голосно зареготали. Це було кодове ім'я Пашиної дачі.

Дехто побіг взяти ще горілки. Тут її брали на розлив, у якихось спеціальних точках. А тоді ми гуртом пішли до Паші. У нього, як я дізнався, колись була бабуся, яка померла, і по собі залишила хату, яка виявилася нікому не потрібною. Тож Паша зробив з неї місце для збору таких компаній.

Коли ми туди прийшли, одразу стало ясно, чому та хата нікому не була потрібна — це була примітивна, стара будівля, у якої була невелика веранда і вітальня. А складалася хата, по факту, з однієї, середніх розмірів кімнати, у якій всі й тусили. Туалет на вулиці, навіть літнього душу ніде не було видно.

В кімнаті посередині стояв стіл. По периметру скрізь стояли старі дивани різних кольорів та різного ступеню потертості. Я так розумію, їх приносили з сусідніх будівель, коли вони ставали непотрібні, щоб у цій хаті було де сісти. Висіла лампа на дроті, без люстри, просто попід стелею. В кімнаті було достатньо світла. Також була неробоча, побілена піч, і коли ти до неї притулявся, то одразу обмазувався крейдою, тому всі обходили ту піч стороною. А вікна були обклеєні газетами, шибки потріскані, а про штори там і мови не могло бути.

Коли всі позаходили у приміщення, стало трохи тіснувато, але це нікого не хвилювало. На стіл у центрі кімнати постави-

ли яблука, батон і пляшки з-під мінеральної води, в яких, ясне діло, була зовсім не вода.

Ігор в черговий раз повторював жарт, який мені не здавався смішним.

—З мильниці? Теплий самогон? На вулиці? Одне яблуко на закусь? — Звичайно, я в ділі! — після цих слів черговий співбесідник починав заливатись сміхом.

Всі були веселі, жартували і сміялися навіть тоді, коли цього можна було і не робити. Я почував себе серед усього цього ніби в іншій галактиці. Ще й Ігор відійшов від мене, поспілкуватися з якимось хлопцем.

Серед присутніх були не тільки місцеві, а й кияни, які приїхали на літо чи на вихідні до своїх бабусь. Тож це була супер різношерста компанія, навіть я це відчував. Всі були одягнені в сільські прикиди, куртки хакі і робочі накидки. Абсолютно без жодного натяку на стиль, а подекуди навіть без претензії на охайність. Хіба що я виділявся сорочкою, і ще один хлопець із Києва, який був у нових джинсах і куртці. Він був сильно чистий, а я — надто яскравий.

Паша виніс і поставив на стіл водний бульбulyator. Це така конструкція з двох ємностей, які поміщаються одна в одну. Дві пляшки різного розміру, розрізані навпіл.

— Ну шо, поїхали.

Він ставить на стіл якийсь пакунок і починає приготування. До цього дня я бачив таке тільки по телевізору. Спочатку Паша наповнив одну ємність водою, тоді поклав в неї зрізану пляшку. Тоді він замотав горлечко пляшки фольгою, відкрив пакетик і насипав зверху травку. Тоді підпалив і внизу почав набиратися дим.

— Ну що, хто перший?

До Паші підійшов Бурячок, взяв бульбulyатор, зняв фольгу і ротом втягнув дим. Тоді він затримав дихання секунд на десять, закашлявся, віддав бульбulyатор назад Паші, та відійшов. Паша почав готувати наступну порцію. До столу зібралася імпровізована черга. До мене підійшов Ігор.

— Так, ти ще малий, так що курити не будеш. Мені тебе ще до баби вести.

Я кивнув. Насправді, я навіть не знав, хочу я спробувати чи ні, але думаю, що, якби мені запропонували, то я б не відмовився. Всі вже майже викурили, коли Паша гукнув якогось хлопця.

— Ну, Льоха, давай, чого ти мнешся. Давай, спробуй, тобі сподобається.

Той Льоха виявився саме тим київським, у новому одязі. Він якось невпевнено зробив крок до столу.

— Ну, я не знаю, чи хочу.

А з ним був його двоюрідний брат, який тут був місцевий. І він теж почав йому казати:

— Та давай, чого ти. Нічого страшного не буде, кажу тобі.

— Ну ладно.

Льоха теж затягнувся, а тоді Паша зробив порцію для себе, і всі почали знову пити, курити звичайні цигарки і спілкуватися. Я більшу частину часу сидів у кутку, не пив, не курив, а просто спостерігав. Коротше кажучи, відчував себе Антоном в мою першу попийку.

Якби вимкнути картинку і залишити тільки звук, то могло здатись, що розмовляла не накурена молодь в Хаті карася, а еліта в якомусь приватному клубі під Києвом. В одному кутку Ігор розповідав трьом хлопцям, який він збирається купити мотоцикл:

— Я от іще пару місяців попрацюю і куплю собі новий Дукаті.

— А чого саме Дукаті?

— Ну в нього двигун такий потужний і дизайн кайфовий.

— Так то да, але мій батя казав, що там якісь зборки нікудишні.

— Чув, чув. Але це якщо порівнювати з іншими “італійцями”. А так він на ринку один із найкращих. Тим паче, у нього витрата палива мінімальна. А я планую багато кататися. До того ж, я ще вибираю по зовнішньому вигляду. А дизайн там — вищий рівень.

Про мотоцикли Ігор знав багато, він читав спеціальні журнали. Одного разу в туалеті я знайшов ці журнали, і мені стало зрозуміло, чому Ігор по годині міг там сидіти.

— Ну це да. Дівки від нього аж пишуть.

Трішки правіше якась дівчина розповідала абсолютно не зацікавленим в цьому хлопцям про парфуми Діор, які вона купила на минулому тижні:

— Я їх шукала майже місяць. Ніде не було, я вже і не знала, де їх шукати. Та ще й аналогів ніяких немає. А я не люблю, знаєте, коли парфуми надто солодкі. А у Діор вони такі легкі, хоч запах і квітковий...

Хлопці тільки кивали з пустими поглядами. Десь майже півгодини я слухав розмови такого типу, а тоді Паша каже:

— А давайте по другій, там в пакеті ще осталося.

Бульбulyатор пішов по другому колу. Дим стояв такий густий, що аж мені уже стало дурно, хоч я його з бульбulyатора і не вдихав. Тож можна тільки уявити, що там відчували інші. Та за якийсь час я зрозумів, що уява мені не знадобиться — зміни в

поведінці і так чудово демонстрували, хто що відчував. Хтось сидів з відсутнім обличчям, хтось махав руками, деякі бурмотіли незрозумілі фрази і ходили кімнатою, несподівано змінюючи траєкторію, хтось ржав як кінь, в кутку. У мене було повне відчуття, ніби я опинився в якомусь фільмі про наркоманів, аж страшно стало. Та я заспокоїв себе — усі ж свої, до того ж, я тут з Ігорем.

І тільки я видихнув, коли бачу — той киянин, Льоха, вдихає другий раз з бульбulyтора, відходить трохи від столу, сідає на диван і вирубається. До нього одразу підбігає якась дівчина, а хлопець, що сидів поруч, починає ляскати по обличчю, примовляючи:

— Альо, альо, ти чого, давай!

Починається паніка, хтось біжить по воду, починають на нього прискати з рота, дівчина йому руки розтирає. Хлопці збоку гикають:

— Та зараз він прийде в себе, нормально всьо буде.

Тим часом Паша продовжує забивати наступну порцію в бульбulyтор, не відволікаючись на дрібниці.

А хлопець взагалі ніяк не реагує. Я дивлюся на його двоюрідного брата — а він сидить неподалік, увесь білий, дивиться в одну точку і аж трясеться. Я до нього підходжу, питаю:

— Ти як?

А він, облизавши пересохлі губи, піднімає на мене круглі очі і каже:

— А шо ж я бабі скажу?

Я вже не знав, реготати мені з того дурника чи панікувати разом з усіма. Деся поруч починалися розмови про відхід і план Б.

— Так, можемо через городи втекти, нас тут ніхто не бачив і

навіть не згадають.

— Паша точно згадає...

Ну, а киянина через пару хвилин відкачали, всі заспокоїлися, його на вулицю відвели, щоб легше стало. І брату його двоюрідному стало легше від думки, що не доведеться перед бабою відчитуватися. Все добре, в цілому, закінчилося.

Ігор мій тим часом уже добряче накурився. Я дивлюся — він говорить з кимось, а очі у нього заплющені. Підходжу, кажу:

— Ігорю, чуєш, пішли додому, вже друга година ночі.

— Да-да-да, щас підем.

І стоїть далі, говорить, навіть очі не відкрив. Я знову:

— Ну пішли вже додому, баба буде сваритися.

Так я над ним стояв декілька хвилин, аж поки він таки погодився піти. Вийшли ми з хати. Починаємо йти по вулиці, я повертаю до нього голову, щоб щось сказати, і розумію, що очі він так і не відкрив. Тобто Ігор ішов по вулиці на повному автопілоті, повертав там, де треба було, з закритими очима. Такого я ще ніколи не бачив. Аж забув, що хотів сказати. Я просто мовчки йшов поруч, слідкуючи за його поведінкою.

Ми прийшли додому, Ігор на тому ж автопілоті зайшов до хати, роздягнувся, ліг на ліжко і заснув. Я ліг на сусіднє і теж швидко заснув. Для мене то був перший досвід, коли я бачив такі гуляння.

Наступного ранку, коли я йшов на автобус, то дивися на село інакше. Ця дорога, зупинка, де були збори. Там стояли пусті пляшки. Я пам'ятав, що було вчора ввечері. Там лежала чиясь кофта, хтось забувся. Потім сів в автобус і проїжджав Хату карася. Ці заклеєні вікна і це все жахіття.

Одна справа, коли ти засинаєш з бабусею на печі під її пи-

тання, інша – коли ти в Хаті карася з незрозумілими людьми о першій годині ночі обговорюєш проблеми українського суспільства. Атмосфера села для мене змінилася. Село розкрилося з іншої сторони. Свобода від батьків, бо вони були в Носівці. Свобода від одягу і моди, бо там ти не старався одягатися, а дідову кофтину накинув, щоб не вимазатись в крейді, і гайда.

Мене зачепило те, що там був дух свободи. Мене це зацікавило. І решту дороги я обдумував свої відчуття. Я не міг зрозуміти, мені сподобалось чи ні. Тоді я так цього і не зрозумів.

Мене завжди накривала хвиля смутку від того, що дуже швидко пролетіли в селі ці дні, коли ти повертаєшся додому, у звичне місце. Я завжди дивився на ті хати і розумів, що я вже сумую за бабою Дусею. За всією цією безтурботністю. Село в мене асоціювалося з безтурботністю. В Носівці у мене школа, якісь роботи по дому. А в селі нічого, просто спокій, ліс, баба Дуся.

ЧАСТИНА 14

ВСТУП ДО ІНСТИТУТУ

Того літа у мене було менше часу на розваги, ніж зазвичай. Коли ще в травні закінчувалася школа, до нас приїхали дві жіночки. Вони роздали нам брошури і оголосили:

— Ми запрошуємо вас на навчання на молодшого спеціаліста за спеціальностями механік, електрик, а також облік і аудит в Ніжинський агротехнічний інститут.

Вони детально пояснили нам про переваги, які в нас будуть, які екзамени треба буде здавати, а також коли та які бали треба отримати. Спочатку я сидів і слухав їх, як радіо. Я закінчував дев'ятий клас, попереду було ще два навчальні роки, і я навіть ніколи не думав, що у мене можуть бути якісь варіанти, крім школи, бо про вступ в університет думати було ще ранувато.

Та по мірі того, як вони розказували, які бали треба отримати, про можливість подальшого вступу в університет у Києві та про безкоштовне навчання, я зацікавився. Не тому, що захотів туди вступити. Я відчув бажання випробувати свої сили, ніби то якась чергова олімпіада. Я навіть до кінця не розумів, чи хочу я вступати в той інститут.

В брошурах були вказані екзамени і дати їх проведення, я склав їх в портфель, щоб показати батькам.

Нам запропонували обрати з трьох спеціальностей і я обрав бухгалтерію. Я просто прикинув у голові, що з технікою в мене слабувато, з електрикою ще гірше, а от цифри я люблю. А облік і аудит – це ж щось із цифрами. Напевно.

Я прийшов до батьків і розповів про тих жінок, які до нас приходили, і про їхню пропозицію. Вони не мали заперечень, батько тільки спитав:

— Це на бюджет?

— Ну да.

— Ну добре, давай з'їздимо, спробуємо.

Для вступу потрібно було здати два екзамени — математику та українську мову. А тоді десь за тиждень мали вивісити списки з тими, хто пройшов. Першою, на початку липня, я мав здавати математику. До неї я не готувався, бо я її і так знав. Ми з батьком у той день поїхали в Ніжин. Наша дорога починалася з того, що ми виходили на центральну вулицю, чекали маршрутку до вокзалу, яка їхала туди п'ятнадцять хвилин. Тоді на станції чекали електричку в Ніжин, і на ній їхали ще двадцять п'ять хвилин. По прибуттю ми сідали ще на одну маршрутку і їхали в центр міста, де знаходився той інститут. Коли я вперше побачив його, мене вразив масштаб. Це була велетенська будівля, яка складалася з декількох корпусів, які були поєднані між собою коридорами. Після мого невеличкого містечка інститут здавався ледь чи не Хогвартсом.

Через те, що був ремонт парадного входу, ми потрапили все-редину через чорний вхід. Тож перше, що я побачив — невиразні тьмяні коридорчики та старі двері до аудиторій. Та коли ми

минули все це та вийшли до головного холу інституту, я знову відчув грандіозність цього закладу. Хол, актовий та спортивний зал, коридори та приміщення — здавалося, ніби тут усе побудовано для людей, що були вищими за звичайних на декілька метрів.

Під час екзамену я не сильно хвилювався, бо, по-перше — це була математика, і її я знав добре. А по-друге, я прийшов туди з цікавістю, щоб випробувати себе. У мене не було мети вступити.

Я написав екзамен, і ми поїхали додому тим самим способом: маршрутка–електричка–маршрутка. Результати мали оголосити за тиждень. Ми приїхали додому, і мама одразу почала розпитувати:

- Ну як там, важко було?
- Та не, вообще легко. Легше, ніж на олімпіаді.
- Ну харашо. А коли українську будеш писать?
- Десь в середині наступного місяця.
- І що, як ти, готовий?
- Не зовсім. Я українську мову погано знаю.

Мама якусь хвилику подумала.

— То давай ми тебе отправим до репетитора? — І одразу гукнула батька. — Чуєш, Коля? Андрій українську погано знає. Давай його до Галини Дмитрівни відправимо?

На такий розвиток подій я не сподівався, але мене це тільки порадувало. Хоч я особливо і не переймався, мені хотілося довести собі, що я можу все здати на найкращому рівні та вступити на бюджет. Тож репетитор мені в цьому тільки б допоміг.

Галина Дмитрівна була старенькою бабусею, яка вчила ще мою маму. Але вона вважалася дуже класним репетитором, і до

неї їздили багато вступників, підтягували знання з української мови. З наступного тижня я почав їздити до неї на заняття, ми працювали по дві-три години, а тоді я повертався додому і робив домашнє завдання. Це був експрес курс, який я проходив два тижні.

В той період ми з Толіком почали бачитися рідше, ніж зазвичай улітку, бо через заняття і домашки у мене залишалося дуже мало часу. І все ж, увечері я до нього заскакував і розповідав останні новини. І коли я дізнався про результати екзамену з математики, то відразу побіг до Толіка. Він знав, що я хочу себе випробувати цим вступом.

— Пам'ятаєш, я тиждень тому здавав екзамен з математики? Толік кивнув.

— Так от, я в п'ятірці кращих! І це при тому, що я зовсім не готувався. Я і так все знаю.

— Круто. Це класний результат. А коли в тебе українська мова?

— Та вже скоро, десь за тиждень. І якщо бал буде прохідний, то я зможу вступити в Ніжинський агротехнічний інститут. Вони його називають скорочено НАТІ, а повна назва НАТІ НАУ, прикинь?

— То ти таки хочеш туди вступати?

— Та не знаю. Я про це не думав. Мені просто цікаво, який бал я отримаю.

— І як твоя підготовка?

— Трохи важкувато. Мені математика більше подобається.

— Ну то це ж тільки для вступу.

— Ну да. А що там в тебе, як справи?

— Всьо нормально. Міша от приїжджав. Розказував, що вони

там на охоту ходили, на зайця вроді. Він, кстаті, в Києві зараз вчиться, на програміста.

— Круто. І йому подобається?

— Він там не сильно розказував. Наче нормально.

Час пролетів швидко, і ми з батьком знову поїхали в Ніжин. Про те, щоб я міг сам туди поїхати, мови не було. Ми навіть це не обговорювали — я і так знав, що батько в будь-якому разі зі мною поїде. Та й мені так комфортніше було.

Ми сіли на маршрутку, тоді на електричку, а тоді знову на маршрутку. І за кілька зупинок до кінця нашого маршруту я помітив знайоме обличчя. То був Денис, хлопець, з яким я грав у футбол. Він приїжджав до нас з сусіднього села на тренування. Ми не особливо дружили, але він мене впізнав, і мого батька також.

— Привіт.

— О, привіт.

— Куди це ти їдеш?

— На екзамен в технікум.

— О, а я теж на екзамен. Ти в агротехнічний, на українську мову?

— Да, а ти теж?

— Ага. А на кого ти поступаєш?

— На бухгалтера.

— Прикольно, я теж на бухгалтера.

Денис був у шкіряній куртці, до того ж, їхав на екзамен сам. І це робило його в моїх очах дуже крутим, бо я навіть не думав, що можу поїхати до Ніжина сам. До того ж, Ден був старшим за мене на рік, та здавався ніби якимось дорослим, бувалим. Я ставився до нього, як до хлопця, що має досвід у різних життєвих

ситуаціях. Майже як до старшака.

— Пап, це Денис, ми в футбол граємо.

— Здрастє, — Денис потиснув руку батьку, і тут почалася стандартна процедура ідентифікації від мого батька:

— То ти з Дослідного?

— Так.

— Це ти тренуєшся в Осадчого?

— Да, але зараз я вже до Григоровича їжджу, на спорткомплекс в Носівку.

— Я батька твого знаю, він же з Носівки?

— Так.

— А живеш ти де?

— Центральна вулиця, 16. Це біля центру, відразу за парком.

— А, знаю, це там двоповерхівки?

— Так, правильно.

У мого батька була суперсила, він за 5 хвилин спілкування з людиною міг дізнатись всю його родову лінію, знайти спільних знайомих і родичів, коли вони могли бачитись і в яких місцях. Далі вже розмова складалась, наче вони були знайомими багато років. Мій батя всюди був і всіх знав.

Далі ми поїхали вже утрюх.

На екзамені я дуже сильно переживав, бо українська мова — це вам не математика. В математиці, коли не певен у відповіді, то можеш трохи порозмислити над задачкою та щось придумати. А українська мова — це правила. Ти або їх знаєш, або ні.

Та все ж, завдяки Галині Дмитрівні я добре підготувався та був певен майже у всіх відповідях. Я вийшов з класу одним з перших, ми ще хвилин 15 почекали Дена і поїхали всі разом додому.

Як виявилось, у нас з Деном було багато спільного. Ми любили футбол і практично всю дорогу розмовляли про Динамо Київ, Шахтар Донецьк, потім Ден розказав про турнір у селі Червоні Партизани, де він став кращим бомбардиром. На станції Дослідна він потиснув нам руки і вийшов. Наступна станція — Носівка.

Оголосити про результати екзамену мали через тиждень, і я нарешті мав час відпочити та забути усі правила з української мови, які я вивчив за ті два тижні. Моє літо знову стало схоже на всі попередні. Я допомагав мамі, бігав до Макса на лавку та до Толіка.

В той період у нас з Толіком з'явилася нова процедура. Віднедавна у нього починали затікати ноги, і Толік коли сидів у колясці, просив мене ненадовго прибрати підставку з-під його ніг. Я ставив його ноги на землю, і він якийсь час сидів, поки йому не ставало легше.

Цього літа ми гуляли набагато менше, ніж попереднього, і жодного разу не виїжджали далі, ніж за Поворот. Через те, що в приставку ми грати вже не могли, набагато більше часу тепер проводили на вулиці. Переважно тусувалися у Макса на лавці чи у мене в дворі, обговорювали футбол та хокей. Толік дуже любив хокей, він знав назви всіх команд НХЛ, їх статус за сезон, та міг годинами розповідати про особливо яскраві матчі.

Тем Толікового стану здоров'я та мого вступу в інститут я інстинктивно уникав. Мені здавалося, що коли ми піднімали якусь із них, між нами з'являлася незручність.

Для того, щоб дізнатися про результати і побачити списки, треба було їхати в Ніжин. Але мій батько мав в тому інституті знайомих на кафедрі фізкультури. Він подзвонив своєму дру-

гу Максиму Костянтиновичу і попросив глянути, чи є я там у переліку. Ми разом стояли біля телефону, коли голос в трубці об'явив:

— Да, є... Та ще й на бюджеті. Стипендія сто п'ятдесят гривень на місяць, наскільки я пам'ятаю.

Ми з батьком переглянулися. Я почував себе дивно. Звісно, я хотів пройти в список і для цього старанно готувався, але чомусь ні разу не подумав, що я буду робити, якщо таки пройду. Трубка біля батькового вуха знову заговорила:

— Так що, я можу сходити і записати його одразу, що він уже пройшов і буде вчитися. Чи як?

Батько знову глянув на мене, очікуючи на якусь реакцію. Я розгубився. Я майже три місяці готувався і чекав, так ні разу і не подумавши, чи хочу я туди вступати, чи це випробування себе, і чи залишуся я в Ніжині у разі вступу. Тож думати треба було зараз і швидко, бо батько і Максим Костянтинович на тому кінці слухавки чекали на моє рішення. Я почав швидко обмірковувати варіанти. Це ж я, виходить, залишу школу, і буду їздити щодня в Ніжин? А це ж нове, велике місто, я там бував усього кілька разів, це ж, мабуть, цікаво. Будуть нові люди, і буду вчитися на бухгалтера. А ще ж і стипендія, нормальна така. Мені в школі не платять за навчання.

Батько усе ще дивився на мене, і я поволі кивнув. Ніби, ніяких аргументів “проти” не було. Батько заговорив у слухавку:

— Да, Костянтинович, записуй його.

— Отлічно, вітаю! Зараз усе організую.

Вони домовилися, і батько поклав слухавку.

— Ну що, вітаю тебе. Треба мамі зателефонувати, порадувати. І Костянтиновичу шоколадку купити.

Мама якраз була в Києві на зміні. Батько взяв мобільний телефон і почав набирати номер. А мені тоді подумалося, що це ж, напевно, і в мене тепер буде мобілка, бо ж я буду їздити увесь час в інше місто.

Поки батько говорив з мамою, я побіг до Толіка його порадувати, і з порога випалив:

— Прикинь, я поступив!

Толік підняв очі від сторінок журналу.

— Класно. Вітаю. І що тепер?

— Ну все, буду тепер у Ніжині вчитися. А ще в мене буде стипендія, сто п'ятдесят гривень. І батьки ж, напевно, мені мобілку куплять. Зможемо телефонувати один одному.

Толік тільки кивнув, а я продовжував:

— Це ж треба готуватися, бо до навчання залишилося трохи більше тижня. Ми, ймовірно, в найближчі дні поїдемо на базар. Стільки всього треба купити. Треба ж тепер у школі сказати, що я вже туди не повернуся.

Мої слова Толік сприйняв якось без ентузіазму і відповідав тільки тоді, коли треба було. Додому я повертався з дивним відчуттям, що щось не так. Та воно швидко витіснилося моїм хвилюванням з приводу майбутніх приготувань. Коли я повернувся додому то сказав Антону:

— Ну все, чувак, будеш сам тепер ходити до школи. Я поступив в інститут.

Антон стенив плечима:

— То й класно, хоч буду спокійно тепер ходити до школи. Не треба буде бігти за тобою.

Так, у мене була така особливість. Коли я йшов до школи, то дуже поспішав швидше туди дістатися. Звісно, я не те щоб біг,

але йшов досить швидко. Та для Антона, який був нижчий за мене, такий темп означав необхідність бігти поруч.

За кілька днів після того, як я вступив, ми з батьками та Антоном поїхали у Ніжин на базар робити закупки до нового навчального року. Окрім звичних зошитів та іншої канцелярії, батьки вирішили купити мені телефон і портфель. За те, що я вступив на безкоштовне навчання. Мама говорила, поки ми ходили по рядах базару:

— От портфель сам собі вибереш. Зараз підемо у ряд, я там бачила підходящі...

Батьки вирішили купити мені не просто якийсь рюкзак, а, знаєте, такий портфель, у якому в фільмах злочинці і банкіри носять гроші. І мені навіть дозволили самому вибрати саме те, що я захочу. Спочатку я з захопленням оглянув полиці і вже хотів обрати якийсь наворочений портфель, але потім на очі трапились цінники, які дуже швидко повернули мене до реальності. Портфелі були дуже дорогими. Я чув, як батьки обговорювали суму, яка в них була на всіляке приладдя для навчання. Якби я вибрав той портфель, який мені сподобався, то навряд чи нам вистачило на все інше. Тож я, трохи походивши коло них, вибрав один з найдешевших.

Також батьки купили мені телефон і костюм. Бо це ж тепер я мав їздити до Ніжина, і треба було вбиратися відповідно до великого міста.

Та коли настало перше вересня, і я приїхав до інституту, то зрозумів, що я єдиний був у костюмі. По аудиторії ходили хлопці та дівчата у джинсах, кросівках та футболках. І тут я, в костюмі, сорочці, та ще й з краваткою. Ден, як завжди, був у шкіряній куртці. Коротко підстрижений і з сережкою у вусі,

він органічно вписувався в групу студентів і сидів на останній парті з руками в кишенях куртки. Я ж був тим, кого у фільмах показують як того, що вирвався з села. І на другий день я все ж вирішив, що краватку одягати не буду. Костюм протримався ще два місяці. Приблизно раз на тиждень я казав мамі, що більше не хочу його одягати, та вона незмінно відповідала:

— Так а зачем ми тоді його купляли? Нада носить.

І я продовжував його одягати. У мене не було особливого бажання сперечатися. Та, зрештою, я таки зайняв більш принципову позицію, і мама поступилася. Сам костюм мені нічим не заважав, але я відчував себе білою вороною в групі. Тож під кінець жовтня костюм замінили джинси і кофта.

У нас у групі було тридцять чоловік, і з них усього шість хлопців. Ми всі дуже швидко стали одним цілим і здружились. Правда, поки я їздив у костюмі, Серьога та Артем, мої нові однокласники, підколювали мене.

Денис теж вступив до інституту, але не на бюджет, тож його батькам довелося оплачувати його навчання. Отже, до інституту ми їздили разом. З Носівки до Ніжина було три зупинки — Дослідна, Червоні Партизани і Григоро-Іванівка. А тоді вже кінцева — Ніжин. Денис жив у селі Дослідна, тож підсідав до мене в електричку. Електричка, що їхала у підходящий нам час, була всього одна. О сьомій тридцять вона зупинялася в Носівці, о сьомій сорок — в Дослідному. Нашим був тамбур третього вагону, бо перші два вагони були завжди забитими людьми. Всю дорогу до Ніжина ми обговорювали футбол і навчання в місті. У Дена була підписка на журнал “Футбол”, і він розказував мені всілякі цікаві факти та події з матчів. Він знав всіх гравців чемпіонату України.

Перший тиждень навчання пройшов непомітно. Я був дуже заклопотаний, і час летів попереду мене. Тепер я більше часу витрачав на дорогу і повертався додому десь о четвертій. Мене це зовсім не засмучувало, бо спочатку ми їздили до інституту разом з Деном, а тоді до нас підключилася ціла компанія з Носівки. Тож поїздка до інституту для мене була як невеличка пригода з друзями. Ми обговорювали різні події, що сталися в інституті та в усьому світі.

Після повернення з інституту мені треба було бігти робити домашку, якої було багато. Тож звільнявся я набагато пізніше, ніж після школи.

Моє життя різко змінилося, майже все, що я тепер робив, було новим. Люди, яких я бачив, місця, в яких я бував, предмети, що викладали в інституті. Окрім шкільної програми за десятий–одинадцятий клас, яку ми мали пройти за рік, у нас вже була статистика, економічний аналіз та юридичне право. А ще тваринництво та рослинництво, бо ж інститут аграрний. Це було дуже весело — вивчати формули по приросту свиней та телят.

І за цими змінами та браком часу я упустив з поля зору одну річ. В один із днів я стояв в аудиторії під час перерви, ми з одногрупниками обговорювали футбол, і один хлопець сказав:

— А я вчора дивився передачу. Ви знали, що футбол зародився не в Англії?

— А де?

— Багато де. В передачі казали, що схожі на футбол ігри були майже на всіх континентах. І в Китаї, і в Японії.

Тут в розмову вступив я:

— А я знаю ще один цікавий факт. Ви знали, що в Австралії

м'ячі для футболу робили зі шкіри щурів і з сечових міхурів великих тварин?

— Ого.

— Ні.

— Фу, гидота яка. І вони таким грали?

— Ага.

— А де це ти почув?

— Та в мене друг є, він любить усілякі наукові програми. У нього навіть є підписка на журнал “Древо познання”.

— Прикольно.

— Не, ну я б таким точно не грав, навіть якби нормального м'яча не було.

— Та грав би, це ти просто так думаєш, бо знаєш, що є нормальні м'ячі.

— А де цей друг?

— Дома... в Носівці.

— Цікаво, канешно. Ну, може, і справді грав би. Я ж футбол люблю, і якби не було вибору...

Хлопці продовжували обговорювати цю тему, а я, несподівано для себе, розгубився. Я, раптом, зрозумів, що вже другий тиждень майже не спілкуюся з Толіком. Ми бачилися тільки на вихідних, і то один день, бо я мав поїхати до бабусі в Жовтень. Ми трохи посиділи, я розповідав йому, як пройшов мій тиждень, а ще ми зіграли у шахи. Та й то, я провів у нього тільки декілька годин. Тоді вже було холодно і Толік не міг виходити надвір.

“Цікаво, а що Толік робить зараз?”

Це була дванадцята година дня. Значить, баба Катя ще не прийшла дивитися свої новини. Значить, Толік сидить і ди-

виться телевізор. Мені захотілося дізнатися, як він, тож я дістав з карману телефон і набрав його номер. Це був мій перший дзвінок до нього. Тоді досить швидко підняв слухавку.

— Альо.

— Альо, привіт. Як ти?

— Нормально.

— А що робиш?

— Я поїв, зараз мамка мене вивезе надвір, поки ще тепло. Трохи там побуду, почитаю “Древо познання”. Вчора ж новий випуск прийшов.

— О, круто. А у мене перерва... Ну то я побіг, у мене зараз буде друга пара.

— Да, давай. Набирай як буде час. Зайдеш на вихідних?

— Так, обов'язково.

Лінія обірвалася і я повернувся до аудиторії.

Тоді почався новий тиждень, а за ним інший, і я кожного нового дня згадував Тодіка. Мені ставало цікаво, що він робить, інколи я йому телефонував. То були короткі розмови, не довше декількох хвилин, фактично, ні про що. Тодік розповідав, що робить він, я розповідав про те, які у мене сьогодні пари чи щось таке, і ми прощалися. Я відчував, що ми почали віддалятися і почувався розгубленим. Я розумів, що вплинути на це ніяк не зможу.

Якось я навіть попросив Антона:

— Слухай, а ти можеш інколи заходити до Тодіка, бо я не встигаю. А йому там самому скучно.

Антон погодився, але і в нього це виходило не завжди. Я не дуже розумів, що відбувається всередині мене, але це точно було почуття вини. Я не міг уявити, що він робить без мене, і

мені весь час здавалося, що він там один нудиться, йому сумно. Я не міг з цим змиритися і вирішив частіше набирати його по телефону і довше говорити. Також на вихідних я обов'язково заходив до нього, і ми спілкувалися та грали в шахи. Ми вже не могли грати у приставку, а просто сиділи і говорили про мій тиждень чи переказували один одному фільми. Я дивився на годинник і думав: “Так, ще 15 хвилин, і, напевно, піду”. Наші зустрічі ставали формальними, та я все рівно продовжував ходити до Толіка.

Так минуло кілька місяців, та потроху я відчув, що таке спілкування з Толіком “за графіком”, коли я думаю, що сьогодні неодмінно маю подзвонити йому, аж ніяк не краще за його відсутність. Раніше я біг до Толіка з усіх сил, ніколи не задумуючись, скільки годин нам треба провести разом, щоб цього було досить. А тепер я нагадував собі та слідкував за тим, щоб ми з ним спілкувалися певну кількість часу на тиждень. Бо коли тобі п'ятнадцять років, і ти можеш піти на дискотеку і десь позависати з хлопцями, то Толік ставав уже не в пріоритеті. Я намагався заспокоїти себе тим, що від того, що ми з Толіком будемо сидіти і дивитися один на одного, краще не буде, але легше мені від цього не ставало.

Ситуацію ускладнило ще й те, що в мене в інституті з'явилася нова компанія. В першому семестрі у нас були непорозуміння, і я з хлопцями не сильно дружив, та після нового року наше спілкування налагодилося, і ми почали проводити час разом. Вони навчили мене грати в більярд і пити пиво.

У школі в мене не було інших занять, окрім футболу, тому після уроків я одразу біг до Толіка. А влітку, коли у нас була якась гра чи захід, ми завжди брали його з собою. Тепер же в

мене не було такої можливості, бо я був у Ніжині, до того ж, було надто холодно, щоб вивозити Толіка надвір.

Ще мені було неприємно через сусідок. Кожного разу, коли вони мене бачили, то незмінно питали:

— Як там Толік?

Я не знав, що їм на це сказати.

— Ну, так. Нормально.

— Йому гіршає?

— Ну да, гіршає.

І їх відповідь завжди була схожою:

— Ну да, не дай Бог. Не дай Бог таке.

І так казали всі. Ось це “не дай Бог, не дай Бог”, мене неймовірно дратувало. Навіть ще більше, ніж раніше.

Я розумів, що життя моє перейшло на новий етап, а Толік залишився там, позаду, і в мене не було ніяких варіантів, щоб забрати його звідти з собою. Йому доведеться залишитися там, у дитинстві.

ЧАСТИНА 15

РОЗМОВА З ТОЛІКОМ

Моє життя летіло поперед мене. Перший семестр у Ніжині я продовжував старанно вчитися. Робив усі домашки, відвідував заняття, намагався відповідати на запитання, переживав за оцінки.

Моя успішність була високою, особливо в перші два місяці. Та поступово я став помічати, що оцінки в інституті даються легше, ніж у школі. На занятті було ледь чи не вдвічі більше студентів, ніж учнів на уроці в школі, тож викладачі не могли опитати всіх. До того ж, за перші кілька місяців мене добре запам'ятали, та вже ставили хорошу оцінку, бо знали, що я вивчив.

Спочатку я став через раз робити домашку та грати з хлопцями на задніх партах у морський бій. А під кінець осені я, Тьома (мій одноклассник) і Ден почали бігати після пар у комп'ютерні клуби, грати в контр страйк та футбол. Ще мене захопив драмгурток та КВН при інституті. Також я з Деном грав у футбол. Часу на навчання майже не залишилось.

Тренер часто забирав нас із занять та домовлявся, щоб нам ставили нормальні оцінки. Така ситуація мене цілком влаштовувала.

У Ніжині не було батьківського контролю, я відчував себе вільним. Я подружився з хлопцями з нашої групи, і ми разом тусили. В Ніжині я почав ходити на дискотеки в будинок культури, а влітку замість них організували “клетку”. Це огорожений парканом простір, де всередині було щось по типу сцени та діджей. На вході стояв охоронець, який збирав гроші з тих, хто проходив. По факту ж, на таких заходах платили одиниці, бо більшість перелазила через паркан, поки охоронець не бачив.

На вихідних та у вільний час, що траплявся вкрай рідко, я забігав до Толіка, розповісти йому про свої пригоди. Ми обговорювали футбол, хокей та моє навчання. Толік розпитував мене про предмети та викладачів.

— І що у вас, на другий семестр додалися якісь нові предмети?

— Та да, там є парочка. Філософію тепер викладають, і статистику.

— І що, важкі предмети?

— Та не дуже. Філософія нудна, у нас чоловік читає, то він так тихо і повільно говорить, аж спати хочеться. А статистику жіночка веде, то там трохи складно, бо у неї дуже важко списувать.

— Слідкує за вами?

— Та у неї прикол такий — вона трохи косоглаза, і ти ніколи не вгадаєш, куди вона насправді дивиться. Вона вже один раз Дена вигнала з контрольної.

— Нічого собі. Прямо суперсила.

— Та реально. Дивиться в іншу сторону, а все рівно бачить тебе.

— А як з іншими предметами, як оцінки?

— Та вроді нормально. Мені багато оцінок ставлять просто так, бо я за збірну граю і в драмгурток ходжу. Я думав, що в ін-

ституті буде важче, ніж в школі, а виявилось навпаки.

Під кінець першого навчального року я так розслабився, що ми з Деном і Тьомою бігали в комп'ютерні зали уже під час пар. Та я все рівно примудрявся отримувати нормальні оцінки.

За декілька тижнів до закінчення навчання нам оголосили, що ми маємо відробити практику на фермі. Інститут же ж аграрний, тому так треба.

Ми мали відпрацювати на тій фермі при інституті два тижні, щоб нам поставили відмітку в обхідний лист. Тож з початком літа я продовжував їздити в Ніжин.

Збір був біля інституту о восьмій ранку. Там нас розсаджували в автобуси та відвозили на ферму. На місці був прораб, який зранку давав нам наряд на день та йшов по своїм справам. Звісно, більшість часу ми дуркували. Грали в ігри, крали яблука та горох.

Частина робіт була пов'язана з худобою. Треба було доглядати свиней, корів та кур. Для мене все це було звично, а деякі дівчата, що жили в Ніжині у багатоповерхівках, перший раз все це бачили. Вони здивовано витріщалися на живих корів, яких до того бачили лише по телевізору. А коли ми прийшли у хлів та побачили поросят, що бігали між загонами, ніби щури, то почали перелякано пищати.

Для мене це було відкриттям: люди прожили стільки років і ніколи не бачили живу худобу. Я цю худобу пас не одне літо.

Забирали нас годин у п'ять вечора, щоб до шостої ми були вже в інституті. Тоді я повертався додому, та іноді перед вечерею забігав на півгодинки до Толіка, розповісти йому останні новини.

Другий курс пролетів як одна мить. Ніжин став мені вже

рідним містом. На третьому курсі я став задумуватися про Київ. Батьки говорили зі своїми друзями, і всі їм радили, щоб я переводився туди. Для мене Київ — то було місто з іншого світу, я не розумів, як там взагалі люди живуть. Мені запам'яталася фраза моєї матері, сказана під час одного із застіль у моєму дитинстві: “Та в тому ж Києві люди тільки працюють, мають купу вільного часу. У них же навіть городів немає”.

Я дуже хотів у Київ. Здавалося, що все життя, весь рух там, а навколо світ лише сповільнювався. Та у моїх батьків не було грошей на моє навчання. В Ніжині я вчився на стипендії, але, щоб перевестися на бюджет в НУБІП у Києві, треба було знову здавати екзамени.

Влітку, після третього року навчання у Ніжинському агротехнічному інституті, ми з батьком поїхали в Київ, щоб здати екзамени. До того я був у столиці всього декілька разів. А поїхати туди самому — про таке я навіть і не думав.

Для мене за складністю це було рівноцінним польоту у космос. Бо ж у Носівці було три залізничні колії. Яка моя? Куди їхати? А коли приїду до Києва, то куди йти? На яку маршрутку сідати? У Носівці був всього один маршрут — Вокзал–Центр. Не було варіантів, щоб маршрутка поїхала в якесь інше місце. А в Києві ж маршруток багато, з різними номерами. Тож, як і в мою першу поїздку в Ніжин, мене супроводжував батько.

Я мав здавати тільки математику, бо ж уже вчився при університеті в Ніжині. Коли ми приїхали в університет, то я відчув, ніби знову перейшов на інший рівень. Коли я вперше приїхав в Ніжинський інститут, все мені здавалося величезним, просто гігантським, порівняно зі школою. Тепер же мій інститут здавався маленьким та непоказним. У Києві все було

більше — сама будівля, аудиторії, коридори. Ще було набагато більше людей, серйозний контроль, та й завдання були важчі. Від усього цього я розхвилювався і думав, що я нічого не здам.

Моє хвилювання помітив батько, бо коли я вийшов до нього, він сказав:

— Не хвилюйся. Навіть коли не дотягнеш до стипендії, то ми гроші назбираєм. Будеш вчитися у Києві.

Та я все рівно переживав. Мені було важливо довести собі та батькам, що я можу вступити на бюджет. Це був черговий виклик самому собі.

Із моєї групи екзамен намагалися скласти Ден, Вадя і Катя. Нам сказали, що результати будуть уже завтра, тож ми з батьком забрали Дена і Вадю і всі разом поїхали переночувати до родичів, що жили в Києві. Катя з мамою поїхали в Ніжин.

На наступний день ми повернулися в університет. Вадя та Ден не пройшли на бюджет, як і Катя, а я таки вступив і отримав стипендію. Всього на моєму курсі було сімдесят вісім бюджетних місць, а я зайняв сімдесят шосте. Коли я знайшов своє ім'я у списку, ми обнялися. Батько одразу зателефонував мамі, а я — Толіку.

— Привіт.

— Привіт, чувак! Уявляєш, я поступив в Київ на бюджет.

— Ого, вітаю!

— Ага. Це ж я тепер сюди переїду! Ну давай, на зв'язі, я наберу.

Мені хотілося швидше переїхати, відірватися від батьківського дому, потусити. До того ж, це означало, ще тепер не треба буде щодня витрачати багато часу на те, щоб дістатися інституту. Поселитися у гуртожиток можна було вже за декілька днів, тож я повернувся додому тільки щоб забрати речі. Перед

від'їздом я зайшов до Толіка. Ми обговорювали, як я буду там вчитися і що побачу, Толік розповів мені про декілька цікавих місць, які він бачив по телевізору.

— Слухай, і там ще є такий книжковий ринок, Петрівка. Можеш мені час від часу купувати там деякі книги?

— Так, звичайно. Тим паче, я буду приїжджати кожні вихідні. Кажи, коли що треба буде.

На початку навчання я і справді їздив додому кожні вихідні. Батьки давали мені на тиждень продукти і п'ятдесят гривень. Та за місяць я став їздити в Носівку раз на два тижні, тоді раз на три. В мене була така можливість, бо мама працювала в Києві, й у випадку чого завозила мені необхідні речі чи продукти.

В Києві я бачив людей з обмеженими можливостями, які жили повноцінним життям, їздили всюди. Одного разу ми з Антоном пішли на НСК Олімпійський, і під час матчу я побачив, що в першому ярусі сидять інваліди в колясках. Їх через спеціальний вхід привозили на гру. Я одразу загорівся тим, щоб привезти сюди й Толіка. Це ж так круто буде — разом вживу подивитися матч.

На наступний день я набрав Толіка:

— Привіт, чувак. Шо ти там?

— Та нормально все. От зараз поїв, хочу телевізор подивитися.

— Слухай, а ти хотів би побувати на футбольному матчі?

— Це як?

— Ну, побувати на Олімпійському, на грі.

Толік якось мить помовчав.

— Думаю, да. Було б цікаво. А це якось можна зробити?

— Ми з Антоном вчора були на грі, і я побачив там спеціальний сектор для інвалідів. Думаю, це легко організувати. Давай

я дізнаюся всі деталі та наберемося.

— Добре, давай.

Наступний день я займався цим питанням. Спочатку треба було придумати, як доставити Толіка в Київ. Для цього треба найняти бусік. Далі треба було оформити заявку, отримати дозвіл на провезення Толіка у той ярус. От і все. Загалом, процедура була легка. Ввечері я набрав Толіка:

— Короче, Толян, я все дізнався. Треба бусік взяти і там пару заяв оформити, от і все.

— А де ми той бусік візьмемо?

— Ну, орендуємо. Чи пошукаємо, може є у когось зі знайомих.

— А назад як?

— На тому ж бусіку.

Толік мовчав.

— Так що, будемо організовувати? На наступному тижні матч буде.

— Та це морока. До того ж, матч буде ввечері, а це холодно. Та й на тому бусіку важко буде їхати. Не треба, напевно.

Голос Толіка звучав винувато. Ми ще трохи посперечалися, але все зводилось до одних і тих же аргументів: холодно, зайва морока, буде незручно. Спочатку я засмутився, а тоді зрозумів, що Толіку просто важко. У нього вже давно не було азарту всюди їздити, бачити нове. Ми навіть з двору рідко з ним виїжджали. Та й особливо їздити не було куди. Наша компанія розвалилася. Ясік уже не приїжджав у Носівку, а з Жекою та Вадею я зустрічався хіба що тоді, коли виходив у місто, на дискотеку. Ми віталися та проходили повз.

За кілька тижнів після нашої спроби організувати виїзд Толіка на матч я наткнувся в інтернеті на рекламу фонду, що фі-

нансував здійснення мрій людей з обмеженими можливостями.

Я знову загорівся ідеєю кудись вивезти Толіка. Можливо, якби це було місце, в яке він дуже хотів потрапити, Толік би погодився. Під час наступного візиту в Носівку я спитав у нього:

— Слухай, а якби в тебе була можливість побувати де завгодно в світі, куди б ти поїхав?

Толік відповів майже одразу:

— На Ніагарський водоспад. Це дуже круте місце, я по телевізору бачив. Уявляєш, кожну секунду з нього падає близько трьохсот тисяч тонн води. А ще він знаходиться на кордоні Канади та США. Можна і з того, і з того боку його роздивлятися.

Толік почав розповідати мені цікаві факти, а тоді загалом про водоспади та їх особливості. У нас уже давно не було розмов на такі теми, про цікаві факти. Останні кілька років ми обговорювали лише спортивні події та моє навчання.

Усе, що розповів мені Толік, я запам'ятав і вирішив, що маю організувати для нього поїздку. Спочатку треба було вивчити всі технічні моменти. Виявилося, що фонди повністю не покривають витрати, навіть якщо підтвердять участь у програмі. Треба доплачувати половину суми. Ще необхідно, щоб у подорож з людиною їхали два санітари, для гарантування безпеки і комфорту. А ще треба було заповнити безліч форм, заявок, подати купу документів та довідок.

Декілька днів я вивчав це з азартом, вихоплював по півгодини, щоб посидіти над документацією та в усьому розібратися. Толіку я нічого не казав, бо хотів зробити сюрприз.

Та за тиждень мене почали брати сумніви. Ця поїздка потребувала серйозних затрат та енергії, довгих перельотів, транспортування. Я відчув, що думка, яку мені озвучували батьки

багато років тому, що Толіку важко кудись далеко їхати, стала і моєю. Я дивився на Толіка і розумів, що і справді це буде для нього важко витримати. Поступово, я все менше часу приділяв тому, щоб розібратися з поїздкою, та через пару тижнів зовсім кинув цю ідею.

За кілька років наше з Толіком спілкування скоротилося до телефонних дзвінків та зустрічей раз на декілька місяців. Та й то, під час моїх відвідин ми вже не могли дуркувати, як раніше. Стан Толіка погіршувався, з часом йому стало важко сидіти через викривлення хребта.

Я часто згадував його, коли переповідав новим друзям про наші пригоди, чи ділився фактами, які Толік розказував мені. В такі моменти на мене накочувалися спогади, і я телефонував Толіку. Але він усе рівно телефонував мені частіше. Я відчував, що ми все більше віддаляємося, але не міг з цим нічого зробити. Коли я навідувався додому, то переживав, мені було не по собі від того, у що перетворилося наше спілкування. Але в Києві почуття затуплювалися. У мене просто не було часу на переживання, я весь час був чимось зайнятий, та й проблем, над якими треба ламати голову, було достатньо. У Києві моє життя тільки набирало обертів.

Ще на останніх курсах навчання я пішов працювати помічником бухгалтера, а на п'ятому курсі зустрів своє кохання. Ми все дитинство прожили в Носівці, але спілкуватись почали тільки в Києві. Потім ми з Аллою почали зустрічатись. За рік після знайомства я зробив пропозицію. Ми придбали квартиру, взяли іпотеку. Часу ні на що не вистачало, і в кращому випадку я приїжджав у Носівку раз на місяць. А ще за рік почалася війна на Донбасі.

На той момент ми з Толіком уже мали акаунти в Фейсбуці.

Я там іноді спілкувався з друзями, але з Толіком ми більше зідзвонювалися. Десь в середині зими дві тисячі п'ятнадцятого я зайшов у профіль Толіка в Фейсбуці і побачив, що у нього майже дві тисячі друзів. Я набрав Толіка:

— Привіт, Толян.

— Привіт.

— Слухай, а що це у тебе стільки друзів на Фейсбуці?

— Та то я додаюся до всіх, шукаю людей.

— Для чого?

— Щоб поширювати корисну інформацію. Я ж репости роблю з різних каналів, підтримую наших хлопців на цифровому фронті. Пам'ятаєш, я ж тобі теж кидав?

— А, так.

Толік декілька раз на тиждень надсилав мені різні пости про новини з фронту.

— Ну от. Я сиджу у різних групах, які роблять публікації про наших бійців, перебіг війни та розвінчують фейки. Чи там просять про допомогу волонтерів. І я роблю звідти репости, щоб розповсюдити цю інформацію. Намагаюся зробити так, щоб це побачила якомога більша кількість людей. Ти не уявляєш, наскільки важливо поширювати таке. Бо у наші дні війна ж ведеться не тільки у полі. Це й інформаційна війна, а фейкові акаунти тільки й роблять, що намагаються облити нас брудом. Вони стільки всілякої дезінформації поширюють. Тож, треба їх атакувати у відповідь. Треба, щоб люди знали, що відбувається у нас на кордоні!

Такого запалу від Толіка я не очікував, і спочатку навіть розгубився.

— Ого. Ну, ти молодець.

— Та я роблю, що можу. Зараз з'являється все більше волон-

терів, тож я не один. Деякі їздять на фронт, деякі, як і я, поширюють правильну інформацію. У нас ціла спільнота.

— Це круто, Толян.

Після розмови я ще раз зайшов на його сторінку у Фейсбуці. До того він усього кілька разів репостив різні події про футбол та хокей. Але тепер у мене навіть не вистачило терпіння перемотати його стрічку до кінця. Там були фотографії з фронту, патріотичні вірші на політичні меми та ще багато чого в такому дусі.

Для мене відкриття цього напрямку діяльності Толіка стало несподіваним. Спочатку я не надав цьому великого значення, навіть після того, як побачив його стрічку. Але під час наступних наших телефонних розмов Толік кожного разу піднімав цю тему. Також він просив мене купувати на Петрівці книги українських авторів про війну, і не тільки там. Я їздив в якісь незрозумілі підвали в Києві, шукав підпільні видавництва, де Толік замовляв ті книги. Навіть не знаю, де він їх знаходив.

Толік дуже категорично говорив на тему війни, і з часом мені стало важко підтримувати подібні обговорення. Толік завжди був уважний до думки інших, ми часто дискутували з приводу питань, погляди на які у нас розходилися. Та в плані політики він не приймав іншої думки, навіть трохи відмінної від його. Толік говорив категорично, і якщо я казав щось, що йому не подобалося, одразу розпалювався і починав мене переконувати. З часом я став уникати розмов на політичні теми.

Я дивувався тому, що Толік так любив свою країну. Я був за нього радий. Мені було спокійніше, бо я знав, що у Толіка було заняття і спільнота, в якій він почував себе ком-

фортно, та знав, що робить щось важливе. Я дуже переживав, що залишив Толіка наодинці з телевізором та книжками. Тепер же мене абсолютно не турбувало, чим саме він займається, головне, що йому це подобалося.

Під кінець зими я наткнувся в журналі “Men's Health” на інтерв’ю італійського нейрохірурга Серджіо Канаверо. Я побачив словосполучення “пересадка голови” і на мить завис. А тоді одразу почав читати статтю. У ній нейрохірург заявляв про те, що планує у найближчі три роки здійснити першу пересадку голови людини. У журналі розповідалося про етапи проведення операції, дані про успішні тестування на мавпах та щурах, а також повідомлення, що лікар шукає добровольців.

На мене ця стаття справила неймовірне враження. Це ж був справжній шанс для Толіка на нове життя. Його стан невпинно погіршувався, тож втратити йому було, по суті, нічого. Коли Толік втомлювався сидіти, то просто падав на ліжко, і просив мене чи тьотю Нелю поправити йому ногу. Я одразу вирішив пошукати якісь контактні дані цього Серджіо Канаверо.

На наступних вихідних я приїхав у Носівку, і майже відразу пішов до Толіка. Мені не терпілося з ним поговорити. Я зайшов до нього у двір і відчинив двері до хати (тьотя Неля ніколи їх не закривала), пройшов поріг та відчинив іще одні двері. З кухні одразу виглянула тьотя Неля.

— Здрасьте!

— Здрасьте, Андрюша. Ти на ці вихідні приїхав?

— Да, тьоть Нель. Зараз рідше виходить, але приїжджаю.

— Да, да, добре. Толя у себе в кімнаті, вже поїв.

Я пройшов через вітальню і зайшов у кімнату. Толік лежав на правому боці.

— Здоров, Толян!

— Привіт.

Толік продовжував лежати, не рухаючись. Я підійшов до нього, і він витягнув пальці, імітуючи рух того, ніби простягнув руку для рукостискання. Я потиснув йому руку і сів на ліжку навпроти.

— Як ти?

— Та нормально. О котрій ти приїхав?

— Та я виїхав о сьомій п'ятнадцять з Києва, о пів на десяту вже був тут, у Носівці.

— Ясно. Так що, електричка там забита була?

— Звичайно, субота. Всі їдуть за продуктами.

— Понятно.

— Сьогодні зранку йшов з общаги до маршрутки через ліс Голосіївський, то собаки майже напали на мене, гавкали так близько. Вони там стаями бігають.

— Ти осторожно там, краще ходи там, де люди є.

— А як у тебе справи, в цілому?

— Та всьо теж добре. Бачив мій останній пост на фейсбуці?

— Так, це щось там відносно волонтерів, яких обстріляли?

— Так, їхали вони, везли медикаменти, з красним хрестом, їх все рівно розстріляли мудаки ці! А фейсбук, до речі, цей пост потім заблокував. Видно, якісь гади знову поскаржилися!

Я відчув, що Толік починає заводитися, і спробував змінити тему. Я кивнув на стіну навпроти:

— А що це ти прапор України повісив? Не бачив його раніше.

Толік прослідкував очима за моїм кивком.

— Да, то не просто прапор. Це до мене волонтери заходили, наші, з Носівки.

Я почав уважніше вивчати прапор, який висів у Толіка над ліжком. Він із купою написів по типу: “з повагою, Толіку”, “для Анатолія”. Ще на початку Толікової діяльності в фейсбуці я ставився до цього, як до захоплення. Мені здавалося, що його активна проукраїнська позиція в соціальних мережах була як хобі, яке розважало Толіка. Бо, насправді, в нього було не так багато розваг. Але з кожним тижнем я все більше розумів, що це дуже важливо для нього. Тепер до нього ще й волонтери почали приїжджати.

— Да, прикольно. Я дивлюсь, у тебе ще тут якісь наклейки, і календар з фотками з Донбаса.

— Так, це також я замовив, мені привезли. От візьми, візьми. Там фотки з аеропорту і території, яку називають промзоною Авдіївки. Всі кошти від продажу календарів ідуть на допомогу військовим.

Я почав перелистувати календар, де були жахливі фото зруйнованих будинків. На деяких фото були зображені солдати, всі в бруді, але з посмішками на обличчях. Від цих фото мені стало не по собі. Поки я перелистував календар, Толік продовжував:

— А ще я купую книги. Я і тобі купив. Називається “Яйце динозавра”. Це український автор, він молодим помер. Але тобі сподобається.

Я подякував Толіку. Останнім часом він почав часто дарувати мені книги українських авторів.

— Та я взагалі з тими хлопцями добре так поспілкувався. Я

їхні пости репошу. То вони приїхали, привезли мені прапор з фронту. Он, бачиш підписи? То наших військових.

— Круто. Часто вони приїжджають?

— Хто як. До мене вже пару разів Святослав приїжджав, ми зідзвонюємося, переписуємося у фейсбуці. Він волонтер, займається всілякою волонтерською діяльністю. Ще він привозив до мене Юрія, то поет зі Львову. А ще соліста одного відомого гурту, Андрія. Я з ними всіма час від часу переписуюся. Вони кажуть, що ще приїдуть.

Я ліг на сусіднє ліжко, так само, як Толік, щоб наші очі були на одній лінії. Ми лежали навпроти, дивлячись один на одного.

— Чуєш, Толян, я от одну штуку прочитав у журналі. Ти знаєш такого нейрохірурга, Серджіо Канаверо? Він зараз займається пересадками частин тіла?

Толік трохи помовчав.

— Так, так, ніби знаю. Він там руку комусь пересадив, чи щось таке.

— А знаєш, що він зараз займається питаннями пересадки голови?

— Та може й чув. Не сильно в це питання вникав.

— Коротше, я прочитав в журналі, що він зараз працює над пересадкою голови. До нього вже не раз проводили досліди на приматах. У них виходило досягнути того, щоб у пересаженій голови звужувалися та розширювалися зіниці. А Канаверо недавно успішно пересадив голову шуру, і у того навіть залишилися рухливі функції. В статті було написано, що це через якийсь новий гель, що здатен допомогти спинному мозку регенерувати. Це ж який прорив для медицини!

— Прикольно.

— Ага. І зараз Канаверо шукає добровольців, щоб через декілька років провести таку операцію на живій людині!

Я замовк, очікуючи від Толіка якоїсь реакції, але він мовчки дивився на мене. Я поволі продовжив:

— Ну і я подумав, можливо, треба розглянути цей варіант для тебе?

— Що ти маєш на увазі під “розглянути для мене”?

— Канаверо поставив собі ціль, щоб успішно пересадити людську голову, і йому для цього потрібні бажуючі. Вони, напевно, зараз відбирають кандидатів, шукають. То, може, знайти контакти Канаверо і написати йому?

— Так, я не зрозумів. Ти хочеш, щоб мені спробували пересадити голову?

Я, трохи здивований, відповів:

— Ну да. Я про те, що може спробувати піти цим шляхом. Тому що в твоїй ситуації, у тебе ж мозок абсолютно здоровий.

Толік на хвилину замовчав, потім сказав:

— Ну да, але який там відсоток успішної пересадки?

— Не знаю. Зараз він пише, що у приматів цей відсоток наближається до нуля. Але він планує, що в найближчі три роки цей відсоток зросте. Це буде порядку десяти-двадцяти відсотків вірогідності успіху.

— Тобто десять відсотків вірогідності успіху, що я виживу?

— Ну так. Але це хоч щось, варто спробувати.

Толік відповів:

— Ну, я не готовий так ризикувати.

Я завмер. Такої відповіді я не очікував. У своїй голові вже вирішив за Толіка, що це надзвичайна можливість, і, звісно, він

скористається цим шансом, залишилося тільки знайти контакти Канаверо. Яка різниця, які там ризики, коли є вірогідність того, що Толік зможе жити у здоровому тілі? Я навіть не подумав, що Толік може бути проти цього. Я знову заговорив:

— Ну да, десять відсотків вірогідності, але хіба це важливо? Треба спробувати, бо хіба ж це...

Я перервав сам себе. Я хотів сказати: “Хіба ж це життя?”

Але на половині речення зрозумів, наскільки грубо, з моєї сторони, буде так сказати Толіку. Але, хоч я і встиг зупинитися, по Толіковим очам було видно, що він зрозумів, що я збирався сказати. Він витягнув губи у щось схоже на посмішку і сказав:

— Ну так, у мене не саме цікаве життя. Але я не готовий ним ризикувати заради того, щоб на мені протестували пересадку голови. Я ціную його, і не хочу йти на такі ризики.

Від слів Толіка я заціпенів. Мене накрила хвиля огиди до себе, бо я зрозумів, наскільки егоїстично мислив. Тільки в цю мить я зрозумів, що сприймав Толіка, ніби якусь деталь, яку треба відремонтувати. Тобто я навіть не думав про його емоції, почуття, бажання чи небажання приймати ризики. Я думав: “Толік зламаний, його треба полагодити, і я знайшов таку можливість”. І ці думки були жажливими. Такого не було, коли ми були дітьми.

Толікові слова вилили мені на голову відро холодної води. Я завмер і не був здатен поворухнутися чи сказати ще щось. Я навіть не міг дивитися в очі Толіку, тому заплющив їх і так і лежав, в сутінках і тиші.

В якийсь момент мені здалося, що я зараз засну. А, може, я і справді почав дрімати. З заплющеними очима було безпечно, а в кімнаті — тепло. З цього стану мене вирвало питання Толіка:

— Коли в Київ?

Я відкрив очі і поглянув на Толіка. Він лежав там само, у тому ж положенні, і дивився на мене, ніби нічого не сталося. Усе ще перебуваючи в стані напівсну, я відповів:

— Завтра планую, в неділю. Треба поїхати пораніше, а то електричка буде забита знову.

— Ясно. А як там у тебе робота?

— Да все добре. Зараз бачиш як, приїжджаю рідко, тому що на вихідних треба працювати. Не встигаємо, робимо калькуляції, розраховуємо все.

— Ясно.

— Та таке, зараз особливо нема грошей кудись їздити гуляти. Зараз робота, з роботи додому. От це у Носівку приїжджаємо хіба що.

— Ясно, зрозумів. Футбол дивишся, чи бігаєш хоча б?

— Да так Толян, дивлюся. Рідко. Бігаю ще рідше. Хотілося б більше, але ж я кажу, зараз на роботах. Зранку на сім годин їдеш, ввечері приїжджаєш о восьмій, то вже не до футболу.

— На цьому ж тижні Ліга чемпіонів, будемо зідзвонюватись.

— Да, да Толян. Будем набираться. Ти телефонуй мені, я завжди в обід намагаюся виходити, щоб ми могли поговорити.

— Да, я так і стараюсь, щоб десь мені там мама подавала телефон в обідний час, щоб у тебе була можливість поговорити.

— Ага, — я подивився на годинник, побачив, що вже пройшло майже дві години, а мені треба було ще до бабусі зайти, побути з батьками, Антоном. — Ой, Толян, мені вже треба йти. Пізно вже.

Толік ледь помітно кивнув, і я встав.

— Ну все тоді, давай, будемо на зв'язку.

Він знову розігнув пальці, розкриваючи мені руку. Я її потиснув.

— Ну всьо, Толян, баті привіт. Я погнав.

— Давай.

— Може, тебе посадити?

— Та не, я полежу. Тоді мама прийде, я попрошу, вона посадить.

— Ну добре, пока.

Я вийшов з кімнати. Тьотя Неля, як і на початку нашої розмови, була на кухні. Я почав взуватися, вона виглянула у вітальню.

— Всьо, до побачення, тьоть Нель.

— Бувай, Андрюш. Заходь, заходь коли буде можливість.

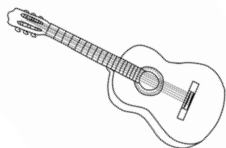
— Дякую, зайду.

Я вийшов на вулицю, вдихнув вечірнє повітря і пішов додому. Проходячи повз будку Шарика, я кинув на неї погляд. Шарик давно помер, а нову собаку вони так і не завели. Нова хвіртка відкривалась легко і більше не пружинила назад. Я ступив на пусту вулицю Котовського.

Відчуття незручності перед Толіком за сказані слова все ще висіло наді мною. На мене накотилися спогади минулого. Коли влітку ми з Толіком їздили в центр, у закинуту школу чи на річку. І взагалі, спогади дитинства, коли не було ніяких турбот. Як я їздив до баби Дусі пасти корів з Ігорем, як лежав там на печі. Тепер до баби Дусі я їздив дуже рідко, та й вона практично не виходила зі своєї кухоньки. Рідкі дзвінки та її голос на іншій стороні слухавки: “Слухаю”. Це завжди мене дуже тішило і нагадувало про минулі часи... Залишилися тільки спогади, ніби з іншого світу, іншого життя. Щось схоже я завжди відчував, коли йшов від Толіка. Розмови з ним повертали мене у дитинство, і якийсь час я ще прокручував у голові спогади про наші пригоди.

Я дійшов до свого двору, до хати і побачив, що мама вже накрила вечерю. Антон, не дочекавшись мене, вже закидав собі щось до рота. Батько витягав із духовки запечену качку. Я зачинив за собою двері та подумав, що таких спільних, теплих моментів не так багато, і треба їх цінувати більше.

ЧАСТИНА 16

САНЯ

Влітку 2015 року ми з Аллою вирішили полетіти за кордон. Це була моя перша подорож за межі України. Це була ідея Алли, бо до того всі мої поїздки на море були пов'язані з Кримом чи Одесою. У мене навіть думки не було, що може бути якось інакше.

Тож ми взяли квитки до Чорногорії. До моменту, поки ми сіли на літак, я особливо не думав про те, що для мене це незвичайний досвід. Я погодився, що такий варіант підходящий, та й усе. Та коли ми вже злетіли в повітря, до мене дійшло, що я вперше знаходжуся на велетенській машині в повітрі та зовсім скоро перетну кордон своєї країни, де я народився і провів усе життя. Усвідомлювати це було дуже дивно.

Того ж літа Антон переїхав до Києва. Він вчився і працював у ІТ сфері. Ми обидва були дуже зайняті і майже не спілкувалися. Зідзвонювалися раз на тиждень, а ще рідше зустрічалися. Зате час від часу ми разом подорожували Україною. В цей період ми рідко їздили в Носівку, раз на три тижні, а іноді навіть раз на місяць.

У Сані народився син, Тьома. На той час він жив у Києві зі своєю дружиною. Саня давно хотів дитину і дуже цьому радів. Тепер усі наші розмови були переважно про Тьому — він відправляв нам його фотографії, розповідав під час розмов по телефону, як він росте. Та бачилися ми з ним дуже рідко. З народження сина Саня почав дуже багато працювати. Забезпечення родини та оренда квартири в Києві потребували чималих коштів. Саня за освітою був електриком, і у нього були золоті руки. Він вмів усе. Тож він ще й фарбував стіни, прокладав електрику, заливав підлогу, паркет робив — все й не перерахувати.

Саня по характеру був не таким, щоб через це комусь жалітися чи сумувати, він завжди залишався веселим і на позитиві. Одного разу на роботі я слухав плейлист, та мені трапився трек гурту “Сектор Газа” під назвою “Туман”. Цю пісню Саня грав мені на гітарі та включав на магнітофоні, коли я був малим. А мені тоді від цього було дуже смішно — бо ж я дитина, а пісня з матюками, що може бути веселіше.

Мене так пробрала ностальгія, що я відразу його набрав.

— Альоу.

Голос у Сані був захеканий.

— Ти там зайнятий?

— Та я на роботі. Кажі, що там?

— Та прикинь, слухав музон і трапилася пісня “Туман”. Я зразу про тебе подумав. Помниш, як ти нам включав?

І тут Саня починає співати:

— И мертвый месяц еле освещает путь.

И звезды дают нам на грудь — не продохнуть...

— Аха! Ти пам’ятаєш!

— ...И воздух ядовит, как ртуть, нельзя свернуть, нельзя шагнуть!

І ми разом заспівали у слухавку:

— И не пройти нам этот путь в такой туман!

Саня розсміявся:

— Ну всьо, ладно, мені доробить тут дещо треба.

— Ну да, давай, пока. Обняв-подняв.

Ми здзвонювалися з Санею дуже рідко, та навіть після коротких розмов з ним я відчував тепло, ніби знову на мить опинявся в дитинстві.

Того ж року Антон зібрався їхати зі своїм партнером по бізнесу у Чехію. Відпочити, та й у них були якісь справи по роботі. Він набрав мене за тиждень до вильоту, щоб повідомити новину. Звісно, я зрадів.

— Чувак, та це ж круто! Ви літаком полетите?

— Да, бо часу дуже мало. Треба вкластися у чотири дні.

— Ну я тебе вітаю. Ти ж знаєш там правила, що не можна у літак воду проносити? Та й узагалі, будь-які ємності, об'ємом більше ста мілілітрів.

— Так, знаю, звичайно.

Антон, у принципі, був більш продвинутий у таких штуках, ніж я. Але я, як старший брат, і, до того ж, людина, що вже подорожувала літаком, просто не міг його не повчати.

Антон мав летіти рано вранці дванадцятого жовтня.

Ввечері напередодні мені зателефонував батько. То була середа, пізній вечір. Ми здзвонювалися з ним пару раз на тиждень, обмінювалися новинами, але, зазвичай, батько не телефонував мені так пізно. Хіба що, коли була Ліга чемпіонів, але в

той день футболу не показували.

— Привіт, пап.

— Привіт. Андрей... Ти тільки спокійно, уже нічого не змінити. — Він трохи помовчав, дихаючи у слухавку. — Сані нема.

Спочатку я не зрозумів сенсу сказаного. Сані нема? Як це, нема? Мені знадобилося декілька довгих секунд, щоб зрозуміти сказане.

— Саня... помер?

— Так. Він був на будівництві. І випав з вікна п'ятого поверху.

Я не знав, як на це реагувати. Усередині все провалилося у порожнечу, я втратив здатність думати. Світ ніби перестав бути реальним. Я навіть забув, що тримаю у руці телефон, і здригнувся, коли батько знову заговорив:

— Ми не знаємо, чи говорити Антону. В нього ж виліт у Чехію, його перша поїздка.

— Да. — Я не відразу зрозумів, про що говорить батько. — Ні, чекай. Ти про що? Як це, не говорити Антону?

— Ну, ми ж не знаємо, як він відреагує. Ми думали, може хай злітає, а вже тоді...

— Ні, так не можна. Він сам має вирішити, що робити. Це питання, де людина сама повинна прийняти рішення. Якщо ми не скажемо, він може образитися. Я його наберу.

— Ну добре. Треба буде привезти тіло Сані, я скину тобі адресу моргу. Похорон буде в четвер. Ти зможеш?

— Ну звичайно. Пап, дай мені маму.

Він передав слухавку мамі, та я не відразу зміг заговорити.

— Мам... прийми мої співчуття, я не знаю що сказати, це трагедія.

— Добре, завтра там допоможи папці організувати все. Ми за-

раз підемо казати діду з бабою, я з ними буду.

Моя мама в дитинстві вже поховала одного брата. Вона завжди тримала себе в руках і була непохитна. Ніколи до цього моменту я не бачив, щоб вона проявляла слабкість. Але зараз я відчував, що вона потребує підтримки.

— Люблю тебе, будь ласка, тримайся...

Я одразу подзвонив керівнику, пояснив ситуацію, і він дав мені вихідний. Зробивши це, я поклав слухавку і якийсь час просто сидів, дивлячись у простір. Не було ні сліз, ні злоби, ні емоцій — просто порожнеча всередині. Сані нема. Як таке може бути? Йому ж тільки но виповнилося тридцять п'ять років. Думка про те, що десь там він уже не живе була якоюсь чужорідною. Через постійну зайнятість ми бачилися з ним рідко, та мені достатньо було знати, що він існує, та я можу зустрітись з ним у будь-який час. Я на це й розраховував: наберу в будь-який момент і відразу зустрінемось. А тепер не зможемо. Востаннє ми говорили з ним тоді, коли я згадав пісню та ми разом співали. Вже пройшов майже місяць, і все ніяк не було часу набратись. Я чув у своїй голові його голос, що співав рядки з пісні. От би ми тоді поговорили довше.

За якийсь час я згадав, що маю набрати Антона. Він взяв слухавку майже одразу.

— Привіт, Андрійко! Що ти там?

— Привіт. Ти де?

— Дома, рюкзак вже склав, зараз буду лягати.

— Мені щойно телефонував батько. Будь ласка, спробуй спокійно відреагувати. Саня загинув.

У слухавці повисла тиша. Напевно, так само довго чекав на якусь реакцію і мій батько. Я терпляче мовчав у відповідь,

поки Антон зрозуміє сказане, а в очах почали збиратись сльози. Зрештою, він озвався:

— Як?

— На будівництві. Випав з п'ятого поверху.

У слухавці повисла тиша, але тільки на секунду. Наступної миті я почув стільки лайки, скільки не чув від Антона за все його життя. Мати в перемішку зі сльозами й вигуками.

Я був близький із Санею, але Антон більше. З самого дитинства Саня весь час тягав його з собою, вони часто їздили разом на рибалку. Після переїзду в Київ він приїжджав дуже часто до Сані, залишав у нього свої речі. Та й із його дружиною та сином, на відміну від мене, він спілкувався значно більше.

Коли Антон трохи заспокоївся, я сказав:

— Слухай, я не міг тобі про це не сказати. Але ми з батьками вважаємо, що тобі не варто скасовувати свій політ до Чехії. Не треба тобі на все те дивитися.

— Я подумаю, пока.

І поклав слухавку. Через півгодини мені прийшла смс від Антона: “Я полечу”.

Я розумів його. До того я був на похороні декілька раз, хорошого там мало. Антон же людина, яка переживає труднощі на самоті, закрившись від усього світу, всі емоції він тримає десь глибоко всередині.

Наступного ранку я поїхав у морг, щоб забрати тіло. Треба було трохи почекати — там завершували якісь процедури. Батько приїхав до Києва маршрутною, разом з ним приїхали двоє хлопців, яких я не знав — допомогти переносити труну. Ми обнялися і трохи постояли мовчки.

— Як там баба Галя? Як дід?

Це ж помер їхній син, якому було усього тридцять п'ять. Я навіть уявити не міг, у якому вони стані.

Батько поволі сказав:

— На кладовищі вже місце знайшли. І собі два місця поруч відразу забронювали, бо хочуть біля сина лежати.

Якусь мить ми дивилися один на одного, а тоді батько відвернувся і заплакав. У такому стані я бачив його всього раз, коли я був ще малий.

Тоді батьку діагностували хворобу легень, і його відправили у диспансер на півроку. Нам не можна було з ним контактувати, тож ми приїхали усього раз, і нам дозволили спілкуватися тільки на відстані.

Коли батько повернувся додому, ми його зустрічали. Він зайшов із сумкою у будинок, посміхнувся нам. Ми обнялись. Після цього батько різко кинув сумку і майже побіг у ванну. Через пару хвилин я пішов за ним — хотів його розпитати. Коли я зайшов у ванну, то побачив у дзеркалі відображення батька, який стояв у душі та мовчки плакав. Він півроку практично не бачив нікого з рідних.

Мій батько — неймовірно позитивна людина, і з тих пір я жодного разу не бачив, щоб він проявляв такі емоції.

До сьогоднішнього дня.

Коли нас покликали в морг, і я побачив тіло Сані, в мене стався нервовий зрив, і я ледь зміг взяти себе в руки. Якийсь час я просто сидів і не міг зупинити сльози і соплі. Це реально, це не сон і не помилка. До цього моменту я до кінця не усвідомлював те, що трапилось.

В орендований бусик ми погрузили Саню. Туди ж сіли батько і ті двоє хлопців. А за автобусом на авто їхали ми з дружи-

ною. Ми всю дорогу мовчали. Вона тримала мене за руку, а я за півтори години шляху так і не зміг вичавити з себе ні слова. Вся моя енергія була направлена на те, щоб якось приглушити ту порожнечу, яка розривала мене зсередини.

Коли ми приїхали в Носівку, дід уже стояв під двором біля лавки. В дитинстві ми завжди з ним сиділи там і рахували авто, які їхали повз нас. Я міцно обійняв його. Але зрозумів, що він не бачить нікого навколо, його погляд був направлений на труну. Баба Галя, як завжди, була тихенька і мовчазна. Ми мовчки обнялися, і я відчув, як вона плакала в мене на плечі.

Ми поклали Саню в будинок, там вже були близькі й рідні. Потім я відвіз Аллу до її батьків і повернувся в машину. Там я врубив композицію “Linking Park” під назвою “One more light” на максимальну гучність і тільки тоді відпустив емоції. Я плакав, кричав, і за якийсь час мені трохи полегшало. Порожнеча наповнилася сумом і болем.

Далі все як в тумані: підготовка, прощання, похорон. Приїхали всі старшаки та друзі Сані. Ми мовчки обіймалися із кожним і, таким чином, розділяли наш біль.

Після похорону я, абсолютно спустошений, пішов до Толіка. Він не зміг бути присутнім, бо вже було занадто холодно для нього. Коли я зайшов у кімнату, Толік дивився у вікно.

— Привіт.

— Привіт.

— Співчуваю вашій втраті.

— Дякую, Толян.

Ми говорили десь півгодини, та коли я вийшов від нього, то не пам’ятав ні слова. Всі мої думки були десь далеко. Навіть пилюка на вулиці в той день здавалася сірішою, ніж завжди.

ЧАСТИНА 17

ОСТАННІЙ ДЗВІНОК

Двадцять восьмого вересня дві тисячі вісімнадцятого року я був на роботі. Тоді я вже працював головним бухгалтером, і роботи суттєво побільшало. А того дня і зовсім був завал — я готував документи перед зустріччю з інвестором, а ще були зустрічі, мене постійно відволікали.

Посеред дня мене набрав Толік. Ми вже не говорили більше тижня. Я саме почав переглядати черговий документ і скинув виклик.

“Зараз зроблю цей документ і перенаберу його”.

Та після першого документу я взявся за другий, потім третій і так далі. Я просидів в офісі до пізнього вечора і зовсім забув про дзвінок.

На вихідні я залишився у Києві. У суботу ми з Аллою влаштували “лінивий день”. Час від часу ми робили таке, коли перевтомлювалися на роботі. В такі дні ми відсипалися та дивилися фільми.

В неділю ми організували зустріч із друзями. Ми намагалися зібратися більше місяця, бо всі весь час були зайняті. Ввечері

того ж дня я вже готувався до наступного робочого тижня. Я стояв на кухні, заварюючи собі чай, коли мені зателефонував батько:

— Привет, ти дома?

— Да, чай роблю, що там у вас?

— Андрей, неприємна новина. Толік помер. — На пару хвилин повисла тиша. — Нічого вже не поробиш, так сталося.

На відміну від смерті Сані, до цього дзвінка я був майже готовий. Стан Толіка погіршувався, і всі розуміли, що рано чи пізно це трапиться. Останнім часом Толіку стало важко навіть говорити. Він часто робив паузи між словами, щоб вдихнути повітря.

Але, разом з тим, у мене перед очима був екран телефону з дзвінком від Толіка, і моя рука, яка скидає виклик. Я мовчав, і батько додав:

— Толік не мучився, просто ліг і помер. Все пройшло швидко.

Я мав щось сказати.

— Коли похорон?

— Завтра.

Завтра був понеділок, на одинадцяту в мене була нарада з інвестором.

— На котру годину?

— На дванадцяту.

Я зрозумів, що навіть якщо виїду одразу після зустрічі, то не встигну. Їхати в Носівку з Києва треба мінімум півтори–дві години. Я почав перебирати варіанти, паралельно намагаючись пояснити ситуацію батьку:

— Я ж завтра не зможу, в мене нарада на одинадцяту... Якщо

я виїду одразу після зустрічі, то може, хоч із запізненням приїду... Чи я можу набрати шефа, спробую перенести зустріч...

— Андрей, не переживай, ти вже нічого не зміниш. Нічого страшного, приїдеш, коли зможеш. Ти Антону скажеш?

— Да, я його наберу. Давай, я може ще щось придумаю.

Я повісив трубку. У перші хвилини я думав, що був більш-менш готовий до цієї новини. Та я навіть не міг поворухнутися. Рухаючись у просторі, я дійшов до кімнати, де сиділа Алла. Вона побачила моє обличчя і все зрозуміла:

— Толік помер.

Ми обнялись і декілька хвилин стояли в повній тиші.

— Він телефонував мені в п'ятницю. Я не відповів.

Виникла секундна пауза, тоді Алла швидко заговорила:

— Ти не міг знати, що так трапиться.

— Добре, треба Антона набрати.

Коли ти повідомляєш когось про смерть друга, то це завжди важко для обох. Говорити не хочеться, потрібно тільки сухо обговорити порядок дій, час зустрічі і наступний крок.

Зі смертю близької людини з життя іде ціла епоха. Частина тебе назавжди закривається, бо ти розумієш, що вже ніколи й ні з ким не зможеш обговорити і розділити те, що у тебе було з цією людиною. Толік був великою частиною всього мого життя. Разом зі смертю Толіка зачинилися двері до мого безтурботного дитинства в Носівці.

Увесь наступний тиждень я просто існував. Ходив на роботу, повертався з неї, щось їв і пив. А під час перерв на обід механічно діставав телефон, а тоді згадував, що вже не можу набрати Толіка.

“Можливо, треба видалити його номер?”

Я не міг цього зробити. Видалити його номер — означало визнати, що його більше нема. Я б остаточно викреслив його з життя. Це була моя пам'ять про нього. Поки у мене був його номер — Толік для мене жив.

Повторюючи кожного дня процедуру беззмистовного витягання телефону під час обідніх перерв, я став задумуватися, кому б міг зателефонувати. І зрозумів, що у мене не було ще одного такого друга, якого я б міг отак просто набрати під час перерви. Всі вони, як і я, були зайняті своїми справами — роботою, родиною. Набрати когось, означало — відірвати від чогось “важливого”. А Толіка я міг набрати у будь-який момент. Я завжди знав, що можу його набрати, і він буде на іншому кінці слухавки.

Я приїхав у Носівку аж на наступних вихідних. Ми з Антоном разом поїхали з Києва. Спочатку ми мовчали, а тоді Антон раптом сказав:

— А пам'ятаєш, як ви всі напилися і кидали Толіку до рота вишні?

Ми розсміялися.

— Ага. Батя тоді ще подумав, що ми літр горілки випили. А то нас так дядя Вітя підставив. А ти ж тоді не пив?

— Не. Ти сказав, що я ще малий.

— Ти на мене образився?

— Спочатку так. А потім мені і без самогону було весело. Я як в цирку побував.

— А пам'ятаєш, як я за тебе пішов бити Жеку?

— Пам'ятаю. Насправді, мені тоді не так уже й боляче було, він не сильно вдарив. Навіть не знаю, чого я тоді так ревів.

— А Толік тоді був як рефері, такий серйозний.

— Та ти б себе бачив. Ви з Жекою стояли в метрі одне від одного, махали кулаками, а обличчя такі були, ніби кожен із вас Джекі Чан.

— Та я себе так і уявляв. Тільки, напевно, Жан Клодом Ван Даммом. Та, скоріш за все, ним був Толік. Пам'ятаю, була одна історія. Одного літа на нашу вулицю ходив один каратист, він там щось зі старшаками спілкувався. То він почав до нас задиратися. І тільки Толік його не злякався, сказав йому все, що про нього думає. Він почав на Толіка наїжджати, а я тоді за нього не заступився, досі жалкую. Толян нічого не боявся.

Коли ми під'їхали до кладовища, потік веселих історій вичерпався. Ми зупинилися біля низького паркану і пішли до могили Толіка. Там уже стояв хрест і лежала купа квітів. Ми мовчки стали над могилою.

До того моменту я так до кінця й не визнав, що Толіка вже нема, що я більше ніколи його не побачу, ми вже ніколи не поговоримо. Та коли я став над його могилою, мені вже не було куди діватись. З очей потекли сльози.

Ми стояли так якийсь час, і я зрозумів, що маю щось сказати.

— Привіт, Толян... Пробач, що не вийшло прийти на похорон.

Я говорив у могилу, говорив у землю так, ніби розмовляв з людиною. На мене накотилися спогади з нашого дитинства. Ті, які ми згадували з Антоном дорогою, і ще багато інших. Я ніби переживав увесь той шлях, який ми пройшли з Толіком, зано-во.

І тоді я зрозумів, що маю написати книгу. Я не можу допустити, щоб все це залишилося у моїй голові. Дивлячись на мо-

гилу Толіка, я пообіцяв собі:

“Толян, я напишу книгу про наші пригоди. Про те, що ти дав цьому світу, що ти дав мені”.

Я стояв так досить довго, думаючи про обіцянку та все більше усвідомлюючи, що Толіка вже нема, коли почув слова Антона:

— Прикинь, як вони близько з Санею лежать.

З його голосу я зрозумів, що він теж плаче. Могила Сані була в п’яти метрах від могили Толіка. Ми ще трохи постояли. Перед тим, як поїхати, підійшли до Сані, поцілували пам’ятник, пару слів над його могилою промовили.

— Треба зайти до тьоті Нелі.

— Да.

— Пока, Толян. Пока Саня. Будемо приїжджати.

Ми сіли в машину і поїхали до батьків. Чомусь захотілось включити “Linking Park” і їхню “One more light” на шляху додому. Запаркувавшись, одразу пішли до будинку тьоті Нелі.

Велетенські дерева, що росли біля нашого заїзду, вже давно зрубали, навіть пеньки викорчували. Ми вийшли на вулицю і пішли повз закинутий двір баби Сані. Вона померла років десять тому, а у її дітей не було часу доглядати за її хазяйством — у них були свої будинки. Її двір поповнив ряди ділянок-привидів.

Ми пішли далі, повз лавку Макса. На звичному місці для куріння дяді Толі не було, і собака не билася об паркан. Діни вже не було, а нову собаку дядя Толя не завів.

Далі було пусте місце, де колись висів баскетбольний щит і стояла гойдалка. Ми з Антоном дійшли до закинутої ділянки дачника. Вона ще більше поросла бур’яном та кущами, і навіть

заріс наш вхід у таємну халабуду.

Бабу Семенець також не було видно в дворі. Вона, мабуть, поралась всередині будинку. Та й узагалі наша вулиця змінилася так, що я її майже не впізнавав.

Ми з Антоном дійшли до ділянки Толіка. З вулиці вже не видно двору, бо тепер, замість маленького огороження, там поставили високий шиферний паркан. Ми зайшли в двір, а тоді і в будинок.

Я відчинив перші двері, тоді другі, і постукав. З кухні виглянула тьотя Неля. На голові в неї була чорна хустка, її очі запухли від сліз. Побачивши нас, вона заплакала. У мене стиснулося серце.

— Тьоть Нель, пробачте, що не приїхали на похорон.

Я відчував свою провину перед нею. Я відчував себе винним перед нею та Толіком, бо не зробив достатньо, щоб таки приїхати на похорон. Мені здається, я потрібен був Толіку в той момент, я мав бути присутнім, виділити на це час. Я міг пояснити ситуацію керівнику та поїхати. Та мені настільки важливо було справити гарне враження на роботі, я був такий одержимий цією думкою, що сам себе переконав, ніби зустріч з інвестором — це щось надзвичайне. Та в глибині душі знав, що це не так. Катастрофи б не сталося.

Тьотя Неля закивала:

— Да нічого, хлопчики. Нічого, проходьте.

Ми зайшли у вітальню. Біля стіни стояла пуста коляска. Я зазирнув до кімнати — ліжко було пусте. Було якось неправильно, що Толіка немає ні там, ні там. З моїх очей знову потекли сльози.

Ми зайшли у кімнату й сіли там, де я зазвичай сидав — на

ліжку навпроти Толіка. На його ж місці була просто вмятина в матраці, де він сидів.

Тьотя Неля сказала:

— Я досі не вірю... Кожного разу, як заходжу в хату, а його немає. А як він намучився! — Я, здивований, підняв очі на неї. — Йому весь день було погано. Я ж побачила, що нігті почали синіти, тоді все стало зрозуміло. Але що вже ми могли зробити. Важко йому було до самого кінця.

Мене накрила хвиля шоку. Я ж то думав, що Толік помер швидко і безболісно. Сльози з очей потекли ще швидше, я ледь стримувався, щоб не заревіти. В першу мить я відчув злість на батька, за те, що він сказав неправду. Але, разом з тим, я розумію, що він хотів таким чином по-своєму уберегти мене.

— Толя сказав мені: “Мамо, ти повинна триматись, не плач. Ти повинна триматись!”— Ці слова сильно мені допомагають, як стає важко, згадую Толю і наче стає трохи легше.

Ми з Антоном мовчки дивились на ліжку Толіка, наклейки на стінах, прапор з написами. Тьотя Неля тим часом розповідала про похорон, хто був, як все проходило. Але я цього вже не слухав. Я дивився на пусте Толікове ліжка, намагаючись звикнути до нової атмосфери цього місця.

Ми ще довго сиділи втрьох у тиші. Зрештою, я взяв себе в руки.

— Ну, тьоть Неля, треба йти. Ми будемо до вас заходити.

— Да, хлопчики, я завжди вам рада. Заходьте.

І ми пішли. Повернувшись у наш будинок, я зайшов на кухню. Батько сидів та щось їв. Зазвичай, коли я приходив додому, чи просто проходив повз, він завжди дивився на мене. Та цього разу він їв, опустивши погляд в тарілку. Батько сидів так, що міг

просто підняти голову і глянути на мене, та він цього не зробив. Я розумів, що, певно, на його місці зробив би так само.

В Носівці я пробув до неділі. Ми зайшли до баби Галі та діда Толіка, поробили по двору дрібні роботи, погуляли з батьками та Антоном у лісі біля села Жовтень, зайшли до баби Дусі. Потім увечері я забрав Аллу від її батьків, і ми всі разом повечеряли. Усе це скидалося на мій звичний приїзд у Носівку. Хіба що, коли ми вже їхали додому, я відчув, ніби одна з ниток, яка з'єднувала мене з Носівкою, обірвалася. Ніби та частка, що залишалася в Носівці, поїхала тепер зі мною у Київ.

З поверненням до Києва життя продовжилося. У місті ніби й нічого не змінилося, та змінився я. Я з головою пішов у роботу. Кожного разу, як хтось телефонував, я смикався. В обід я час від часу все ще діставав телефон і декілька секунд дивився на темний екран. Я став частіше телефонувати батькам. Якщо до того я міг якісь дні пропустити, то тепер це стало моєю щоденною процедурою — набрати батька, набрати маму.

Дзвінок до батьків — то як ранковий ритуал: коли тобі важко набираєш додому і чуєш, що в них усе добре, все без змін. Тобі стає легко і тепло на душі. А коли телефонують вони, то чим би я не був зайнятий, стараюсь не скидати. Або, в крайньому випадку, відразу перенабирати.

На початку листопада мені зателефонував батько і сказав, що тьотя Неля запрошувала нас на сороковини по Толіку. Я розумів, що не можу їх пропустити.

Поминки проходили у кафешці неподалік від нашої вулиці. Там місцеві проводили всі заходи — весілля, дні народження, поминки. Того дня у кафе зібралася вся наша вулиця — чоловік сорок. Коли я побачив таку кількість людей, то відчув, ніби я

вдома. Не можу сказати, що я з усіма ними активно спілкувався, але я відчував, що всі вони близькі до мене. Коли я вже сидів за столом, спостерігаючи, як всі розсідаються по місцям, то відчув, як по тілу розливається тепло.

За традицією, спочатку всі мовчки поїли канун. Потім наливали, випивали, не цокаючись. Деякий час було чутно лише жування, а тоді, поволі, почалися тихі розмови. Біля мене сидів Антон, навпроти — Міша. Час від часу ми згадувати моменти з минулого. Іноді до мене долітали слова: “ой, як він намучився”, “так йому не повезло”, “бідна дитина”, і мене це почало злити. Я знав, що все це було не про Толіка.

І мені захотілося сказати слово. Я встав, і всі повернулися до мене.

— Дякую, що ви всі прийшли. Перш за все, я хочу сказати, що Толік завжди був на рівні з нами. Ми ніколи не відчували, що він не такий. Він був одним із нас, повноцінним учасником нашої компанії. Шкоду робив він на рівні з усіма. — Я побачив, що люди за столом усміхаються, і мені здалося, що всі присутні стали молодшими. Такими, якими я запам’ятав їх із дитинства. — Толік усіх нас ще раз зібрав. У нашому житті бувають люди, які залишають свій слід на все життя. Толік став такою людиною в моєму житті. Той внесок, який він зробив, буде зі мною назавжди.

Він ніколи не скаржився на свій стан і на свою хворобу. І якщо добре подумати, то виявляється, що наші проблеми — то ніщо. Їх надзвичайно легко здолати, порівняно з людьми, яким життя кидає набагато складніші виклики.

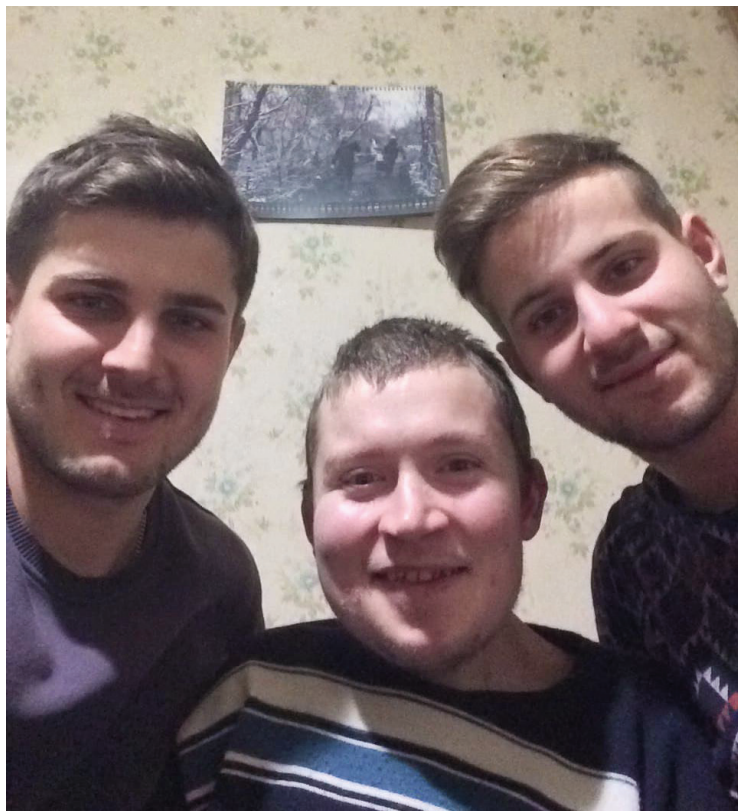
Толік навчив мене цінувати момент, цінувати кожну мить і правильно розставляти пріоритети. Незадовго до своєї смерті

він подзвонив мені, а я був зайнятий “чимось важливим”. Я не передзвонив йому, а через день він помер. Тепер я завжди буду з цим жити. Я думаю про це частіше, ніж мені хотілося б. І я розумію, що це останній Толіковий урок для мене. Ніяка робота, ніякі справи не мають і не можуть зрівнятися з дзвінком близької для тебе людини. Тому не робіть моїх помилок.

Ми вже маємо все для щастя, але, на жаль, іноді забуваємо про це і фокусуємось на якихось дрібницях. Хотів би сказати щось більш гарне та надихаюче, але не вмію. Скажу просто: телефонуйте частіше своїм близьким, кажіть їм частіше, що любите. Це ж не так важко.

М'язова дистрофія Дюшена (МДД) — це захворювання, яке характеризується швидким прогресуванням м'язової дистрофії, яка в кінцевому підсумку призводить до повної втрати здатності рухатися та смерті хворого. Це захворювання вражає приблизно 1 особу з 4000, тобто — найбільш поширений тип м'язової дистрофії. Більшість пацієнтів вже від 12 років не можуть пересуватися без інвалідного візка. Середня тривалість життя хворих на МДД варіює від підліткового віку до 20–30 років. Жодних відомих ефективних препаратів для лікування м'язової дистрофії Дюшена не існує. Всі типи лікування спрямовані лише на покращення якості життя хворої особи.

Більше інформації Ви зможете знайти на сайті dmd.org.ua

Андрій, Толік, Антон — 28 січня 2017 рік

Саня

*Антон, папа Коля, Андрій, мама Іра —
12 серпня 2017 рік, село Жовтень*

Наш будинок 2000-ні роки

Могили Толіка та Сані поруч
на Носівському кладовищі

Одне з останніх фото Толіка

НОТАТКИ

[illegible]

Літературно-художнє видання

ТЕРТИШНИК АНДРІЙ

МАЮЧИ ВСЕ

Редактор Тertiшник А.

Коректор Тertiшник А.

Комп'ютерне верстання Тertiшник А.

Видавець «ФОП Середняк Т. К.», 49000,

Дніпропетровськ, 18, а/с 1212

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсю-
джувачів видавничої продукції ДК № 4379 від 02.08.2012.

Ідентифікатор видавця в системі ISBN 8111

49018, Дніпро, 18, а/с 1212

тел. +38-(066)-773-57-49

e-mail: yuriyss@yahoо.com

Довидавнича підготовка:

поліграфічно-видавничий центр «Адверта»

49018, Дніпро, 18, а/с 1212

тел. +38-(066)-773-57-49

e-mail: yuriyss@yahoо.com

www.adverta.com.ua